د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

پښتو

دولسم ټولگی

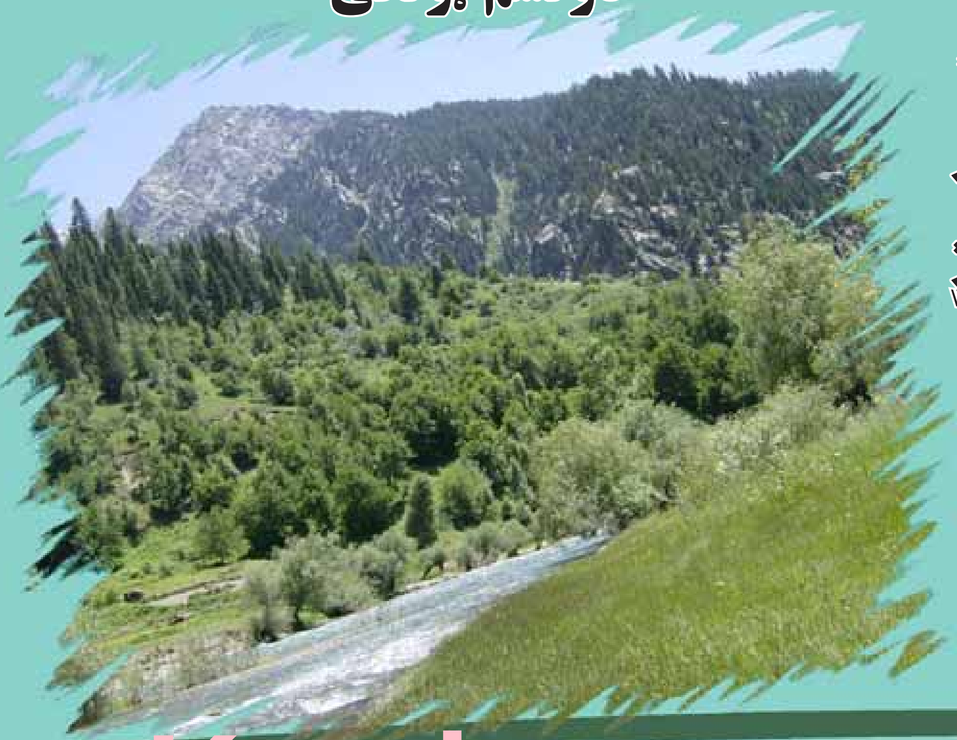

پښتو – دولسم ټولگی

اخیستنه او

تونې چلن

Ketabton.com

چاپ کال ۱۳۹۰ هـ. ش.

Cover.indd 1

د پوهنې وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو
د روزنې او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تأليف لوی رياست

پښتو

دولسم ټولګی

۱۳۹۰ هـ. ش. کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوال:

ـ محمد زربن انځور

علمي او مسلکي ايډيټ:

ـ پوهنمل بريالی باجوړی

ديني، سياسي او کلتوري کمېټه:

ـ حبيب الله راحل د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

ـ مولوي پيرمحمد روحاني

د څارنې کمېټه:

ـ دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين.

ـ دکتور شېرعلي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول.

ـ د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس.

کمپوز او ډيزاين:

ـ صفت الله مومند

ـ اروابناد احمد ضمير علمدوست

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هېواد به تل ځلېږي
په سینه کې د اسیا به
نوم د حق مو دی رهبر

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ایماق، هم پشه یان
لکه لمر پر شنه اسمان
لکه زړه وي جاویدان
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک لړ

شمېره	د لوست نوم	مخ
لومړی لوست	د عرفان روښنايي	۱
دويم لوست	نعت	۵
درېيم لوست	پښتو او پښتانه	۹
څلورم لوست	سليمان ماکو او د هغه ((تذکرة الاولياء))	۱۵
پنځم لوست	پښتو ولسي ادبيات	۲۱
شپږم لوست	د ښکارندوی بولله	۳۱
اووم لوست	په شعر کې قافيه	۳۹
اتم لوست	ادبيات د اسلام د سپېڅلي دين له نظره	۴۵

شمېره	د لوست نوم	مخ
نهم لوست	د خوشحال بابا دستارنامه	۵۱
لسم لوست	پښتو قلمي پانګه	۵۷
یوولسم لوست	عبدالحمید مومند	۶۳
دولسم لوست	احمد شاهي شهنامه	۷۱
دیارلسم لوست	د پښتو ادبیاتو اوسنی دوره	۷۷
څوارلسم لوست	غني خان ـ نه هېرېدونکی شاعر	۸۷
پنځلسم لوست	په بهرکې پښتو پوهان	۹۷
شپاړسم لوست	الف جانه خټک	۱۰۷
اوولسم لوست	کیسه او ژوند	۱۱۳
اتلسم لوست	شفیق او پښتو لنډه کیسه	۱۲۱
نولسم لوست	د رنځو اوبو ونه	۱۳۱
شلم لوست	په پښتو کې ناول لیکنه	۱۳۹
یوویشتم لوست	ویکتور هوګو ـ د فرانسې نومیالی لیکوال	۱۴۵
دوه ویشتم لوست	ژوند او چاپېریال	۱۵۱
دریویشتم لوست	مقاله څنګه ولیکو؟	۱۵۷
څلرویشتم لوست	پوهاند حبیبي، لیکوال او څېړونکی	۱۶۳
پنځه ویشتم لوست	د شرابو (الکولو) زیانونه	۱۷۱
شپږویشتم لوست	د شعر په اړه څرګندونې	۱۷۷
اوویشتم لوست	د ماین، ناچاودو توکو معلولیت رواني اغېزې	۱۸۳
اته ویشتم لوست	ادبي کره کتنه	۱۸۹
	ویپیانګه	۱۹۵
	اخځلیکونه	۲۰۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی لوست

د عرفان روښنايي

د عرفاني شاعرۍ په هکله څومره معلومات لرئ؟
په پښتو کې د دعائيه شاعرۍ بل نوم څه دی؟

د دولسم ټولګي پښتو کتاب د لوی خدای جل جلاله په نامه پیلوو. موږ او تاسو د هرکار پیل د الله جل جلاله په نوم کوو او له دې څخه مو موخه دا وي چې په کار کې مو خیر او برکت پیدا شي. دولسم ټولګی زموږ د ثانوي زده کړو وروستی ټولګی دی او موږ يې د خدای پاک په سپېڅلي نامه پیلوو او هیله کوو چې راتلونکي ته هم د خپل ځان لپاره، هم د خپلې کورنۍ لپاره، هم د افغاني ټولنې او هم د ټولې بشري ټولنې لپاره یو خیر غوښتونکی، مهربان او کارپوه انسان راڅخه جوړ شي. په همدې هیله دغه کتاب د پښتو د نومیالي کلاسیک شاعر علي محمد مخلص په دې لاندې مناجات پیلوو.

نن د زړه دانایي غواړم له وهابه
له دښنو رهایي غواړم له وهابه
چې گویا په تسبیحات په مواعظ وي
فرقاني گویایي غواړم له وهابه
په هر بوی چې شم اگاه مولا مې یاد شي
اینچنین پویایي غواړم له وهابه
چې ازاد د دواړو کونو له سودا وي
هسې زړه شیدایي غواړم له وهابه
چې فاني شي بقایي د ابد مومي
د ابد بقایي غواړم له وهابه
چې هېڅ څیز مې په نظر کې حایل نه وي
د وحدت هوایي غواړم له وهابه
معرفت د زړه افتاب زړه یې روشن دی
د عرفان روښنایي غواړم له وهابه
چې په خوی شي ښایسته، ښایسته تل وي
زه خودي زیبایي غواړم له وهابه
گدایي د حق په در لویه شاهي ده
دا مخلص گدایي غواړم له وهابه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شاعر پېژندګلوي:

علي محمد مخلص په پښتو کې د روښاني غورځنګ له نومیالیو شاعرانو او لیکوالو څخه دی. هغه د ابابکر کندهاري شینواري زوی دی.

ابابکر د احداد او الهداد د پوځونو یو قومندان و، کله چې احداد او الهداد سره خوابدي شول، نو الهداد (رشید خان) هندوستان ته لاړ. ابابکر هم د هغه په ډله کې و. نوموړی د پښتو شاعر او لیکوال و. د ((مراة العارفین)) او ((سراج العارفین)) د کتابونو مؤلف دی.

علي محمد مخلص په غالب ګومان د ۱۰۱۵ او ۱۰۲۰ هـ. ق. کلونو په شاوخوا کې زېږېدلی دی. څېړونکي وايي چې هغه به یا په کندهار او یا هم په تیرا کې زېږېدلی وي چې د روښاني غورځنګ روحاني او عسکري مرکز و او د هغه د مور پلارګنی سیمه وه. نوموړی عالم او فاضل شخص و. مشهور اثر یې د بایزید روښان ((حالنامه)) ده چې په فارسي ژبه یې لیکلې او د پیر روښان او روښاني غورځنګ په اړه یکې ډېر مهم او لومړی لاس تاریخي مواد وړاندې کوي. د شعرونو دیوان یې د ډاکټر پرویز مهجور خویشکي په همت چاپ او خپور شوی دی. یوه منثوره رساله یې هم د هندوستان په کتابتونونو کې پیدا شوې ده.

د علي محمد مخلص د مړینې دقیقه نېټه نه ده څرګنده، خو د هغه د دیوان او حالنامې د پېښو له بیان څخه یې د مړینې نېټه د ۱۰۸۰هـ. ق. حدود اټکلولی شو.

څرګندونه

احداد او الهداد: د بایزید روښان او روښاني غورځنګ د مبارزو مخکښان وو.

فعالیتونه

۱_ یو یو زده کوونکی دې ددغه مناجات یو یو بیت ولولي. د لومړني زده کوونکي د بیت له لوستلو وروسته دې یو تن په خپله خوښه د بیت معنا وکړي او یو څه خبرې دې پرې وکړي. د دویم زده کوونکي د بیت له لوستلو وروسته دې د بیت د معنا او تفسیر په اړه ښوونکی خپله یو تن انتخاب کړي.

۲_ یو یو شاگرد دې په خپله خوښه له یو یو ټولگیوال څخه ددغو لغتونو د معنا پوښتنه وکړي او د معنی په ځنگ کې دې یې په یوه ادبي جمله کې وکاروي:

دښنه، تسبیحات، فرقان، معرفت، فاني، وحدت، شیدایي، رهایي

۳_ ددغه مناجات د عمومي مفهوم په باب دې پنځه تنه زده کوونکي لنډې خبرې وکړي.

۴_ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځواب ووایي:

_ تاسو په پښتو ژبه کې کوم کوم عرفاني او تصوفي شاعران پېژنئ؟

_ د بایزید روښان د ملي او عرفاني غورځنگ د کومو شاعرانو نومونه مو یاد دي؟

_ د روښاني غورځنگ شاعرانو څه ډول شاعري کړې ده؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې په پښتو پخوانیو ادبیاتو کې د تصوفي او عرفاني شاعرۍ په اړه نیمه پاڼه په خپلو کورونو کې ولیکي، د ځینو شاعرانو نومونه دې واخلي او د هغوی د کتابونو لنډه یادونه دې وکړي.

نعت

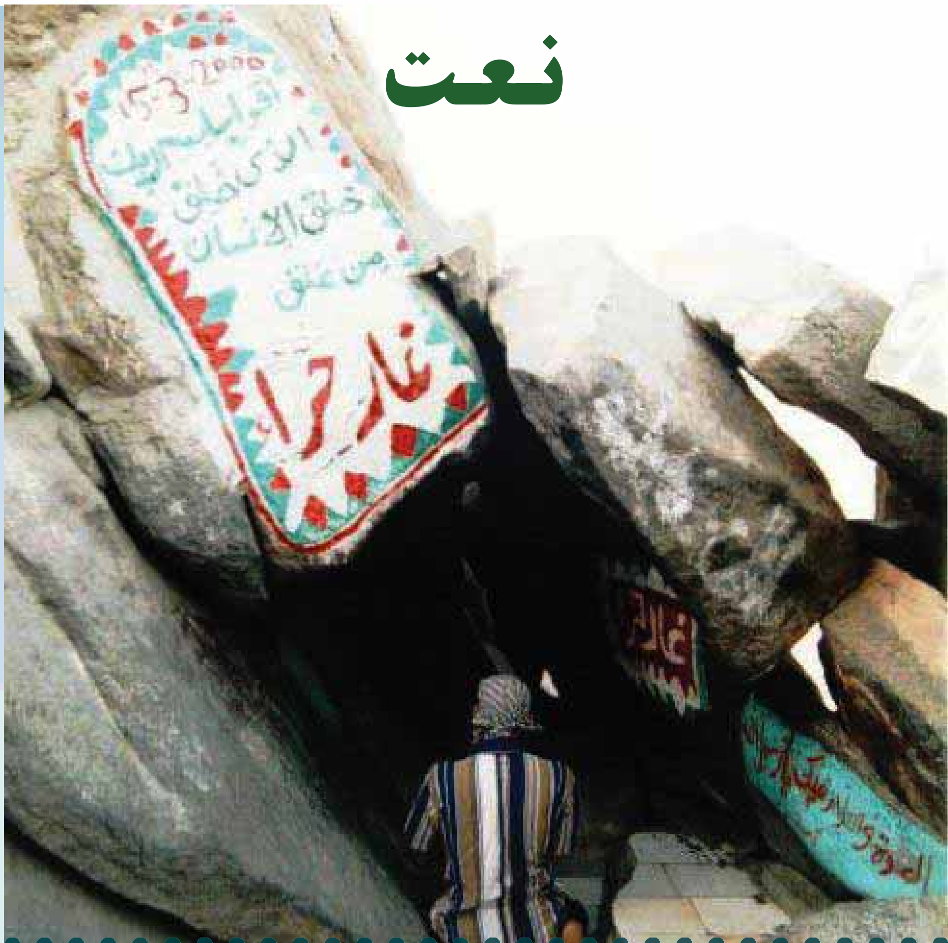

د اسلام د مبارک پیغمبر حضرت محمدﷺ په ستاینه کې زموږ ډېرو شاعرانو د خپلو قلمونو ښایست د خپلو دیوانونو پر پاڼو شیندلی دی. شاعرانو د حضرت پیغمبرﷺ د ستاینې پر کرښو د خپل شعر دیوانونه متبرک کړي دي.

په دغه لوست کې به موږ هم خپل کتاب د خپل پیغمبرﷺ په ستاینه او یادونه سپېڅلی کړو. دغه نعت د پښتو د پیاوړي شاعر حاجي جمعه بارکزي د دیوان څخه غوره شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تــر نــامــه دې ســم قــربــان ســتــا محمدهﷺ
هــم تــر واړه خــانــدان ســتــا محمدهﷺ
چــې رضــا دې پــه رضــا و خــاونــد ورکــړه
هــر مــشــکــل یــې کــړ اســان ســتــا مــحــمــده ﷺ
مــعــرفــت دې تــر تــوحــیــده پــوري تــللی
بــل څــوک نــه وینــم پــه شــان ستــا مــحــمــده ﷺ
پــیــغــمــبــران یــولــک ځــلــړیــشــت زره وایــي
رب کــړه واړه خــادمــان ســتــا محمدهﷺ
کــه مــعــراج دمــوســی پــاس پــرکــوه طــور و
رب مــعــراج کــړ لامــکــان ســتــا مــحــمــده ﷺ
رب مــنــســوخــه کــړه درې واړه کــتــابــونــه
چــې یــې ر اســتــاوه فــرقــان ســتــا مــحــمــده ﷺ
تې (ته یې) سـردار په دواړو کونو په قدرت کړې
هــم تــابــع دې ایــن و آن ســتــا محمدهﷺ
غــفــلــت حــرص ورڅــخــه ولاړ قــنــاعــت ونیو
هــم پــر زړه بــانــدې مــکــان ســتــا محمدهﷺ
پــه مــعــنــی یــې د رمـــــوزو پــوهــولــې
رب پــه بــاب کــی مــهــربــان ســتــا محمدهﷺ
تــر ازلـــه بــه بــاقــي وي تــل تــرتــلــه
کــمــال نــه لــري نــقــصــان ســتــا محمدهﷺ
نــور دیــنــونــه یــې مــنــســوخ کــړه هــمــه واړه
چــې ښــه دیــن یــې کــړ بــرهــان ســتــا محمدهﷺ
د تــوحــیــد د بــاغ گــلاب یــې غــوړیــدلــي
مــعــطــر پــه بــوی جــهــان ســتــا محمدهﷺ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل چراغ دي د يقين د ورانـدې ونيو
مخفي راز سو در عيان ستا محمدهﷺ
و مکان ته د لوېي دې نه رسيږي
اولعزم مرسلان ستا محمدهﷺ
زه يې کله کرم ادا صفت دې کيږي
پر زمين و پر آسمان ستا محمده ﷺ
ما "جمعه" دي د باور لاسونه دواړه
لګولي پرګريوان ستا محمدهﷺ

د شاعر پيژندګلوي:
حاجي جمعه بارکزی د پښتو ژبې له نوميالیو شاعرانو څخه دی. دکندهار په ماشور نومې کلي کې زيږيدلی دی. په پښتانه شعرا کې يې د مړينې نيټه (۱۲۵۹هـ.ق.) ښودلې ده.
دی د سردار کُندل خان معاصر و چې د نوموړي لومړنی واکمنې پخپلو شعرونو کې يادوي. ديوان يې په کابل کې په (۱۳۶۰هـ.ق.) کال چاپ شوی دی.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې له يوې مخې ددې نعت شريف يو يو بيت ولولي، کله چې ټول نعت په لوړ غږ ولوستل شو، بيا دې نو پاتې زده کوونکي يو يو بيت معنی او د هر بيت په اړه دې يو څه خبرې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲_ هر یو زده کوونکی دې د پښتو د لرغونې او منځنۍ دورې د شاعرانو له ډلې څخه د یو یو نوم واخلي، هېڅوک دې تکرار نوم نه اخلي.

۳_ یو شاګرد دې دغه لغتونه پر تخته ولیکي او بیا دې یو بل شاګرد تورې درې ته پورته شي، له دغه لوست څخه دې اته نور لغتونه ولیکي، بیا دې شپاړس تنه زده کوونکي دغه لغتونه یو یو معنا کړي او دا دې هم ووایي چې دا اسم دی که صفت یا فعل؟

واړه، پاس، منسوخ، لامکان، غوړېدل، باور.

۴_ په حمد او نعت کې پر کومو موضوعګانو خبرې کېږي؟

دوه تنه زده کوونکي دې د نورو په وړاندې پرې رڼا واچوي.

۵_ د نعت دغه بیت څه معنا لري؟

رب منسوخه کړه درې واړه کتابونه

چې یې راستاوه فرقان ستا محمدهﷺ

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې دغه نعت شریف یو ځل بیا په خپلو کورونو کې ولولي او بیا دې د ټول نعت لنډ مفهوم په نیم مخ کې په خپلو کتابچو کې ولیکي. بله ورځ دې په پښتو درسي ساعت کې ښوونکی په انتخابي ډول د پنځو تنو شاګردانو لیکنې ټولو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو او پښتانه

د پښتو ژبې او یا په عمومي توګه د پښتنو په هکله به تاسو خامخا یو څه لوستي او اورېدلي وي. یعنې دا چې د پښتو ژبې منشاء او چینه چېرته ده او د ژبو له کومې کورنۍ سره اړه لري؟ یا دا چې پښتانه په کوم توکم پورې مربوط دي؟

دغه ډول څېړنو ته اتنولوجي هم وایي چې د توکم یا نژاد تاریخي علمي څېړنه کوي. د ژبې د تاریخي اړیکو په باب څېړنه په ژبپوهنه پورې هم اړه پیدا کوي.

په دې لوست کې د پښتو او پښتنو په باب دغه لنډه تاریخي څېړنه کوو.

- پښتو ژبه د ژبو په کومه کورنۍ پورې تړلې ده؟
- ستاسو په نظر پښتانه په کوم توکم پورې تړلي دي؟
- د آریایانو په باب مو څه لوستي دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو د نړۍ له پخوانیو ژبو څخه ده. پښتانه هم د نړۍ د یو پخواني تبر په توګه د اوږد تاریخ لرونکي دي. د پښتنو د توکم (نژاد) په اړه د پوهانو او څېړونکو له خوا تراوسه پورې بېلابېلې نظریې وړکړل شوې دي.

یو شمېر کسانو د پښتنو په اړه د هغوی د ((سامي)) توکم نظریه وړکړې وه او دوی یې له آره (بني اسرائیل) ګڼلي وو. پښتو یې هم پر همدغې ژبنۍ کورنۍ پورې نښتې ګڼلې وه. دغه نظر یوازې یوازې یوه افسانوي او له حقیقته لرې نظریه وه چې پر هېڅ ډول علمي څېړنو او اصولو نه وه ولاړه.

د نړۍ پوهانو د خپلو علمي څېړنو په رڼا کې دا موضوع پوره څېړلې ده. پښتو یې هندو آریایي یا ایندو- جرمن ژبو په کتار کې یوه پخوانۍ ژبه ګڼلې ده. پښتانه یې هم د آریایي توکم مربوط ولس ګڼلی دی.

((د افغانستان ژبې او توکمونه)) په نوم د کتاب مؤلف اروانښاد دوست شینواري په دې اړه اوږده څېړنه کړې ده چې افغانستان د آریایي ژبو زانګو ده. د هغه د څېړنو ځینو برخو ته پاملرنه ضرور ده:

د معاصر افغانستان په خاوره کې دننه او د هغه د باندې په ګاونډیو نږدې سیمو کې ارکیالوژیکي (لرغونپوهنیزې) پلټنې او څېړنې او د هغو نتیجې څېړونکو ته دا قناعت ورکوي چې افغانستان د لرغونو آریایي قومونو زانګو او ټاټوبی دی. بشر چې د تاریخي پېښو ډېر تیاره اړخونه نن د زیار، هاند او فني وسایلو په مرسته روښان کړي، د نولسمې پېړۍ له پیله دا نظریه ورته پیدا شوې چې پښتانه د بشري لویو کورنیو په لړ کې هندو اروپایي او په هغه کې آریایي باختري توکم دی. دا نظریه د پښتونخوا د لرغونو تاریخي اسنادو او له نورو ژبو سره د پښتو په تاریخي مقایسوي رڼا کې سپینه شوې ده.

مهمه خبره داده چې د هر اړخیزو څېړنو په رڼا کې پښتو ژبه د هندو اروپایي، یا هندو آریایي یا هندو جرمن ژبو په کتار کې خپل ځانګړی ځای لري. څرنګه چې ژبنۍ تاریخي او مقایسوي څېړنې یو علم دی او د همدغه علم په چوکاټ کې پښتو آریایي ژبه ګڼل کېږي، نو خپله ولس یې هم ((چې پښتانه دي))، په همدغه توکم پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اروانباد پوهاند حبیب الله تږی په خپل کتاب (پښتانه) نومي کتاب کې په دې هکله د نړۍ د بېلابېلو پوهانو او څېړونکو نظرونه راوړي دي. هغه وايي:

هر څومره چې د ژبې تاریخي مقایسوي څېړنې زیاتره د علم حیثیت غوره کاوه، د ژبو په باره کې مطالعه هم هغومره دقیقه کېدله. د پښتو په برخه کې هم پوهانو یوازې په دې قناعت ونه کړ چې د هندو- آریایي ژبو په کورنۍ مربوطه آریایي ژبه یې وبولي، بلکې غوښتل یې دا هم معلومه کړي چې ددغې لویې کورنۍ له کومې څانګې سره خاص ارتباط لري. څرنګه چې په پښتو کې د هندو آریایي ژبو د لویې کورنۍ د دوارو ډلو (ختیځ او لویدیځ) ځانګړتیاوې پکې په پراخه توګه شته دي، هغه پوهان چې پښتو یې د هندو اروپایي یا هندو آریایي ژبو په ختیځه یا هندي څانګې پورې اړونده ګڼلې وه، په هغوی کې دغه نومونه د یادولو دي: رابرټ لیچ، رودولف هورنل او څو نور... هغه پوهان چې پښتو یې ددغې لویې کورنۍ په لویدیځه څانګه پورې مربوطې ګڼلې، دغه پوهان دي: شیلي ډیور، ماکس میولر او نور...

یو شمېر پوهانو بیا دا خبره په ډېره څرګنده توګه کړې ده چې پښتو د هندو آریایي ژبو په دوو ختیځو او لویدیځو څانګو کې (یا د سانسکریت او اوستا) په څنګ خپل یو ځانګړی هویت (پېژند) لري او په حقیقت کې د دوارو ترمنځ د اتصال کړۍ ده.

نومیالی ختیځ پوه جیمز ډارمستتر په دې نظر دی چې پښتو له زند یا اوستا سره نږدې اړیکې لري، خو د هندي ژبو یو شمېر ځانګړنې یې هم خپلې کړې دي. یو شمېر اوسني ژبپوهان لکه د جرمني سبیستیان هاینه هم په دې نظر دي چې پښتو د جوړښت او د لغاتو د پانګې دوارو په برخه کې له بلې هرې ژبې څخه زیات له اوستا سره نږدې ده.

پوهاند عبدالحی حبیبي ((د پښتو ادبیاتو تاریخ)) په لومړي ټوک کې په دې اړه ډېرې زیاتې څېړنې کړې دي. له اوستا (زند) او سنسکریت (ریګویدا) سره یې د پښتو ژبې هر اړخیزه پرتله کړې ده، هغه هم دې پایلې ته رسېدلی دی چې پښتو ژبه له اصلي (لومړني) اروپایي ژبې څخه راجلا شوې ژبه ده، چې له اوستا او سنسکریت سره اړیکې لري او د دوی ترمنځ واقع ده. په حقیقت کې د دوی د وصل د کړۍ په توګه ارزښت لري.

د متن لنډیز:

پښتو یوه لرغوني ژبه او پښتانه د نړۍ یو لرغونی ټبر یا ولس دی. د هغو هر اړخیزو څېړنو په پایله کې چې کورنیو او بهرنیو څېړونکو مؤرخینو او ژبپوهانو کړې دي، پښتو د هندو اروپايي یا آریایي ژبو د کورنۍ یوه مهمه ژبه ده. په دې توګه نو ددغې ژبې ویونکي هم په همدغه توکم یا همدغه لویه کورنۍ پورې اړه لري.

څېړونکو او ژبپوهانو په دې برخه کې هم څېړنې کړي چې د آریایي ژبو د لویې کورنۍ په کومه څانګه کې د پښتو ژبې موقعیت تثبیت کړي؟ ځینو څېړونکو له سنسکریت او ځینو له اوستا سره پښتو نږدې ګڼلې ده، خو یو شمېر پوهان او د ژبو څېړونکي نظر لري چې پښتو د آریایي ژبو د ختیځو او لویدیځو څانګو ترمنځ واقع ده او د سنسکریت (ریګویدا) او زند (اوستا) ترمنځ د اتصال د کړۍ په څېر ده.

څرګندونې

اتنولوجي (اتنوګرافي) د بشر د توکم او نژاد په باب علمي څېړنو ته ویل کېږي.

ارکیالوجي (ارکیالوژي ــ لرغونپوهنه) د نړۍ د لرغوني تاریخ په باب، د لرغونو انسانانو، لرغونو تمدنونو او لرغونو موجوداتو په اړه څېړنې کوي. د ولسونو د لرغوني تاریخ او لرغونو نښو نښانو په باب څېړنې ددې علم موضوع ده.

هندو اروپايي: دغه اصطلاحات د نړۍ د بېلابېلو ژبپوهانو له خوا په بېلابېله بڼه راغلي دي. چا هندو اروپايي، چا هندو جرمن، چا هندو آریایي اصطلاح کارولې ده، خو د ټولو مقصد ترې هماغه هندو اروپايي ژبنۍ کورنۍ ده چې د ختیځ او لویدیځ هېوادونو او ولسونو ډېرې ژبې پکې راداخلېږي. پښتو ژبه هم په همدغه کورنۍ کې شامله ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې ددې لوست په پام کې ساتلو سره دغو پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- دا چې پښتانه په (سامي) توکم پورې مربوط دي، دغه نظريه کوم علمي بنسټ لري، که نه؟
- د آريايي ژبو په کتار کې د پښتو ژبې مقام کوم دی؟
- پوهانو پښتو ژبه د آريايي ژبو په کورنۍ کې په کومو کومو څانګو پورې تړلې ده؟

۲ـ په دغو څلورو ځوابونو کې کوم يو سم دی، په نښه يې کړئ:

الف: پښتو د هندو اروپايي يا هندو جرمن کورنۍ په ژبو پورې اړه لري.

ب: پښتو د سامي ژبو په کورنۍ پورې مربوطه ده.

ج: پښتو د تُرکي ژبو کورنۍ ته منسوبه ده.

د: درې واړه ځوابونه سم دي.

۳ـ زده کوونکي دې ددغو درېو موضوعګانو په باب په وار سره لنډې لنډې خبرې وکړي:

- د پښتو ژبې لرغونتوب
- پښتو د آريايي ژبو د دوو لويو څانګو د اتصال د کړۍ په توګه
- افغانستان د آريايانو ټاټوبی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

ددې لوست تر یو ځل بیا لوستلو وروسته د پښتو ژبې په اړه د پوهانو د هغو دریو نظرونو لنډیز ولیکئ چې د آریایي ژبو د کورنۍ په کومو کومو څانګو پورې یې اړونده ګڼلې ده.

لا تـــر اوســـــه یـــې مـــاغـــزه پـــه قـــــرار نـــه دي
چـــا چـــې مـــا ســـره وهـــلـــی ســـر پـــه ســـنـــګ دی
لا پـــه خـــوب کـــې پـــه لـــــړزه پـــریـــوځـــي لـــه کـتـه
چـــې د چـــا تـــر غـــوږ زمـــا د تـــوري شـــرنـــګ دی
د خـــوشـــحـــال د زړه د حـــال نـــنـــداره وکـــړه
کـــه د تـــخـــت د پـــاســـه کـښـېـنـي هـــم مـلـنـګ دی
((خوشحال خان خټک))

طـــوطـــي مـــې ووت نـــن لـــه قـفـسـه
خـــالـــي کـــالـــبـــد یـــم زه بـــې نـفـسـه
رب پـــه غـــربـــت کـــې لـــکـــه بـېـکـس کـــړم
خـــدای دې څـــوک نـــه کـــاهـــسې بـېـکـسـه
((د پیرمحمد کاکړ له دیوان څخه))

(c) ketabton.com: The Digital Library

سليمان ماکو او د هغه
«تذکرة الاولياء»

تذکرة الاولياء د پښتو د لرغوني نثر يو کتاب دی. تاسو د لسم ټولگي په پښتو کتاب کې د پښتو ادب د لرغوني دورې په هکله پوره معلومات ترلاسه کړي وو. د پښتو ادب په لرغونې دوره کې مو د پښتو نثر د پيلامې د آثارو په باب هم يو څه لوستي وو.

دادی په دې لوست کې د سليمان ماکو د تذکرة الاولياء په اړه بشپړې خبرې لرو. تاسو به په دې لوست کې د پښتو لرغوني نثر دغه کتاب په پوره ډول وپېژنئ او د پښتو د لرغوني نثر په ځانگړنو به خبر شئ.

سلیمان ماکو د پښتو د لرغونې دورې پیاوړی لیکوال دی. هغه د ((تذکرة الاولیاء)) په نوم یو ډېر مهم اثر په پښتو نثر لیکلی دی چې له بده مرغه ټول کتاب یې لاس ته نه دی راغلی او یوازې د پیل څو پاڼې یې د اروانښاد استاد پوهاند حبیبي په زیار پیدا شوي او خپرې شوې دي.

سلیمان ماکو د بارک خان صابزي ماکو زوی دی چې دکندهار په ارغسان کې اوسېده. نوموړي د پښتونخوا په غرو رغو کې سیاحتونه کړي او د خپل عصر نومیالي روحاني او ادبي رجال یې لیدلي دي. دی پخپله وایي چې په (۶۱۲ هـ.) تللی وم او د پښتونخوا په غرو او رغو گرځېدم. تر دغه سفر وروسته سلیمان ماکو په دې بریالی شو چې د پښتنو د نامتو لویانو د ژوند په باب د ((تذکرة الاولیاء)) په نوم یوه تذکره ولیکي.

د استاد حبیبي په قول: د سلیمان تذکره د پښتنو مشاهیرو او ادبي رجالو یو مفصل تاریخ دی. د هر سړي احوال چې بیانوي، د هغه علمي او روحاني مقام ښیي او بیا یې اشعار او ویناوې رانقلوي. د تذکرې یو څو پاڼې چې پیدا شوې دي، دا ځنې معلومېږي چې د پښتنو مشاهیرو احوال یې په داسې ډول لیکه چې د هغو د ژوندانه پېښې ثبت شي چې پلاني سړي څنگه ژوند کاوه، چېرې اوسېده، پلار، نیکه او کورنۍ یې کومه او چېرې وه او له هغه سړي څخه د خلکو په خولو او زړو کې کومه وینا او کوم شعر پاتې دی.

هغه د خپل دغه کتاب په سریزه کې ددې کتاب د لیکلو هدف او د خپل سفر هدف هم بیانوي.

همدغه برخه به ددې کتاب د نثر د نمونې په توگه هم ولولئ:

((زه غریب خاورې سلیمان، زوی د بارک خان ماکو صابزی چې په ویاله د ارغسان هوسېږم او په دې مزکو پایېږم په سن دولس او شپږ سوه (۶۱۲) د هجري تللی وم او د پښتونخوا په راغو او کلیو گرځېدم او مراقد د اولیاوو او واصلینو مې پلټل او په هر لوري مې کاملان موندل. چې له دې سفره په کور کښېنستم او تناکې وچاودلې د پښو، بیا پاڅېدلم او له څښتنه مې مرستون شوم چې احوال د هغو کاملانو وکاږم او دوی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ويناوې پاته کړې دي او پښتانه يې لولي اوس.))

د تذکرة الاولياء په هغو او و پانو کې چې زموږ لاس ته راغلې دي، ددغو شاعرانو او ليکوالو احوال پکې راغلی دی:

۱_ بيټ نيکه ۲_ ملکيار غرشين ۳_ شيخ اسماعيل ۴_ قطب الدين بختيار

تر سليمان ماکو د مخه د پښتو نثر کومه منثوره نمونه موږ ته نه ده معلومه چې پخوا به د پښتو نثر څنګه و او څه سبک او ډول يې لاره؟ خو د سليمان د نثر پوخوالی او متانت دا راته څرګندوي چې ددغه عصر نثرونه به داسې پاخه وو او لکه د پارسي نثر چې په هغه وخت کې (په غزنوي او غوري دورو کې) متين، پوخ او خوږ و، د پښتو نثر به هم په زړه پورې او خوږ و.

د سليمان ماکو د نثر څو ځانګړتياوې داسې شمېرلای شو:

۱_ دغه نثر روان او خوږ دی، بې له کړکېچ او کړلېچه دی.

۲_ د اوږدو جملو پر ځای، لنډې لنډې جملې کاروي. يوه جمله په بله پورې نه تړي.

۳_ د طبيعي مکالمې او روانو خبرو اترو بڼه لري.

۴_ جملې يې غوڅې، څرګندې او واضح دي.

۵_ ځينې داسې زاړه تعبيرونه او اصطلاحات هم لري چې اوس نشته مثلاً (تناکې وچاودلې د پښو) چې مقصد يې په خپل کلي کور کې هوسايي ده.

۶_ که څه هم د پارسي کلمات ډېر نه راوړي او زياتره پښتو سوچه او نره کلمې ليکي، خو بيا هم د چاپېريال د اغېز له مخې يې ددې ژبې د ترکيبونو او لغتونو يو څه اغېز منلی دی، لکه دغه کلمې:

درخواست، سپاس، خاک پای، مهربان او نور...

۷_ د سليمان په نثر کې تر فارسي د عربي ژبې اثر هم ډېر او دروند ښکاري او ددې علت هم دادی چې عربي په دغو وختو کې د پښتنو درسي او ديني ژبه وه او که به چا له علمه سره مينه درلوده، هغه به عربي زده کوله. څرنګه چې سليمان يو متدين او تصوف

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته مايل او د ديني علومو طالب سړی و، نو هغه به خامخا عربي کتابونه لوستي وي. د عربي دغه اثر يوازې په پښتو نثر کې نه دی، بلکې د هغه وخت د پارسي نثر په شهکارونو کې هم د عربي نثر اغېز جوت دی، نو د پښتو نثر له يوې خوا له عربي نثره اغېزمن دی او له بله پلوه يې له فارسي نثره ګټه اخيستې ده چې هغه له عربي اغېزه خالي نه و، نو له دې کبله د سليمان ماکو په نثر کې د عربي اغېز ښه څرګند دی.

۸ـ په دې نثر کې د فعلونو تکرار هم لکه د نورو ژبو د لرغونو نثرونو په څېر تر سترګو کېږي او کله خو په پرله پسې ډول زيات فعلونه په مکرر ډول راوړي، لکه: (بختيار په پښتو سندرې کړينه، اوښې تويوينه، خدای ته نارې کړينه، غلبلې کړي، پاړکې لرينه) په يوه کرښه کې پنځه فعله سره يوځای شوي دي، دوه يې کټ مټ تکرار شوي دي.

۹ـ دغه نثر که څه هم مسجع نه دی، خو لکه د نورو ژبو پخواني نثرونه کله کله وزن لرونکي او مسجع کلمات لري. د فعلونو په پای کې يې يو (نه) د وزن او ترنم لپاره نښلولی دی.

پروفيسر افضل رضا ددغه کتاب په اړه ليکي: ((سليمان ماکو د خپل دور په تذکره ليکوالو کې داسې لار اختيار کړه چې يو خوا دا د هغه وخت د پښتنو روحاني مشاهيرو تاريخ دی، بل خوا د ادبي رجالو د ادبياتو تاريخ دی. د تذکرې د ليکلو په وخت سليمان هم پوخ مؤرخ دی، هم ښه تذکره نګار. دا تذکره اول کې د تصوف کتاب نه، بلکه د شعر او ادب ګران بها مجموعه ده.))

د متن لنډيز:
سليمان ماکو د پښتو لرغوني ادب يوه ځلانده څېره ده. نوموړي د ((تذکرة الاولياء)) په نوم په پښتو نثر يو کتاب ليکلی دی چې د پښتنو شاعرانو او اولياوو د ژوند حالات او د کلام نمونې يې پکې راغونډې کړې دي. د پښتو نثر لومړنی لاس

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته راغلی کتاب دی چې په (۶۱۲هـ) کې کښل شوی دی. له دې څخه پخوا د پښتو نثر د یو بل کتاب یادونه په ((پټه خزانه)) کې شوې ده چې د ((سالو وږمه)) نومېږي او لیکوال یې ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳ - ۲۹۷هـ) دی. د هغه کتاب یوازې نوم تر موږه رارسېدلی دی او خپله کتاب ورک دی.

د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء د کتاب یوازې لومړني اووه مخه پیدا شوي او خپاره شوي دي. ددې کتاب نثر روان، خوږ او په زړه پورې دی، د پښتو نثر په تاریخ کې دغه کتاب د ځانګړې ارزښت لرونکی دی.

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې د ښوونکي دغو پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

ـ په تذکرة الاولیاء کې دکومو اولیاوو او شاعرانو د ژوند حالات او دکلام نمونې راغلې دي؟

ـ تذکرة الاولیاء په پښتو ادب کې څه ارزښت لري؟

ـ له تذکرة الاولیاء څخه د مخه په پښتو ژبه د نثر کوم بل کتاب پېژنئ که نه، که یې پېژنئ وواياست چې چا لیکلی او دکتاب نوم څه دی؟

۲ـ په دغو څلورو ځوابونو کې یو یې سم دی، سم ځواب په نښه کړئ:

الف: د سلیمان ماکو په تذکرة اولیاء کې یوازې د اولیاؤ او علماوو ژوند پېښې راغلې دي.

ب: په تذکرة الاولیاء کې د اولیاوو او شاعرانو ژوند پېښې او دکلام نمونې راغلې دي.

ج: په تذکرة الاولیاء کې یوازې د نثر لیکونکو او شاعرانو ژوند پېښې او د کلام نمونې راغلې دي.

د: په تذکرة الاولیاء کې د شپږو تنو شاعرانو او اولیاوو ژوند پېښې او دکلام نمونې راغلې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ زده کوونکي دې دغه لغتونه پر تخته وليکي او له ټولګيوالو څخه دې يو تن هغه په يوه مرکبه جمله کې وکاروي:

مرقد، متانت، شهکار، مسجع، تذکره نګار

۴_ ددې لوست ټول (قيدونه) دې هر څوک په خپله خپله کتابچه کې وليکي او هر زده کوونکی دې دوه دوه قيده ټولګيوالو ته ولولي.

۵_ څو تنه زده کوونکي دې په خپل خپل وار د سليمان ماکو د نثر يوه يوه ځانګړنه په لنډه لنډه توګه ووايي.

کورنۍ دنده

د سليمان ماکو د نثر د ځانګړتياوو په باب په لنډيز سره يو څه وليکئ او سبا ته به يې د ښوونکي په انتخاب د ځلورو تنو ليکنې ټول ټولګيوال واوري.

حکايت:

نوشيروان چې په عدل په انصاف مشهور و، يوه ورځ ښکار ته وتلی و، څه يې وژلي وو. کباب يې کاوه. مالګه حاضره نه وه. خدمتګار يې کلي لره واستاوه چې ورشه مالګه په بها راوړه چې بد رسمي ونشي، کلی به خراب شي. چا وويل: په دا هومره مالګه راوړل به څه خرابي کېږي؟

ده وې: بنياد د ظلم اول لږ و، هر څوک چې حاکمان کېدل، په وار وار يې زياتاوه، تر دې حده ورسېده.

قطعه

که باد شاه د چا له باغه شفتالو په ظلم وخوري — د باغ ونې به له وېخه وکاږي دده مريونه

که ستم په يوه هويه د غريب بادشاه رواکا — سپاهيان به يې چرګان د رعيت کا په سيخونه

د عبدالقادر خان ختک ((ګلدسته))

(د ګلستان پښتو ژباړه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

پښتو ولسي ادبيات

ولسي ادبيات د يو ملت د فولکلوري ميراثونو يوه ډېره مهمه برخه ده. تاسو په تېرو ټولګيو کې د پښتو په ځينو لوستونو کې د ولسي ادبياتو د ځينو ډولونو لکه: لنډيو، متلونو او ځينو نورو په اړه يو لړ مطالب لوستي دي. په دې لوست کې به د ولسي ادبياتو په باب بشپړې خبرې وکړو او مهمې برخې به يې تاسو ته در وپېژنو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو ولسي ادبيات زموږ د غرونو، رغونو، کيږديو، کورونو، جونګړو، کليو، ديرو او حجرو د غږونو، هيلو او ارمانونو انګازه ده. له همدې کبله ولسي ادبيات د يو ملت د هيلو او ارمانونو د رازونو ساتونکي ګڼل شوي دي.

که موږ ادبيات په دې لوست کې په دوو عامو څانګو ووېشو، نو دغه دوه څانګې يې (ليکلي يا تحريري ادبيات) او (نا ليکلي يا ولسي او شفاهي ادبيات) دي. په ليکلي ادب کې هغه ليکلي او ديواني ادبيات راځي چې وخت په وخت د څانګړو ليکوالو يا شاعرانو او ناظمانو په قلم ليکل شوي او په ديواني او کتابي بڼه تر موږه رارسېدلي دي.

شفاهي يا ولسي ادبيات بيا د هغه ولس غږ دی چې له ليک لوست څخه لېرې پاتې شوی دی او دغه سندرې چې په حقيقت کې د خلکو سندرې دي او د ولس ادبيات دي، سينه په سينه په شفاهي بڼه د پښتنو د تاريخي ولسي ميراث په توګه تر دې دمه رارسېدلې او يوه برخه يې د راټولوونکو او د فولکلور د څېړونکو له خوا راټوله شوې ده.

((د خلکو سندرې)) نومي کتاب ليکي:

((د خلکو ادبيات په عمومي توګه په دوو برخو وېشلای شو چې لومړۍ برخه يې د خلکو سندرې (منظوم ادب) او دويمه برخه يې د خلکو روايات، امثال (متلونه) افسانې او نور (منثور ادب) تشکيلوي.))

انګرېز مستشرق راورټي ډېر پخوا د پښتو سندرو په باب ويلي وو: ((پښتانه که څه هم ورځپاڼې او خپرونې نه لري، مګر هغه ساده او عاميانه اشعار او بدلې چې په عام ډول د پښتنو د هرې طبقې له خوا ويل شوي، د دوی تاريخ او ورځپاڼې بلل کېدای شي.))

پښتانه ډېر غني ولسي ادبيات لري. د غرونو، درو او سردرو دغه اوسېدونکي د ولسي ادبياتو ډېرې غوره نمونې لري. د نړۍ ډېر لږ ولسونه به د پښتو له ولسي ادبياتو سره د سيالۍ جوګه وي.

څېړونکو د پښتو د ولسي ادب منظومه برخه هم په دوه ډوله وېشلې ده: يوه برخه يې (عامې سندرې) او بله برخه يې (ځانګړې يا خاصې سندرې) دي. د لومړۍ برخې ويناوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاره نه دي او په ټول ولس پورې اړه لري، خو د دويمې برخې وييناوال يې ښکاره دي او هغه ولسي شاعران دي. په عامو سندرو کې دغه بېلابېلې برخې شاملې دي:

د ميندو سندرې: لکه اللو للو، پيشو- پيشو مه راځه د غرو (پلانکی) جان داسې ويده دی لکه ګوډی د رنجو. يا منظوم چيستانونه، د ماشومانو سندرې، د وړو مشاعرې، کيسی، د لوبانو سندرې، د اتڼ نارې، بابولالې، لنډی يا ټپې، سروکي، منظوم متلونه، د هوتکو نارې، کاکړی (يا د کاکړو غاړې) ساندې او نور...

په ځانګړو يا خاصو سندرو کې دغه برخې راځي:

مقامونه، چاربيتې، بدلې، بګتی، لوبې، کيسې او داستانونه او يو شمېر نور...

((د خلکو سندرې)) دکتاب ليکوال د دغو سندرو د ارزښت په اړه وايي چې د پښتو دا سندرې هم له ډېر پخوا څخه شروع شوې دي. دا سندرې د پښتو د هغو پخوانيو اشعارو زېرنده ده چې له اريايي شعرونو سره د موضوع او بڼې له مخې ټينګې اړيکې لري، لکه د امير کروړ شعر، د بيټ نيکه دعا، د بابا هوتک سندره او نور... دا سندرې زموږ د ملي ادب يوه ستره برخه ده. په دغو سندرو کې پښتني حماسه او غيرت، دود او دستور، خيالونه او فکرونه او د پښتنو روحي ځانګړنې رامعلومېږي. ددغو سندرو تشبيهات او استعارې او د افادې ډول، خيال او تصور د پښتو په ولسي او عاميانه ژبه پورې اړه لري او ټول د ولسي او عاميانه ژوند تفسيرونه او تعبيرونه دي. موږ ته له داسې سپېڅلو او خوږو سندرو څخه خبرېدل هرومرو پکار دي.

د پښتو په ولسي سندرو کې چاربېتې ځانګړی مقام لري. چاربيتې د ولسي ادبياتو د منظومې برخې په خاصو يا ځانګړو سندرو کې شمېرل کېږي چې شاعران يې معلوم دي. چاربېتې په بېلابېلو تاريخي، حماسي، ديني، عشقي او نورو موضوعګانو کې ويل شوي دي. تاريخي او حماسي چاربيتې په دغه لړ کې ځانګړی تاريخي ارزښت لري او په حقيقت کې د تاريخ لپاره ترې مواد برابرېږي. د تاريخي چاربېتو يوه برخه فرانسوي ختيځ پوه ((دارمستتر)) هم خوندي کړې او ((د پښتونخوا د شعر هار و بهار)) په نوم يې ډېر کلونه پخوا چاپ او خپره کړې ده. همدارنګه د ((تور برېښ)) دکتاب ليکوال هم يو شمېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهمې تاریخي چاربیتې راټولې او خپرې کړې دي، د ولسي سندرو په یو شمېر مجموعو کې هم دغه ډول چاربیتې وخت په وخت چاپ شوې دي.

ددغو ادبیاتو په اړه د تور بربښ په سریزه کې پوهاند صدیق الله رښتین لیکي:

... په دې سلسله کې ټپه یا لنډۍ د پښتو شاعرۍ تر ټولو پخوانۍ نمونه ده چې د پښتون ولس ډېر لرغوني، پاک او سپېڅلي احساسات پکې په یو اغېزناک او ښایسته ادبي رنګ کې ساتل شوي دي.

په لنډیو پسې وروسته نیمکۍ، بګتۍ، چاربیتې او لوبې د ولسي شاعرۍ د ادبي خزانې یوه لویه پانګه ده. په دغو ډولونو کې چاربېته تر ټولو زیاته پراخ او خوندور ډول دی.

نومیالی فرانسوي ختیځ پوه دارمستتر وایي چې چاربېته د پښتنو یو لیکلی تاریخ دی. د دوی د جنګونو او غزاګانو تاریخ په چاربیتو کې نغښتی دی.

له بده مرغه چې ډېرې پخوانۍ چاربیتې له خپلو ویونکو سره یوځای تر تورو خاورو لاندې شوي دي او څه زیاته پانګه یې لاس ته نه ده راغلې. څومره چې ښکاره ده چاربیتي زیاتره د نالوستو خلکو له خوا ویل شوي دي مګر ځینې اخوندان او ملایان هم پکې ډېره لویه برخه لري.

د ((د تور بربښ)) د کتاب لیکوال د دغو ولسي سندرو د راټولولو او خوندي کولو اهمیت په دغو ټکو کې څرګندوي:

۱ـ زموږ د تاریخ ډېرې پټې او نامعلومې پېښې او ددغو پېښو قهرمانان موږ ته معلومېږي او د ملي تاریخ له لیکوالو سره مرسته کوي.

۲ـ زموږ د ادب ډېره قیمتي برخه له ورکېدو او تباه کېدو څخه خوندي پاتې کېږي.

۳ـ د داخلي او خارجي ادب څېړونکو، ژبپوهانو او د کلتور او ملي فولکلور د پلټونکو لپاره د استفادې وړ مواد لاس ته راځي.

۴ـ شاعرانو ته ډېر ښکلي او ښایسته آهنګونه په لاس ورکوي چې خپل نوي فکرونه پکې واچوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵_ له ولس او عامو لوستونکو سره د ملي احساساتو په روزلو کې مرسته کوي.

تاريخي چاربيتې د ولسي سندرو ډېره غوره برخه ده. دا د رښتيني تاريخ د ليکلو لپاره د مهمو خامو موادو په توګه پوره ارزښت لري.

ددغو تاريخي او حماسي چاربيتو زياته برخه د افغان _ انګليس د بېلابېلو جګړو ځينې اړخونه موږ ته راڅرګندوي. فرانسوي جيمز ډارمستېټر د افغان انګليس د جګړو دغه تاريخي چاربيتې خوندي کړي دي. دغه راز يو زيات شمېر دغه ډول ولسي سندرې په ((پښتو سندرې))، ((تور بريښ))، ((ولسي سندرې)) او نورو آثارو کې خوندي شوې دي.

له دغو چاربېتو څخه ((د ډکې غزا)) په نوم د افغان- انګليس د دريمې جګړې يا د خپلواکۍ د جګړې يوه مشهوره چاربيته د ولسي نامتو شاعر د لالپورې شريف له خوا ويل شوې ده چې يوه برخه يې د نمونې په توګه دلته راوړو:

لــه هندوســتانه کاغذونــه راغله	اميــر صاحب تــه پريادونــه راغله
نــن مې جګــړه ده لــه کفاره ســره	بېلتــون مې نه پرېږدي له ياره ســره

* * *

اميــر صاحب د جنــګ اختيار وکړ	د غــزا نيــت يــې پــه تلــوار وکړ
ســپه ســالار يــې مقــرر کړلــو	پروت په ډکــه ټينګ يې خيبر کړلو
ســپه ســالار وتــاړه لام ورپســې	په هــره ورځ راته ګودام ورپســې
پوځ يــې کــم ميخزبــن يــې ډېرو	خلکــه حســاب لــه حــده تېــر و
پــه ښــکارغلي پلټنــې پرېوتلــې	لــه انګرېزانــو ســره کښــېوتلې
ورځ د جمعې وه چې جازونه راغله	اميــر صاحب تــه پريادونــه راغله
يو څو ګولــۍ يې کړې ګوزار خلکه	په ډکه يې جوړ کــړ دندوکار خلکه
مړي زخميان پراته بې شــماره سره	نــن مې جګــړه ده لــه کفاره ســره

* * *

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپه سالار یوه چره وخوره　　　خلکه په پونده یې خره وخوره
په ستنه سپور شو په موټر باندې　　　پوځ یې پرېښود په خیبر باندې

ولسي سندرې د موضوع له پلوه په بېلابېلو برخو وېشل شوې دي. د ((ولسي سندرې)) ښاغلی مؤلف یې په دغو برخو وېشي: تاریخي سندرې، جغرافیایي سندرې، قصصي سندرې، اجتماعي او انتقادي سندرې، ټوکي سندرې، وعظیه او اخلاقي سندرې، اړونه او ((تقابلي سندرې)) ویرنې، د مینې سندرې د عشق او محبت سندرې.

د ولسي ادبیاتو له منظومې برخې څخه چې راتېر شو، منثوره برخه یې هم د پاملرنې وړ ده. په منثوره برخه کې یې متلونه، ولسي نکلونه، حکایتونه، افسانې او نور شامل دي.

په پښتنو کې د ولسي نکلونو او کیسو ډېرې په زړه پورې نمونې شته دي. په دغو کیسو کې هم لکه د لنډیو او متلونو په څېر د پښتنو د ژوند، هیلو، غوښتنو او ارمانونو انعکاس په ډېره ښه توګه لیدلی شو. موږ په دغو کیسو او نکلونو کې د خپل وخت د پښتنو د ژوند، فکر او نظر، هنر او نورو خواوو ښه مطالعه کولای شو.

په ملي هنداره نومې فولکلوریک اثر کې ددغو ولسي پښتني نکلونو ځینې بېلګې اروابښاد محمدګل نوري خوندي کړې دي، لکه: فتح خان او رابیا، ښادي او بیبو، مرد او نامرد، زبزبانه ښاپېرۍ، موسی جان او ولی جان (یا موسی خان او ګلمکۍ)، مومن خان او شیرینو، جلا ت خان او شمایله، ملا عباس او ګلبشره، ظریف خان او مابی، خشکیار او شاتربنه، قطب خان او نازو، دلی او شهو او آدم خان او درخانۍ.

له بده مرغه د پښتو دغه ولسي کیسې لا تراوسه پورې د ولس په سینو او حافظو کې پرتې دي او په پوره ډول راټولې شوې نه دي، یوازې یوه کوچنۍ برخه یې راټوله شوې ده. له همدې کبله ښايي ډېرې دغه ډول کیسې او نکلونه هم د راویانو له مړینې وروسته له خاورو سره خاورې شوې وي.

موږ ته لازمه ده چې د خپلو ولسي او فولکلوریکو ادبیاتو دغو ټولو برخو ته پوره غور وکړو او د ډېر مهم کلتوري میراث په سترګه ورته وګورو. ددغو ارزښتناکو کلتوري میراثونو راټولول، خپرول او پرې څېړنې کول د یو ملت د فولکلوریکو ولسي پانګو د خوندیتوب په معنا دی. له دغو راټولونو او څېړنو به اوسني او راتلونکي نسلونه ددې ولس د ژوند دود، رواجونو، فکر او نظر، تاریخ، کلتور او ادب په هکله معلومات ترلاسه کوي او څېړونکي به ترې ددې ولس د ژوند او ژواک په اړه نوي نوي ټکي راباسي او ددې ولس په ښه پېژند کې به ترې ګټه اخلي.

د متن لنډیز:

ولسي ادبیات، د فولکلور او د یو ملت د کلتوري میراثونو ارزښتناکه برخه ده. په ولسي ادبیاتو کې منظومه او منثوره برخه شامله ده. په منظومو ولسي ادبیاتو کې عامې او خاصې سندرې دواړه د پاملرنې وړ دي. په عامو سندرو کې دغه برخې شاملې دي. د میندو سندرې، د ماشومانو سندرې، د اتڼ نارې، بابولالې، لنډۍ، سروکي، منظوم متلونه، د هوتکو نارې، کاکړۍ، ساندې او نور.

خاصې سندرې دادي: مقامونه، چاربیتې، بدلې، بګتۍ، لوبې، منظومې کیسې او داستانونه او نور... په منثوره برخه کې یې: متلونه، ولسي نکلونه او حکایتونه او نور ډېر د ارزښت وړ دي.

څرګندونې

فولکلور: یوه لاتیني کلمه ده چې له فولک (خلکو یا ولس) او (لور یا پېژندنې او پوهنې) څخه جوړه ده. له همدې کبله فولکلور ته ولسي پوهه هم وایي، فولکلور په خپله غولۍ کې د یو ولس دودونه، رواجونه او عنعنې، انګېرنې او نظرونه، ولسي ادبیات او نور ډېر ولسي میراثونه رانغاړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ لپاره خام مواد: په دې لوست کې د تاریخ د لیکلو لپاره خام مواد یاد شوي دي. موخه مو ترې داده چې کله یو مؤرخ تاریخ لیکي، نو سندونه، مرکې او مصاحبې، فلمونه او تصویرونه ورته د خامو تاریخي موادو په توګه مهم دي چې راټول یې کړي او د همدغو سندونو په رڼا کې د یوې ځانګړې دورې تاریخ ولیکي، دغه تاریخي چاربیتې چې د هماغه وخت د سترګو لیدلي حالات دي، د یوې دورې په تاریخ لیکنه کې د خامو موادو په توګه تاریخ لیکونکي (مؤرخ) ته مهمې دي او پوره ګټه ترې اخیستلی شي.

جیمز دارمستېټر: مشهور فرانسوي ختیځ پوه دی. په ۱۹ عیسوي پېړۍ کې اوسېده. د پښتو تاریخي او حماسي چاربیتې یې د ((پښتونخوا د شعر هار و بهار)) نومې کتاب کې راټولې کړې او چاپ کړې دي. د پښتو او پښتنو په باب یې نورې څېړنې هم کړې دي چې د ختیځ پوهانو په بحث کې مو درپېژندلي دي.

د لالپورې شریف: د ننګرهار د لالپورې نامتو ولسي شاعر و.

امیر صاحب: غازي امان الله خان

سپه سالار: د ختیځې جبهې قوماندان، سپه سالار صالح محمد خان

لام: لښکر، پوځ

ښکارغلی: په خیبر کې یوه سیمه ده

میخزین: وسله، تدارکات

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې د ښوونکي دغو پوښتنو ته په خپل خپل وار ځوابونه ووايي:

- فولکلور څه ته وايي؟
- ولسي ادبیات په کومو کومو څانګو وېشل کېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- چاربيتې د ولسي ادبياتو کوم ډول دی او څه ځانګړنې لري؟
- ولسي سندرې د موضوع له پلوه په کومو کومو برخو وېشلای شو؟
- فرانسوي ختيځ پوه جيمز دارمستتر په خپل کوم کتاب کې کوم ډول چاربېتې راټولې کړې او خپرې کړې دي؟

۲ـ زده کوونکي دې (په انتخابي توګه له هر کتاره يو يو تن) په وار سره د خپلو ټولګيوالو مخې ته ودرېږي او يو يو تن دې ددې يوې يوې موضوع په اړه خبرې وکړي:

- په پښتو کې د ولسي ادب ارزښتونه
- پښتو لنډۍ په کوم ډول ادبياتو کې راځي او کوم مقام لري؟
- د پښتو د ولسي سندرو يا د ولسي ادب د منظومې برخې ډولونه
- د پښتو منثور ولسي ادبيات

۳ـ يو يو زده کوونکی دې په خپله خوښه ددې لوست د يوې يوې اصطلاح په باب توضيحات وغواړي، يو شاګرد دې په خپله خوښه ددې کلمو، موضوعاتو او يا اصطلاحاتو په باب لنډ لنډ ځوابونه ورکړي. يو څو اصطلاحات يا موضوعګانې دادي:

الف: تحريري يا ليکلي ادبيات

ب: نا ليکلي يا شفاهي ادب

ج: فولکلوري ميراث

د: تاريخي چاربيتې

هـ: ولسي نکلونه

نور اصطلاحات او نورې موضوعګانې دې شاګردان په خپل لټون سره له متن څخه راوباسي او له نورو ټولګيوالو څخه دې د هغو د معنا او مفهوم په هکله پوښتنې وکړي.

۴ـ زده کوونکي دې لکه د يوې کوچنۍ مباحثې يا خبرو اترو په توګه په ادبياتو کې د (استعارې)، (تشبيهاتو)، (خيال) او (فکر) په باب په خپلو کې په نوبت سره منظمې خبرې وکړي. دوه تنه شاګردان دې دغه جريان د ښوونکي تر نظارت لاندې وڅاري او بيا دې

همدغه دوه تنه شاگردان د ټولو ټولګیوالو نظرونه راغونډ کړي او ددغو ګډو خبرو اترو ارزونه دې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلې سیمې او شاوخوا کوم ولسي شاعر په لنډیز سره معرفي کړي او یا دې د کوم ولسي شاعر کوم شعر یا کومه ولسي سندره یا ولسي نکل په کلي- کور کې له چا څخه ولیکي او ټولګي ته دې یې له ځانه سره راوړي. په راتلونکي درسي ساعت کې دې یې ټولګیوالو ته واوروي. ښوونکی به دغه ټولې لیکنې او د ولسي شعرونو نمونې له ځانه سره خوندي کړي، که نوې څېړه پکې وه چې تراوسه په مطبوعاتو کې نه وي معرفي شوي، د همدغه زده کوونکي په نوم دې کومې مجلې یا جریدې ته د چاپ لپاره واستول شي.

په لورو غرو د خدای نظر دی
په سر یې واورې وروي چاپېر ګلونه
په اصل څوک نه سرې کېږي
سرې هغه دی چې یې خوی د سړو وینه
په پټ کې تور مسلي ښه دی
بې پته یار که شهزاده شي څه یې کړمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښکارندوی بولله

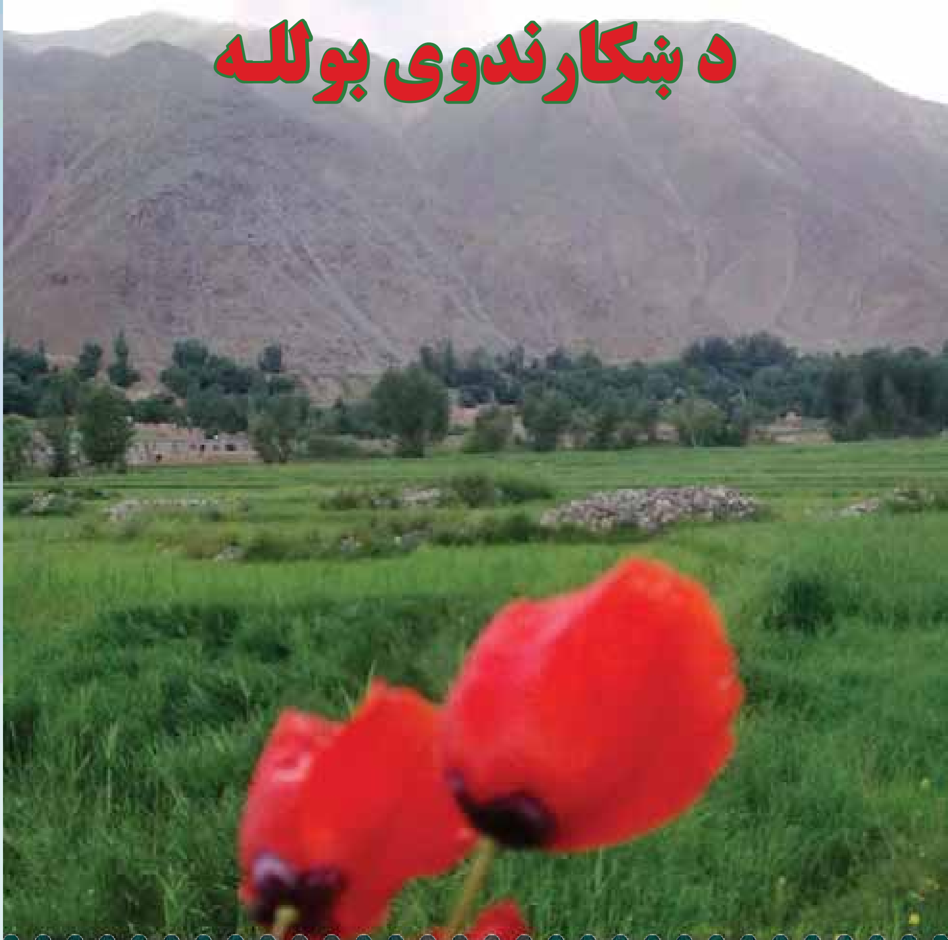

ـ په پښتو کې موکومه بولله یا قصیده اورېدلې ده؟

ـ د لرغوني پښتو ادب څومره شاعران پېژنئ؟

په پښتو لرغوني ادب کې د ښکارندوی بولله (قصیده) ډېر شهرت لري.

تاسو د پښتو د نورو ټولګیو په لوستونو کې د لرغوني ادب په هکله ډېر څه لوستي دي. دادی په دې لوست کې د ښکارندوی دغه ارزښتناکه بولله یا قصیده لولئ او د شاعر په اړه یې بشپړ معلومات ترلاسه کوئ.

ښکارندوی د پښتو لرغوني شاعری یوه وتلې څېره ده. هغه په شپږمه هجري پېړۍ کې په غور کې اوسېده. محمد هوتک په پټه خزانه کې د هغه د ژوند لنډ حالات لیکلي او د هغه بولله يې په خپل کتاب کې رانقل کړې ده. په ((پټه خزانه)) کې د هغه په باب لولو:

((ذکر د ښکارندوی علیه الرحمه چې د غور و. پوه شه په دې چې شیخ کټه متي زي رحمة الله علیه کښلي دي، په کتاب ((لرغوني پښتانه)) کې چې ((په تاریخ سوري)) کې دي چې ښکارندوی مېشته د غور و او کله کله په غزنه او بست کې هم اوسېدلی. پلار يې احمد نومېد او د غور د فېروزکوه کوتوال و. ښکارندوی د سلطان شهاب الدّنیاوالدّین محمد سام شنسباني په پادشاهۍ کې مخور او د درناوي خاوند و او هغه وخت چې هغه سلطان پر هند یرغل کاوه، ښکارندوی چې شاعر او عالم سړی و، هم د هغه سلطان په لښکر کې و او هسې وايي چې ښکارندوی په مدح کې د سلطان محمد سام او سلطان غیاث الدین غوري د ستاینې قصیدې لري چې بوللې دي. محمد ابن علي وايي چې ما په بُست کې دده د بوللو غټ کتاب ولیدئ او له هغه څخه مې دغه بولله چې د محمد سام علیه الرحمه ستاینه ده، وکښله.))

په پټه خزانه کې د ښکارندوی راغلې بولله (قصیده) داده:

د پسرلي ښکلونکي بیا کړه سینګارونه
بیا يې ولونل په غرونو کې لالونه
مځکه شنه، لاښونه شنه، لمنې شنې شوې
طیلسان زمردي واغوسته غرونه
د نیسان مشاطې لاس د مچېدو دی
مرغلرو باندې وښکلل ښونه
د غټولو چنډې خاندې و ریدي ته
زرغونو ښو کې ناځي زلمي جونه
لکه ناوې چې سور ټیک په تندي وکا
هسې وګاڼل غټولو سره پسولونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرغلري چې اورو وخونو لیه
په ځلا يې شوه رانه خپاره دښتونه
زرغونو مځکو کې ځل کا لکه ستوريه
چې پر هسک باندې ځليږي سپين ګلونه
سپينې واورې ويلېده کاندي بهيږي
لکه اوښې د مين په ګريوانونه
هر پلو رڼې والې بهاندې خاندي
له خوښيه سر وهي له سينګرونه
هر پلو د ګلو وږم دی لونلی
ته وا راغله له ختنه کاروانونه
د مسيح په پو به مړو ژوندون بيامومند
پسرلی مګر مسيح شو په پوکړنه
له مړو خاورو يې آغلی ګل راويوست
وچ بيديا او غر يې کړله جنتونه
سرې جاجې چې رامشت کړ رامشتګرو
ګهيځ چونې چې په بڼ وکا بڼغونه
په بربڼ چې بږغ د چونيو نغوږېده شي
ته وا چندی سره پيودي اشلکونه
د زلما تاپې راغلی پر جنديو
لکه پېغله غوټی کاندي مکېزونه
د پوپلو مخ سور کړی پسرلي دی
يو د بل په غاړه اچوي لاسونه
د هندارو په څېر غرونه سپين ورنګن دي
چې پر واورو باندې ځل وکا لمرونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په غورځنګ غورځنګ له خولې ځګونه باسي
لکه شڼ هاتي شنا کاندي سیندونه
نه به چونې په ستایه د جنډو مور شي
نه به مور شم د سلطان په صفتونه
د شنسب د کهاله ختلی لمر دی
د پسرلي په دود وډان له ده رغونه
د ښندو اورو یې درست ایواد زرغون کړ
له قصداره تر دیبله یې یونونه
په زابل چې د بري پر نیلي سپور شي
په لاهور یې د مېړانې ګوزارونه
نه یې څوک مخ ته دري د میرځمنو
نه یې توري ته ټینګېږي کلک ډالونه
د اسلام د دین شهاب د نړۍ لمر دی
تور ستېهان یې کړ رڼا په جهادونه
هره پلا چې دی پر هند و سند یرغل کا
رڼوي توره نړۍ په شهابونه
په پسرلي چې یې تېرون په اټک وکا
غاړه غاړه یې تری شوللـه زړونه
نه به ده غوندې روڼ ستوری په هسک ځلي
که څه پورته شي له غوره ډېر مېړونه
نه به راولي جګړن د سیند په لورې
نه به بري څوک د هند خپاره ښهرونه
نه به څوک زلمي د غور سره راغوندېږي کا
د داور تورې به چېرې کا ځلونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو خاوند شهاب الدین دی چې یې وکا
په هر لوري هر اړ واد ته یرغلونه
په جوپو جوپو جګړن یې هند ته یون کا
چې د غور بادار همت وکا زغلونه
نن په سیند باندې تېرېږي یرغل کاندي
په پرتم یې زمري ربړدي په ځنګلونه
څپان سیند یې هم له ډاره ایلایي کا
پر اوړو وړي د غوریانو ښه ایرونه
په هر کال اټک دده ښه راغلی کاندي
غوروي په څنډو خپل پاسته سالونه
پښتونخوا ښکلي ځلمي چې زغلي هند ته
نو آغلیه پېغلې کاندي اتڼونه
زرغونې ختې اخیستې وي دې غرونو
بڼ بیدیا هم پسوللي دي ځانونه
هرګهیځ چې لمر څرکېږي له ختیځه
څو چې یون کا د لویدیځیه په څنډونه
که بریځر وي، که غرمه وي، که برمل وي
که لرمل، که لمر لوېده، که ترملونه
د شهاب جګړن به نه کښېني له زغلو
نه به پرېږدي دا زلمي خپل بهیرونه
زمری کله کاږي ځان له یرغلګریو
څو یې نه کا مات متونه ورمېږونه
یا به جګ کا د بریو رپی هند کې
یا به پرېږدي هم په دې چاره سرونه

یا به وران کا بودتونونه د بمبنو
یا به سره کاندي په وینو ایوادونه
په رڼا اوسې ته تل د دین شهابه
نوم دې تل و پر دریغ په نمزدکونه
څو راڼه شي ستا په توره د هند لوریه
څو چې نشت کړې له نړۍ نه بودتونونه
ستا په زړه دې خاونده لوی څښتن وي
مور خو ستا په مرسته یو نه څو چې یونه

د پښتو ادبیاتو په تاریخ کې ددې قصیدې په هکله ښه بحث شوی دی او داسې لیکل شوي دي:

د ښکارندوی دا قصیده د پښتو ادب یو شهکار دی او د شاعر مهارت او استادي او د قریحې غښتلوالی او سپېڅلتوب ځنې ښکاري. لومړی مزیت چې په دې قصیده کې لیدل کېږي، د کلام سلاست، بلاغت او رواني ده. شاعر په ډېر مهارت خپل مقصد په ساده عبارت اداکوي. ډېر پښتو نادر لغات او مواد پکې شته، دا لغات موږ ته دا راښیي چې پښتو خورا پراخه ژبه وه او اوس یې ډېر پخواني کلمات له رواجه لوېدلي دي، لکه: ختیځ، لویدیځ، لرمل، برمل او نور... ښکارندوی چې په دې قصیده کې د پسرلي کوم ښکلی منظر تصویر کړی دی، د وطن له ښکلیو دښتو او غرو څخه یې الهام اخیستی دی. له دغې بوللې څخه چې د ښکارندوی له دیوانه پاتې ده، موږ ته رامعلومېږي چې شاعر د ادبي فنونو او بلاغت په اساسونو کې هم پوخ و او دده شعرونه له ښکلو تشبیهاتو او استعارو ډک دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

ښکارندوی د غور اوسېدونکی و او د پښتو د لرغوني شاعرۍ يوه مخکښه څېره ده. په شپږمه هجري پېړۍ کې د سلطان شهاب الدين غوري په واکمنۍ کې يې د درناوي مقام درلود او هلته پوره مخور و. له ديوان څخه يې يوازې يوه بولله (قصيده) د پټې خزانې په روايت تر موږه رارسېدلې ده.

دغه (۴۵) بيتيزه قصيده ډېره پخه او په روانه او خوږه پښتو ويل شوې ده. شاعر پکې د هغه وخت ډېر داسې لغتونه خوندي کړي دي چې اوس يې خلک نه کاروي. له دې کبله د پښتو د معنوي ذخيرې او پانګې له مخې هم موږ ته ډېره ارزښتناکه ده. د ادبي فنونو او ښکلاوو له مخې هم دغه بولله د ډېرې ستاينې او ارزښت وړ ده.

څرګندونې

لرغوني پښتانه: دغه کتاب د پټې خزانې په روايت د شيخ کټه په قلم ليکل شوی دی. پټې خزانې له دغه اثر څخه ډېره استفاده کړې ده. په دې کتاب کې هغه په ډېر درناوي يادېږي، لکه: ((نقل کا زبدة الواصلين شيخ کټه متي زی غورياخېل په خپل کتاب ((لرغوني پښتانه)) کې چې دی نقل کا له ((تاريخ سوري)) څخه...)) دغه کتاب اوس ورک دی.

تاريخ سوري: ((تاريخ سوري)) هم هغه کتاب دی چې د پټې خزانې د روايت له مخې ترې په ((لرغوني پښتانه)) نومي کتاب کې ډېره استفاده کړې ده. ليکوال يې محمد بن علي البستي و. دغه کتاب هم اوس ورک دی.

سلطان محمد سام شنسباني (سلطان شهاب الدين) له ۵۶۹ څخه تر ۶۰۲ هـ.ق. پورې د غور او شاوخوا پاچا و چې په معز الدين هم مشهور و او ښکارندوی يې په دربار کې مقرب او د درنښت وړ و. د هند په فتوحاتو کې هم ورسره و، دغه بولله يې هم د هغه په ستاينه کې ويلې ده.

سلطان غیاث الدین غوري: دی هم د غوري سلسلې واکمن و او ویل کېږي چې ښکارندوی یې ستاینه کړې ده، خو هغه غزلې اوس زموږ په لاس کې نشته.

قصدار: اوس دغه سیمه په بلوچستان کې واقع ده او خضدار یې بولي.

دیبل: دغه سیمه اوس د سند په وادي کې پرته ده او هلته یوه سمندري بندرگاه وه.

داور: د زمینداور سیمې دي چې دلته یوازې د داور په بڼه راغلی دی.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې د ښکارندوی بوللـه په چوپه خوله او دقت له ځانه سره ولولي. ستونزمن لغتونه او بیتونه دې له ځانه سره یادداشت کړي. بیا دې د نوبت له مخې یو یو زده کوونکی خپل ستونزمن لغتونه یا بیتونه خپلو همټولګیوالو ته په لوړ غږ ووایي. د ټولګي له منځ څخه دې بل زده کوونکی په خپله خوښه ځواب ورته ووایي. که په ټولګي کې هیچا د ستونزمنو برخو ځواب پیدا نه کړای شو، ښوونکی به یې ستونزې حلوي.

۲ــ د ښکارندوی د بوللې درې درې بیتونه دې په لوړ غږ د یو یو کتار زده کوونکي په نوبت سره ووایي، نور به ورته غوږ غوږ وي.

۳ــ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځواب ووایي:

- ښکارندوی د کوم واکمن په ستاینه کې شعرونه لیکلي دي؟
- نور کوم مشهور قصیده ویونکي پېژنئ، نومونه یې واخلئ.

کورنۍ دنده

د ښکارندوی دغه بوللـه یو ځل بیا په خپلو کورونو کې په دقت ولولئ او په اړه یې دوه مخیزه لیکنه وکړئ. په بله ورځ یې خپلو همټولګیوالو ته واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په شعر کي قافيه

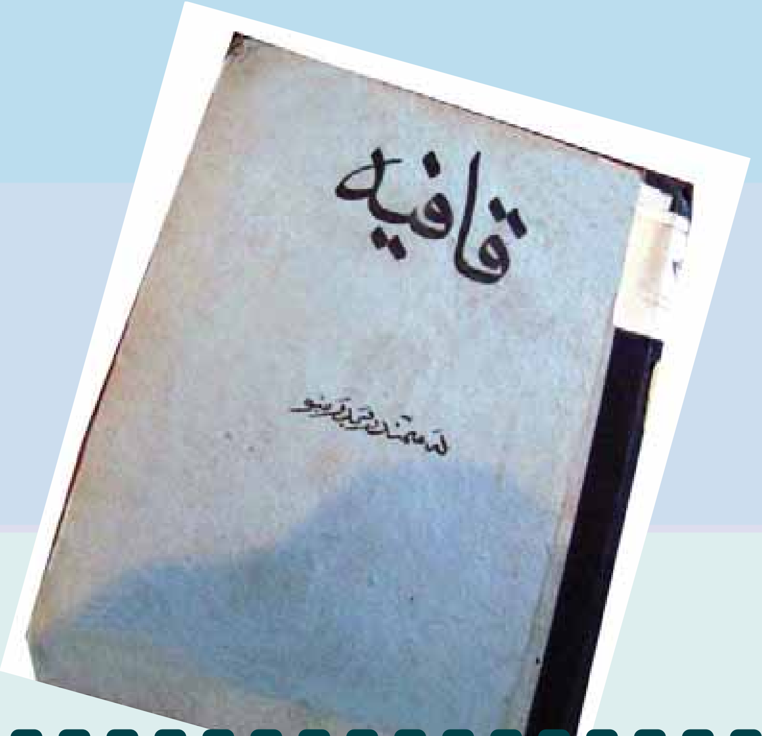

تاسو د تېرو ټولګيو په پښتو او دري کتابونو کې د بديع او بيان د بېلابېلو برخو په هکله يو لړ مطالب لوستي دي. په دې لوست کې تاسو ته (قافيه) په يو څه مفصل ډول درپېژنو.

د پښتو شاعرۍ په چوکاټونو کې په غزل، قصيده، مثنوي او نورو بېلابېلو ډولونو کې (قافيه) د ارزښت وړ برخه ده. يوازې په آزاده شاعرۍ کې دې برخې ته پاملرنه ضرور نه ده. په کلاسيکو او عنعنوي شعري فورمونو يا چوکاټونو کې قافيه ډېره مهمه ونډه لري. دلته پرې خبرې کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې له دې چې د قافيې په اړه خبرې وکړو، دغه غزل ولولئ. په غزل کې به په اتکلي توگه د قافيې لټه وکړئ. وروسته بيا د قافيې په اړه له زده کوونکو سره غږېږو.

دکاظم خان شيدا غزل په دې ډول ده:

د شبنم دانه که تخم شي دگلو — زړه به سوړ په ديدن نه شي د بلبلو
چې يې نشته لکه گل ښه رخسارونه — څوک به څه کا توري زلفې د سنبلو
په څه شان درته بيان سوې طالع کړم — لکه نمر زما جبين دی د داغلو
معطل په عارضه د شام غريب دی — که مې زړه په حلقه بند شو دکاکلو
د آسمان په شانې تېز د فتنو تېغ کړې — صبح و شام گرځې ښکاره په سرو منگلو

ددرياب له سرد جوشې د حباب زړه چوي
شيدا قطع د اميد بويه له خپلو

په دې غزل کې يوازې قافيه راتر سترگو کېږي. په غزل کې بايد د لومړي بيت (مطلع) دواړه نيم بيتي هم قافيه وي او د نورو بيتونو دويم نيم بيتي ورسره هم قافيه کېږي. په دې غزل کې: گلو، بلبلو، سنبلو، داغلو، کاکلو، منگلو، خپلو قافيې دي، دې ته د قافيې کليمې هم ويل کېږي. په دې غزل کې له قافيې وروسته، رديف نه تر سترگو کېږي، خو د کاظم خان شيدا په دې بله غزله کې بيا قافيه او رديف دواړه شته دي:

هېڅ نقصان د ساده حسن و جمال نشته — د آفتاب په رخسار هم خط و خال نشته
چې بدل يې په کچکول د مهتاب خوان کړ — اعتماد د زمانې په کمال نشته
نښلولی زمانې په کوم سبب يم — لکه ژبه خود زما پر وبال نشته
دکجل لکی يې گوره شوخې سترگې — په دا هسې خوبی شاخ د غزال نشته
هره لار يې اژدها دی جهان نغري — و بورجل ته يې د هر چا مجال نشته
چې گره يې دکوکب دکار وانه کړه — ولې نه وايې ناخن د هلال نشته
افروخته وي پکې تل د حسن شمع — د خاطر غوندې فانوس د خيال نشته

شيدا گوره هر طرف گلگونې اوښې
هېڅ خندا په دا بهار کې امسال نشته

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې غزل کې: جمال، خال، کمال، بال، غزال، مجال، هلال، خيال او امسال قافيې او ((نشته)) ددې غزل رديف دی چې په نيم بيتيو کې له قافيې سره نښتی او له قافيې وروسته تکرارېږي. په دې توګه په دغو شعرونو کې قافيه لازمي ده، خو رديف لازمي نه دی. قافيه او رديف غزل، قصيدې او نورو ته آهنګ او موسيقيت ورکوي او د وزن په څنګ کې د دوی شتوالي شاعري په سندريز ښايست سنباله کړې ده.

خو قافيه څه ته وايي؟

قافيه هغه يو ډول (يا سره ورته) يا همغږې کلمې دي چې د مصراع په پای کې راځي او تکرارېږي. په قافيه کې مهمه خبره د همغږی ده، هغه کلمې چې دغه همغږي پکې مراعت شوې وي، د قافيې کلمې بلل کېږي. په پورتني لومړني غزل کې: ګلو، بلبلو، سنبلو، داغلو او نور... په دويم غزل کې: جمال، خال، کمال، بال او نور د قافيې کلمې دي.

د قافيې توري بيا د کلمو هماغه برخه ده چې همغږي جوړوي، په پورتنی لومړي غزل کې (لو) او په دويم غزل کې (ال) د قافيې هماهنګه (همغږه) برخه ده او له همدې کبله يې د قافيې توري بولي.

د (قافيه) ليکوال په دې اړه وايي:

((قافيه عربي کلمه ده، په لغت کې وروسته ته وايي، په اصطلاح کې هغه علم دی چې د دورونو له وروستيو هم آهنګيو (همغږيو) څخه بحث کوي. يا په بله وينا د بيت د پای کلمه چې شعر وربانديې ختمېږي او اعاده يې په ورپسې بيتونو کې لازمه وي، قافيه بلل کېږي. د نظم اساسي رکن وزن دی او قافيه د شعر اساسي رکن نه ګڼل کېږي، بلکې قافيه د نظم يو عارضي رکن دی، ځکه موږ په ډېرو ژبو کې داسې شعرونه ګورو چې قافيه نه لري (لکه آزاد او سپين شعرونه)).

د نظم د ((دورونو)) په باب بايد ووايو چې: دور په لغت کې پېر، دوران، حرکت، څرخېدنه، د يو شي په خپل ځای حرکت او ګرځېدنې ته وايي، په اصطلاح د بيت يا نظم له پيل څخه د لومړی هماًهنګی تر پای پورې يو دور دی، په مصراع او غير مصراع بيتونو کې دورونه توپير پيدا کوي.

که د يو بيت هره مسره (نيم بيتي) قافيه ولري نو دا بيت له دوو دورو څخه جوړ شوی

دی او مصراع بیت دی، که د یو بیت هماغه وروستۍ مسره قافیه ولري نو دا بیت یو دور لري او غیر مصراع دی. ردیف هم په دور کې راځي. د قافیې او ردیف توپیر په دې کې دی چې قافیه تر پای له همغږو (هم آهنګو) تورو او غږونو څخه جوړه وي او معناییز یووالی نه لري، مګر ردیف تر قافیې وروسته په هماغه یوه لفظي او معناییزه بڼه بیا بیا راغبرګېږي. په کلاسیکو شعري چوکاټونو کې قافیه لازمي او ردیف لازمي نه وي، خو د همغږۍ د تکرار او ښکلا لپاره راځي.

((روي)) د قافیې هغه توری دی چې له هغه پرته د قافیې همغږي نه راځي. دا په حقیقت کې د قافیې د همغږۍ د برخې (کلمې) لومړی توری وي.

په لومړني غزل کې (ل) خپلواک توری دی، خو ورپسې نښتې د (و) توری راځي.

د حرکت له مخې روي دوه ډوله دی:

۱ـ مطلق روي: که چېرې د روي توری حرکت ولري، مطلق روي ورته وايي.

۲ـ مقید روي: که چېرې د روي توری حرکت ونه لري، مقید روي ورته وايي.

هغه قافیه چې ردیف ورپورې نه وي نښتي، مجرده قافیه یې بولي.

د ((قافیه بندۍ)) یا قافیه جوړونې اصطلاح د یو شمېر هغو ناظمانو لپاره کارول کېږي چې په خپلو نظمونو کې د قافیې کتارولو ته پاملرنه کوي او د شعر هنري او شاعرانه خواوو ته پام نه اړوي. د داسې منظومو ویناوو په اړه کره کتونکي ددې لپاره انتقاد کوي چې ځینې ناظمان یوازې د قافیو دکتارولو او سر پر سر راوړلو مهارت لري، خو د خپل شعر هنري جوهر او ارزښت ته لږه پاملرنه کوي.

قافیه د کلاسیکو شعرونو د چوکاټونو لپاره ضروري ده، په دې توګه:

ـ په غزل کې د لومړي بیت دواړه مسرې (دواړه نیم بیتي) هم قافیه وي او د نورو بیتونو وروستني نیم بیتي یې باید له مطلع سره هم قافیه راشي. په قصیده کې هم همداسې ده.

ـ په څلوریزه کې هم د لومړي بیت دواړه نیم بیتي هم قافیه وي او د دویم بیت دویم نیم بیتي همدغه قافیه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ په مثنوي کې هر بیت خپله خپله قافیه لري، یعنې دا چې د یو بیت دواړه نیم بیتي باید خپله ځانګړې قافیه ولري، خو په عمومي توګه ټوله مثنوي واحد وزن او څپې لري.

د قافیې په هکله د خپل دې بحث په پای کې د پښتو د نوي او معاصر غزل د نومیالي شاعر او غزلبول امیر حمزه شینواري یوه غزل راوړو. په یو شمېر اوسنیو غزلو کې په قافیه پسې تړلی ردیف یو څه اوږد راځي او د غزل عمومي آهنګ او موسیقی ته ښکلا وربښي. د استاد حمزه دغه غزل له قافیې سره نښتی همداسې یو ردیف لري:

راشــه مــروره چــې بیا روغــه ســره وکــړو	نن ښه ده له دې چې سبا روغه سره وکړه
زور د مینې ګوره، که څو روغه زموږ نه وي	یو ناڅاپه مـوږ پـه خطا روغـه سـره وکړو
بـې د زړه، د زړه لـپـاره چـرتـه آیینه وي	څه چې لـه ریـبـاره جـدا روغـه سـره وکړو
خاندو به سحر غوندې خپه یو که خوشحاله	بـس لکه تـیـاره او رڼـا روغـه سـره وکړو
ښکلیه د رقیب په خاموشی کې مالګه نشته	خوښه که وي ستا چې په دا روغه سره وکړو
پسته به قصې د زړه چاودون لکه د ګل کړو	څـه چـې د بلبل پـه نـوا روغـه سـره وکړو
او ښکې دتا او ښکې زما، بیا دواړه موسکي شو	بیا په دې برېښنا او ځلا روغه سره وکړو

برند کتل د تا وو، اسویلي د حمزه ښکلیه
څـه چـې د بـلا او بـلا روغــه ســره وکــړو

د متن لنډیز:

د شعر په منظومو ډولونو او چوکاټونو کې (قافیه) خپل خاص ځای لري. قافیه هغه سره ورته او همغږه کلمې او توري دي چې د نظمونو د بیتونو په پای کې راځي او تکرارېږي. د قافیې توري د کلمو هماغه برخه ده چې په یو نظم کې همغږي جوړوي.

په ځینو نظمونو کې قافیه له ردیف پرته راځي او په ځینو نظمونو کې په قافیې پسې د ردیف برخه هم وي. ردیف په یو واحد نظم کې له هرې قافیې سره په ورته ډول تکرارېږي. قافیه او ردیف د یو نظم د آهنګ او موسیقی د په زړه پورې والي او ښکلا لپاره مهمه برخه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې یو ځل بیا ټول متن په چوپه خوله ولولي او بیا دې د ښوونکي دغو پوښتنو ته ځواب ووايي:

- د کاظم خان شیدا د لومړنی غزلې قافیه کومه ده؟
- د دویم غزل قافیه کومه ده؟
- د قافيې او ردیف له مخې د لومړي او دویم غزل ترمنځ څه توپير شته؟
- قافیه څه ته وايي؟

۲ـ ټول زده کوونکي دې د کاظم خان شیدا او امیر حمزه شینواري غزلونه په وار سره ولولي. بل زده کوونکی دې د هغه په نظر د سختو او ستونزمنو لغتونو د معنا پوښتنه وکړي، د هر زده کوونکي چې يې معنا زده وه، لاس به جګوي او ځواب به ورکوي. د ښوونکي په تائید به یې معنا په خپلو کتابچو کې لیکي.

۳ـ درې تنه زده کوونکي دې په دغو موضوعاتو خبرې وکړي:

- په کلاسیکو شعري چوکاټونو کې د قافيې ارزښت
- ردیف څه ارزښت لري؟
- قافیه بندي یا قافیه جوړونه ولې کره کتونکي انتقادوي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلې خوښې د یو شاعر شعر ولیکي او په هغه شعر کې دې قافيې او ردیفونه په جلا رنګونو وښيي. سبا ته دې پرې په لنډیز سره په ټولګي کې خبرې وکړي.

ادبیات د اسلام د سپېڅلي دین له نظره

د ((ادب)) کلمه بېلا بېلې معناګانې او تعبیرونه لري. چا د نفس تادیب او تهذیب بللی او چا د انساني معارف او تجربو زده کړه. ادب په عام مفهوم د انساني ښېګڼو ټولګې ته ویل کیږي، خو په ځانګړې معنا، ادب یا ادبیات هغه وینا ته ویل کیږي، چې په هنري اغېزمن قالب کې د انساني افکارو، احساساتو او تجربو تعبیروونکې وي. د ((ادب)) کلمه د انساني تاریخ له تګلوري سره یوځای د لوړو، ژورو او ډېر اوږد واټن په وهلو وروستیو پېړیو ته رارسېدلې ده. نن که د چا غوږ ته د ((ادب)) کلمه رسیږي، نو په عام ډول ترې د ((شعراو نثر)) په برخه کې د انسان د ذهني انځور معنا اخیستل کیږي.

ادب خیر ښېګڼې او ټولو لوړو ارزښتونو ته د انسان رابلل او له بدو کارونوڅخه د هغه منع کول دي. نیکو او ښو کارونو ته پام اړول او په دې لاره تلل د ادب معنا څرګندوي. د اسلام ستر پیغمبر د ((ادب)) د کلمې دریځ په ډېرو خوږو الفاظو بیان او ډېر ښکلی انځور کړی دی: [ژباړه: قرآن د ځمکې پر مخ د خدای تعالی له خوا خلکو ته د ادب (بلنځای) دی. له دې بلنې څخه زده کړه تر لاسه کړئ.] په دې توګه ((ادب)) او ((ادبیات)) د اسلام په قاموس کې لوړ دریځ لري.

د ((ادب)) لغوي معنا پوهه،فرهنګ،معرفت، غوره لاره، ښه خوی ده. د ((ادب علم)) هغه پوهې ته ویل کیږي، چې د هغې په لاسته راوړنه یوشخص کولای شي سم او ښه شعر و وایي او ښکلی نثر ولیکي، سمه او ناسمه خبره یوتر بله توپیرکړي.

د پورته تعریفونو له مخې د ادب د ډګر پوهان د ادب په تعریف اومفهوم کې دوه توکي ډېر اړین بولي، چې مفکوره او فني چوکاټ یا مضمون او هنري بڼه ده. په دې لوست کې د اسلام د سپېڅلي دین له نظره د ادبیاتو پر ارزښت او اهمیت خبرې کوو.

ـ ستاسو په اند څرګند بیان او شعر د انسان پر ذهن څه اغېز کوي؟

په اسلام کې د ادب دریځ

یو شمېر لیکوالو او پوهانو اسلامي ادب د اسلامي نړۍ لید له لوري د ادیب پر وجدان د ژوند، هستۍ او انسان د غبرګون هنري تعبیرڅرګند کړی دی. دلته غواړو د اسلامي ادب پر تګلوري او خوځښت لنډه کتنه وکړو:

هغه مهال چې د نړۍ پر هسک د اسلام ځلند لمر راوخوت، عربي ادبیات په (شعر، نثر او وینا) کې لوړې پوړۍ ته رسېدلي و. شعر او وینا پرعربو هغومره زیات ژور اغېز اوتاثیر درلود چې پر روح، روان او د ژوند په ټولو برخو یې برلاسي شوي و. خدای تعالی د خپلې ارادې او حکمت له مخې د عربو منکرو شاعرانو او ادیبانو ته بلنه ورکړه، چې د قرآن د یو ډېر کوچني سورت په څېر یو سورت راوړي، خو هغوی په دې کار ونه توانېدل:[ژباړه: او که تاسې د هغه کتاب په اړه شکمن یاست چې موږ خپل بنده ته نازل کړی، نو د هغه غوندې یو سورت راوړئ ... البقره سورت: ۲۳]. داکار له یوې خوا د الهي کلام د اعجاز د اثبات او وروستني پیغمبر د رښتینولۍ د تایید اوتاکید لپاره د عربو ویناوالو اوپوهانو ننګونه وه، له بلې خوا یې اسلام ته د فصیحې وینا او لوړو ادبیاتو ارزښت او اهمیت څرګند کړ.

لوی خدای جل جلاله د اسلام ستر پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته لارښوونه وکړه چې د ویناپر وسلې ((د قرآن پر کلمې)) له مشرکینوسره جهاد پیل کړي. [ژباړه: د قرآن (په وسله) له هغوی سره په ستر جهاد،جهاد وکړه: د فرقان سورت، ۵۲ آیت] د عربو په فکري او ټولنیز ژوندکې شعر او وینا زیات اغېز درلود. له همدې امله له مشرکینو سره د مبارزې او مقابلې په ډګر کې د اسلام د ستر پیغمبر شاعران او ویناوال پر خپلو سیالانو برلاسي کېدل. په یوه فکري او ادبي مبارزه (شعر او وینا) کې د تمیم د لویې قبیلې د پلاوي مشر، اقرع بن حابس اعتراف وکړ او ویې ویل: ((په پوره باور دا سړی (پیغمبر صلی الله علیه وسلم) منصور او تایید شوی دی، ځکه ویناوال یې زموږ د ویناوال په پرتله څرګند غږېږي او شاعر یې زموږ له شاعرڅخه تکړه دی.)) هغه له خپل قوم سره یوځای د اسلام په سپېڅلي دین مشرف شو.

په دې ډول شعر او ادب د نبوت په پېر او له هغه راوروسته د راشده خلفاوو په زمانه کې داسلام د زده کړو او ایماني اخلاقوپه سیورې کې پرمخ لاړ. د اسلام د صدر د پېر د ادیبانو اوشاعرانو په زړونو کې یې ځای ونیو. د هغوی په شعرونو او اثارو کې د حماسي قصیدو، اسلام ته د بلنې، د اسلامي ارزښتونو پر ویاړنې، د ستر پیغمبر پر صفت او نعت، د اسلام د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهیدانو په ویر، د خدای پر نعمتونو د شکر او نورو بنو وځلید. په دې پړاو کې د جاهلیت د پېر د شعر او ادب مضمون، چې پر مال او شتو، نژاد او قبیلو ویاړنه وه او لوڅ او لغړ غزل پکې دود درلود، له منځه لاړ او ځای یې نیکو اخلاقو او انساني او اسلامي لوړو ارزښتونو ونیو.

ادب او هنر د اسلامي تمدن په لمن کې د انساني لوړو ارزښتونو په توګه وده وکړه او د اسلام او بشري تمدن پر مخ داسې څرګند او ښه وځلېد، چې په فرهنګي ډګر او فرهنګي زېرمو کې د انساني برياوو او وياړنو څه ويل له اسلامي ادب او هنر پرته ناشوني او ستونزمن کار وو. له بده مرغه دې دود او لارې د تاريخ په اوږدو کې خپل اصلي تګلوری بدل کړ. د اسلامي ادبياتو د کمزوري کېدو له امله هنر او ادب زباتره انساني لوړ ارزښتونه له لاسه ورکړل. اوس ددې مهال رارسېدلی چې پر هغې يو ځل بيا له سره غور وشي،ترڅو خپله لاره بيامومي او په خپلې اصلي څېرې او بڼې د هنر او ادب ډګر ته راوځي.

د اسلامي ادب ځينې ځانګړتياوې:

په راوروسته پېړيو، په تېره بيا د شلمې پېړۍ په پيل کې د کلاسيک، رومانتيک، رياليستي، ليبرالي ... ادبياتو په څېر بېلا بېل ادبي مکتبونه رامنځته شول. دا ادبي مکتبونه هر يو خپلې ځانګړتياوې لري، چې د هماغه ډلو ټپلو عقېدې او نظريې څېروي، څکه ادب او هنر د عقيدو او مختلفو فلسفي افکارو د خپرلو وسېله ده.

د اسلامي ليکوالو او پوهانو له مخې اسلامي ادبيات هم خپلې ځانګړتياوې لري او په دې توګه له نورو ادبي مکتبونو سره توپيرپيدا کوي.. دا ځانګړتياوې له اسلامي عقېدې او فکر څخه سرچينه اخلي تر هغه چې د اسلامي ادبياتو صفت بيامومي.

اسلامي ادب زباتې ځانګړتياوې لري. يو څو يې لاندې راوړل کيږي:

۱_ عقيدوي او اخلاقي مسؤوليت

د اسلامي ادبياتو لومړنیځانګړتيا د «مسؤوليت» منل دي. په دې معنا چې اسلامي ادب د اسلامي عقيدې پر بنسټ ولاړ دی او انسان، هستی او ښکلا ته د اسلامي نړۍ ليد له لوري ګوري او همدا فسلفه يې بنسټ جوړوي.

۲_ دنده او رسالت

اسلامي ادب څرګنده موخه او هدف لري، چې د اسلام له حقيقت څخه سرچينه اخلي. يعنې مسلمان شخص داسې وينا او عمل نه کوي، چې په هغې کې د چاګټه او موخه نغښتې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي. مسلمان اديب نه غواړي خپل وخت خوشې له لاسه ورکړي او يا د بل چا وخت بې ګټې تېرکړي.

۳ـ بشپړتيا اوهراړخيزوالى

اسلام انساني نفس او روان ته هراړخېزه کتنه کوي او په دې باور دى چې انسان له بدن او روح دواړو څخه جوړ دى. په دې توګه اسلامي ادب د انسان ټولو اړخونو ته پام کوي او تر ارزونې لاندې يې نيسي، ترڅو په هغه کې انسجام، توازن او همغږي رامنځته کړي.

۴ـ رښتينولي

اسلامي رښتينولي د لويديځ د رياليزم د ادبي مکتب په څېر نه ده چې انسان د ماديت په تنګ چاپېريال کې ساتي او انساني ژوند د هغه د زمان او مکان په ژوروالي او اوږدوالي کې له ياده باسي. بلکې د اسلامي ادب رښتينولي انسان د هغه د کمزورو اړخونو او نامنلو کړنو سره يوځاى په پام کې نيسي. خو دا حالتونه د لوېديځ رياليستي ادب په څېر تلپاتي نه ګڼي. ځکه د اسلامي ادبياتو له مخې د انسان کمزوري او کږلېچ د تکامل وړ دى او هنر په دې برخه کې بنسټيزه او مهمه ونډه لري.

۵ـ رغندتوب او مثبت لوري ته کتنه

د اسلامي ادب بله ځانګړتيا مثبت لوري ته د انسان کتنه او مخ پر ودې فعاليت دى. ددې ځانګړتيا اصلي ريښه د اسلام په اصلي مبادي کې نغښتې ده. ځکه اسلام د انسان کمزوري، ښويېدل او ګناه کول مني. لکه چې الله تعالى فرمايلي دي: [ژباړه: انسان کمزوری پيدا شوی دی. النساء ۲۸] خو له دې ټولو کمزوريو او ګناهونو سره سره بيا هم اسلامي ادب په دې حالت کې د انسان لاس نيسي او د کمزورۍ او نهيلۍ له کندو يې راباسي او د پياوړتيا او نېکمرغۍ په لور يې بيايي.

ادب د فضيلت په خدمت کې

اسلام ((ادب د ادب لپاره)) او ((هنر د هنر لپاره)) څرګندونې نه پېژني، بلکې هنر او ادب د انسان او د هغه ټولنې د خير، فضيلت، ښېګڼې، ژمنې او خدمت يوه لار بولي. سپېڅلي قران مؤمن او ژمن شاعران د بېباکه، ناڅرګندو او بې ماهيته شاعرانو له ډلې څخه بېلوي او ستايي يې: [خو هغه کسان (دروغجن او لار ورکي شاعران نه دي) چې ايمان يې راوړی او ښه کارونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرته رسوي او خپل خدای ډېر یادوي... الشعراء ۲۲۷]

د اسلام ستر پیغمبر د وینا ښکلا او د شعر حکمت ستایلی او د شعر د اغېز په اړه یې خپل احساسات څرګند ګړي دي: [ژباړه: ښه وینا د سحر په څېر اغېز کوي.] او [ځینې اشعار له حکمت څخه ډک دي.]. هغه خپل شاعران راوبلل چې د شعر او ادب وسله د اسلامي ارزښتونو او د اسلامي ټولنې د واکمنی او برلاسی لپاره وکاروي. په دې اړه یې حسان بن ثابت رضی الله تعالی عنه ته وفرمایل، چې د مشرکینو شعرونو ته په ښو او لوړو شعرونو ځواب ووایي.

د متن لنډیز:

لکه څنګه چې څرګنده ده شعر او ادب د یوې ټولنې د ویښتیا اوبیدارۍ ستر لامل دی. د یوې ټولنې فرهنګ د هغه ټولنې د شاعرانو او لیکوالو په شعرونو او لیکنو کې غبرګیږي. همدا راز شعر او ادب دی چې د یوې ټولنې تګلوری ټاکي. ښو ته ښه اوبدو ته بد وایي. له نېکه مرغه اسلامي شعر او ادب پېړی، پېړۍ راهیسې زموږ د ګران هېواد افغانستان په فرهنګ کې ژورې ریښې ځغلولي دي اوزموږ پر ټولنې یې دروند اغېز کړی دی . زموږ په اسلامي او افغاني ټولنه کې داسې لیکوال اوشاعران تېر شوي او شته چې د اسلامي لارښوونو او ارشاداتو په رڼا کې یې روان ټولنیزحالت څېړلی، خلکو او ولس ته یې د هغوی د نېکمرغی او فلاح لاره ښودلې، د ظالمانو ظلم اود حکمرانانو ناروا کارونو ته یې بد ویلي او مظلوم ته یې د ظالم له منګولو څخه د خلاصون لارې چارې ښودلې دي. ځوانو شاعرانو او لیکوالو ته لازمه ده د علم او پوهې په داسې ګاڼو ځانونه سمبال کړي چې دنیوي او اخروي نیکمرغي یې پکې نغښتې وي. د شعر له لیکلو او لیکوالی څخه یې موخه د وخت تېرول او د لوستونکو د وخت زیانول نه وي، د شعرمضمون او محتوا یې رغنده وي، څرګند پیغام ولري او د انساني او اسلامي ارزښتونو په پام کې نیولو سره خپله ټولنه د خیر او فلاح لوري ته رهنمایي کړي. دا حقیقي اسلامي ادب دی او همدا رغنده لاره ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ زده کوونکي دې د بېلا بېلو ادبي مکتبونو نومونه واخلي او له اسلامي ادبیاتو سره دې پرتله کړي.

۲_ دوه تنه زده کونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او د اسلامي ادبیاتو ځو ځانګړتیاوې دې بیان کړي.

۳_ درې تنه زده کوونکي دې د ټولنې په ویښتیاکې د رغنده ادبیاتو رول او ونډه څرګنده کړي.

۴_ مبتذل هنر او ادب څه شی دی؟ دوه تنه زده کوونکي دې د نورو په وړاندې پرې خبرې وکړي.

۵_ فصاحت او بلاغت په ویناکې څومره ارزښت لري؟ یو تن زده کوونکی دې پرې خبرې وکړي.

۶_ ((ادب د ادب لپاره)) تیوري څه معنا لري؟ دوه تنه زده کوونکي دې نورو ته خپل نظر څرګند کړي.

۷_ زده کوونکي دې سوچ وکړي چې ادبیات (شعر او نثر) او رسنۍ د یوې ټولنې په پرمختګ او سوکالۍ کې څه ونډه لري. بیا دې خپل نظر په وار نورو ته واوروي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د اسلامي ادبیاتو د اهمیت او ارزښت او د خلکو پر ویښتیاکې د هغه د رول په اړه دوه مخه لیکنه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال بابا دستارنامه

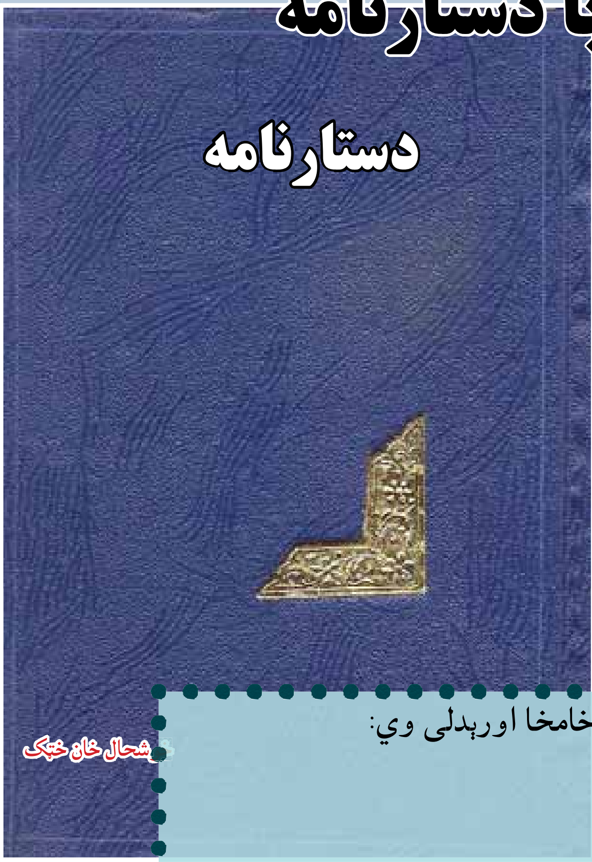

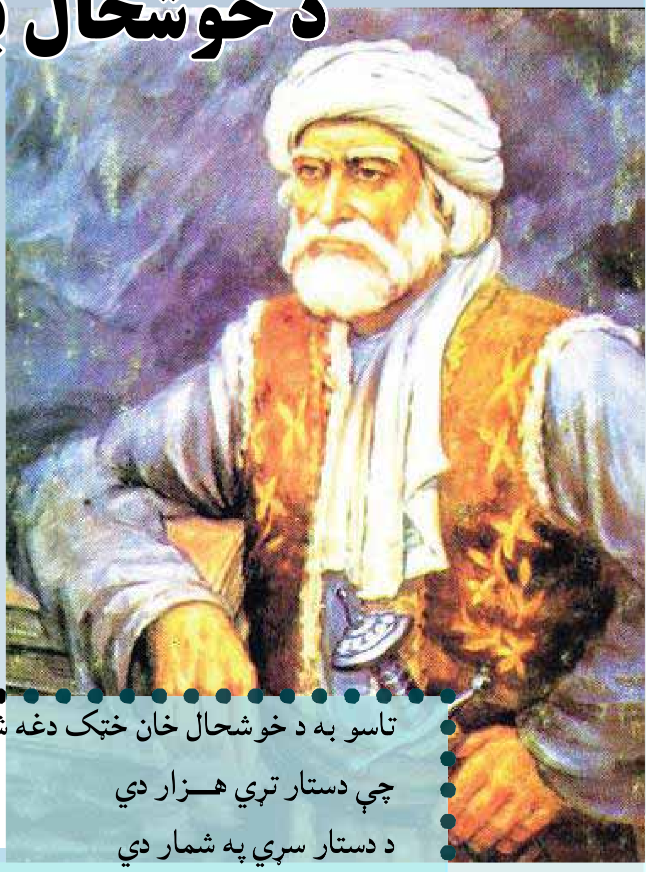

تاسو به د خوشحال خان خټک دغه شعر خامخا اورېدلی وي:

چې دستار تړي هــزار دي

د دستار سړي په شمار دي

پر دغه شعر يو کتاب خبرې کېدای شي او له نېکه مرغه خوشحال بابا پرې يو ځانګړی کتاب هم ليکلی دی چې ((دستار نامه)) نومېږي. تاسو د خوشحال بابا په باب مخکې پوره معلومات ترلاسه کړي دي، په دې لوست کې د دغه د ((دستار نامې)) په باب بشپړ معلومات ترلاسه کوئ او په پښتو ادب کې يې پر ارزښت خبرېږئ.

ـ د خوشحال بابا کوم کوم آثار مو تراوسه لوستي دي؟

ـ د پښتو د پخواني نثر په باب څومره معلومات لرئ او کوم کوم کتابونه يې پېژنئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک د خپل ارزښتناک شعري دیوان په څنګ کې یو شمېر نور کتابونه هم لیکلي دي. د پښتو شعر د ودې او پیاوړتیا د ستر کار په څنګ کې خوشحال بابا د پښتو نثر په وده او پرمختګ کې هم نه هېرېدونکې خدمت کړی دی.

((دستارنامه)) د خوشحال خان خټک هغه اثر دی چې په پښتو نثر یې لیکلی دی. دغه منثور اثر په ۱۰۷۶ هـ. ق. کال کې خوشحال بابا د هند د رنتبور په زندان کې لیکلی دی. دغه وخت هغه د مغولي واکمن اورنګزېب په امر په رنتبور کې بندي و. خپله خوشحال بابا وایي چې په دې وخت کې دی په زندان کې یوازې و او هېڅ کتاب ورسره نه و چې ګټه ترې واخلي او له خپل هېواد څخه د فراق په حال کې یې د دوستانو، یارانو او زامنو د استفادې لپاره لیکلی دی.

د کتاب د لیکلو نېټه یې په دې مسرۍ کې ښودلې ده:

بس دی محنت د بېلتانه

چې ددې کلمو ابجدي ارزښت (۱۰۷۶) کېږي.

د خوشحال خان خټک دغه کتاب په حقیقت کې د مشرتوب لپاره د یو لړ شرایطو ښودل دي، دا هغه شرایط دي چې خوشحال بابا یې په یوه ټولنه کې د مشر لپاره یادول او یا لرل لازمي ګڼي. دا د دستار د اېښودلو، د مشرتوب د لرلو شرطونه دي.

په ((دستارنامه)) کې له سریزې وروسته په دوو بابو یا څپرکو کې د مشرتابه لپاره د شلو هنرونو او شلو خصلتونو یا ځانګړنو لرل تشریح شوي دي. دغه شل هنره او شل خصلته په دې ډول راغلي دي:

اول هنر د ځان د پېژندګلوی، دویم هنر د علم چې کسب کمال باله شي، دریم هنر د خط، څلورم هنر د شعر د نظم، پنځم هنر د تیر اندازۍ دی، شپږم هنر د آب بازۍ، اووم هنر د آسپ تازۍ، اتم هنر د ښکار، نهم هنر د شجاعت، لسم هنر د سخاوت، ورکول، پخول، یوولسم هنر د معاشرت، دولسم هنر د اولاد د تربیت دی، دیارلسم هنر د تادیب د خدم، څوارلسم هنر د اسباب د معشیت، پنځلسم هنر د زراعت، شپاړسم هنر د سوداګرۍ د تجارت، اوولسم هنر د تحقیق د نسب، اتلسم هنر د علم موسیقي، نولسم هنر د نرد د شطرنج دی، شلم هنرد نقاشۍ د تصویر دی.

د خصلتونو په باب کې دغه شل ځانګړنې لازمې بلل شوې دي:

اول خصلت د مشورت دی، دویم خصلت د عزم، دریم خصلت د خاموشۍ دی، څلورم

(c) ketabton.com: The Digital Library

خصلت د راستی، پنځم خصلت د شرم د حیا دی، شپږم خصلت د خلقت دی، اووم خصلت د مروت دی، اتم خصلت د عفو و کرم، نهم خصلت د تمیز د تانی، لسم خصلت د عدل د انصاف دی، یوولسم خصلت د توکل دی، دولسم خصلت د تربیت، دیارلسم خصلت د خوف د رجاء دی، څوارلسم خصلت د ملک د انتظام، پنځلسم خصلت د همت دی، شپاړسم خصلت د حلم، اوولسم خصلت د غیرت دی، اتلسم خصلت د حزم د احتیاط، نولسم خصلت د طاعت او شلم خصلت د استغفار.

اروابناد پوهاند عبدالحی حبیبي د خوشحال خان خټک د دستارنامې په باب وایي:

خوشحال خان د دستار نامې په لیکنه کې یو مهم کار کړی او هغه دادی چې ده د پښتو د نثر لیکلو کلک بنسټ په دې کتاب کې پر ساده او روان نثر باندې ایښی دی. د پښتو نثر لرغونې نمونه چې موږ پیدا کړې ده، د کندهار د ارغسان د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء یو څو پاڼې دي چې د تالیف کال یې ۶۱۲ هـ. دی او دغه لیکوال ډېر روان،روښانه او بې تکلفه نثر لیکلی دی او دا ترې څرګندېږي چې د پښتو نثر د مغولو تر دورې دمخه ساده او روان و. کله چې بایزید پیر روښان د ۹۷۰ هـ. په شاوخوا کې خیل خیر البیان لیکه نو مبهمې او تصنعي جملې یې پکې کارولې او تر ده وروسته بیا نورو لیکوالو (لکه اخوند درویزه او نورو) هم دده پیروي کوله، څرنګه چې دغه ډول نثر په پښتو کې کوم ادبي او هنري ارزښت او ښایست نه لري، نو ځکه خوشحال خان د پښتو نثر لیکنې هغه ستونزمنه لاره پرېښوده او پښتو نثر یې د ساده، روانې او خوږې پښتو لارې ته برابر کړ.

خوشحال له افغاني دودونو سره سم دستار د انسان د لیاقت او استعداد سمبول ګڼي او پګړۍ د ادارې او د اجتماعي ښېګڼې د قوت لپاره یو تعبیر بولي. تاریخي روایتونه دا خبره ثابتوي چې ددې سیمې خلکو په اداره، سیاست او اجتماعي اخلاقو او جهاندارۍ کې ځینې پاخه اصول او فکرونه درلودل.

اروابناد پوهاند صدیق الله رښتین هم د خوشحال بابا د نثر په اړه لیکي:

خوشحال خان خټک څنګه چې د شعر په نړۍ کې د لوی نوم او شهرت خاوند دی، دغسې د نثر په جهان کې هم یو تکړه پهلوان ګڼل کېږي. په یوولسمه پېړۍ کې چې د پښتو نثر په باغ و بڼ د قافیه وال نثر کومه څپه راغلې وه او پښتو نثر یې له روانۍ او ساده ګۍ ویستلی و، د خوشحال په وخت کې هغه باغ و بڼ بیا تازه ګي ومونده او د پښتو نثر له منځه د قافیې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

سجع تکلف لېرې شو. ددې کار لومړی ببرغ د خوشحال په لاسو پورته شو. ده په خپلو اثرونو کې د عادي روان او ساده نثر لیک ډول بیا میدان ته راو ویست او د روښان او درویزه د نیم منظوم نثر سلسله یې وشلوله. لکه څنگه چې خوشحال په منځنۍ دوره کې د پښتو شاعرۍ، په تېره د قومي، ملي او حماسي شاعرۍ پېشوا گڼل کېږي، دغسې د نثر په ډگر کې هم د یو لاربښود او مؤسس په نامه یادېږي.

په دستارنامه کې سیاست، تدبیر، اخلاق، پوهه او پښتونولي دا ټول یو ځای شوي دي او د پښتو په ښایسته جامه کې یې ځان ښکاره کړی دی. په دستارنامه کې ځای په ځای پښتو شعرونه، پارسي بیتونه او عربي عبارتونه هم راغلي دي چې هغه پرې خپل مطلب ثابتوي. دلته د دستارنامې د نثر د بېلگې لپاره د (ځلورم هنر د شعر، د نظم) د سرلیک یوه برخه لولو:

((دا هنر چې د شعر د نظم دی، هم داخل د کسب کمال دی، اما مشتق دی له شعوره چې جبلي طبیعت د شعر لري، شعر د هغه دی. فنونه، صنعتونه یې په کسب حاصلېږي. که ډېر تحصیل د علم وکا، صنایع، بدایع د شعر زده کا، چې طبیعت د شعر جبلي نه لري، خبره به نظم نه کا. د شعر هم جبلي طبیعت بویه، هم یې علم د صنایع بدایع بویه، چې واړه زده کا، سوای تر دا نمک، شیریني د شعر تعلق په درد په محبت لري، چې پخته گي یې په استعمال. در اصل شعر په لغت کې کلام منظوم و ته وایي، دواړه مصراع د بیت په تول تللې، په حرفونو سره سمې، عروض قافیه سره جوړ...

د شعر طبیعت په مثال د توند باد دی. لویې ونې طاقت لري چې ورته ودرېږي او که نه چې بنیاد محکم نه لري، هغه ونې له ویخه نړوي. قوت د علم بویه چې وېخ یې پرې محکم وي او کنه، بې افت، مضرت به پاته نه شي، چې بې علم شعر وایي څو نقصانه لري:

اول خو به یې درست ونه وایي. د شعر د عیب جاسوسان ډېر دي، ځان به د خندا کا. بل دا چې که فقط د شعر بدایع صنایع د عروض علم زده کا، قوت یې د نور علم نه وي، خطا به ورځنې واقع شي، ایمان به بای کا. بل دا چې د شعر مستي ډېره ده، چې تاب یې د مستۍ د علم په زور رانه وړي، مخبط به شي، که له دې واړو کارونو تېر، کمال یې حاصل، هغه سړی که شعر وایي، هغه علم، حکمت، فضیلت دی، و هغه وته که رخصت نه دی هم رخصت دی.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

خوشحال خان خټک د مهمو منظومو آثارو تر څنګ په نثر هم يو شمېر غوره کتابونه ليکلي دي. په دې لړ کې ((دستار نامه)) په ځانګړې ډول د يادونې وړ ده. دستار نامه خوشحال بابا د هندوستان د رنتبور په زندان کې په ۱۰۷۶ هـ. ق. کال هغه وخت ليکلې ده چې د مغولي مستبد واکمن اورنګزېب له خوا هلته بندي و. په زندان کې ورسره کتابونه نه وو او دغه مهم اثر يې له خپلې حافظې څخه ليکلی دی. د نورو آثارو بيتونه يې هم له خپلې حافظې پکې نقل کړي دي.

دستار نامه د پښتو نثر په وده کې ډېر ارزښت لري. د هغه نثر روان، ساده او ښکلی دی. په دستارنامه کې د پښتو نثر يوه ځانګړې تيره ايښودل شوې ده.

څرګندونې

ــ رنتنبور: په هندوستان کې د هغه وخت يو مشهور زندان و چې خوشحال بابا پکې بندي و.

ــ ابجد: د شمېر يو ځانګرې ډول دی. زموږ په کلاسيکه شاعرۍ کې د وخت او نېټو د ټاکلو لپاره ترې ګټه اخيستل کېدله. داسې چې هر توری د يو عدد (شمېر) لپاره ټاکل شوی دی. کله چې د يو بيت توري ددغو ټاکلو عددونو په شمېر سره جمع شول نو يوه ځانګړې نېټه يا کال ترې جوړېږي. د ابجد ټول توري داسې دي: ابجد هوز حطی کلمن سعفص قرشت ثخذ ضظغ. او شمېر يې داسې دی:

ا	ب	ج	د	هـ	و	ز	ح	ط	ی
۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

ک	ل	م	ن	س	ع	ف	ص	ق	ر
۲۰	۳۰	۴۰	۵۰	۶۰	۷۰	۸۰	۹۰	۱۰۰	۲۰۰
ش	ت	ث	خ	ذ	ض	ظ	غ		
۳۰۰	۴۰۰	۵۰۰	۶۰۰	۷۰۰	۸۰۰	۹۰۰	۱۰۰۰		

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې ددې لوست یو یو پراگراف په لوړ غږ ولولي. نور زده کوونکي دې ورته غوږ شي. په هر پراگراف کې دې یو بل زده کوونکی یوه پوښتنه جوړه کړي او له همدې زده کوونکي څخه دې یې وکړي چې متن یې لوستی دی. داکار دې په ټول لوست کې تکرار شي.

۲ـ گرامري برخه: زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي:

الف: لومړۍ ډله دې ددې متن خاص نومونه له ځانه سره ولیکي.

ب: دویمه ډله دې عام نومونه یادداشت کړي.

ج: دریمه ډله دې ددې متن صفتونه یادداشت کړي.

د: هره ډله دې خپل خپل لیست ولیکي او ټول دې یې په گډه لیست بشپړ کړي.

۳ـ د ابجد د تورو د شمېر په باب دې زده کوونکي یو له بله پوښتنې وکړي.

۴ـ ځو تنه زده کوونکي دې د دستارنامې په باب خبرې وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د دستارنامې هغه نثر چې ددې لوست په پای کې راغلی دی، په غور ولولي او بیا دې د شعر او نظم په باب د خوشحال بابا خبرې په خپلو خپلو عبارتونو ولیکي.

پښتو قلمي پانګه

د پښتو ژبې د کتابونو قلمي پانګه زموږ د کلتوري او ادبي میراث یوه ډېره ارزښتناکه برخه ده. دا په پښتو ژبه د لاسکښلو (قلمي) کتابونو هغه نسخې دي چې د تېرو اوږدو کلونو په لړ کې لیکل شوي، په بېلابېلو وختونو کې د بېلابېلو کاتبانو یا خطاطانو له خوا خطاطي شوي دي او د نړۍ په ګوټ ګوټ کې په بېلابېلو هېوادونو کې په ملي کتابتونونو یا ارشیفونو او یا د ځینو کسانو په ځانګړو (شخصي) کتابتونونو کې د قیمتي آثارو په توګه ساتل کېږي.

په دې لوست کې په افغانستان، پښتونخوا او ټوله نړۍ کې د پښتو ددغې ارزښتناکې علمي، ادبي او کلتوري پانګې په اړه تاسو ته ګټور معلومات وړاندې کېږي. ددغې پانګې د ارزښت او اهمیت په اړه به تاسو ته یو شمېر ټکي روښانه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي پانګه هغو نسخو یا کتابونو ته ویل کېږي چې په لاس لیکل شوي او خطاطي شوي وي. دغه کتابونه یا قلمي نسخې ددې په څنګ کې چې ځینې یې د خطاطۍ د هنر ښکلې نمونې لري، زموږ د ولس او ژبې د علمي او ادبي شتمنۍ غوره پانګه یې هم په خپلو پاڼو کې خوندي کړې ده.

له بده مرغه د پښتو ژبې ددغې ارزښتناکې قلمي پانګې ډېره زیاته برخه د زمانو د ناوړه حالاتو او شرایطو له کبله له منځه تللې ده، خو هغه برخه چې موږ ته راپاتې ده او د زماني توپانونو له ځانه سره نه ده وړې، دغه برخه هم ډېره ارزښتناکه ده. که موږ ښه ځیر شو، نو هغه حالات او شرایط په ښه توګه ځانته څرګندولای شو چې زموږ ددغې مهمې ادبي او کلتوري پانګې ډېره برخه یې تباه کړې، سوزولې او تر خاورو لاندې کړې ده. دلته ځینو هغو لاملونو ته تم کېږو چې زموږ دغه غوره پانګه د زمانو په اوږدو کې څنګه له تباهۍ او تري تم کېدو سره مخامخ شوې ده:

۱ـ زموږ په ولس کې د زده کړې او سواد د کچې ټیټوالی ددې لامل شوی دی چې خپله زموږ خلک خپلې دې پانګې ته پاملرنه ونه کړي. له بده مرغه زموږ خلک د خپلې ژبې د مهمو قلمي کتابونو ساتلو او خوندي کولو ته نه دي متوجه شوي. وخت په وخت یې له لاسه وتلي، په قبرونو او سمڅو کې یې تر خاورو لاندې کړي او آن سوزولي یې دي.

۲ـ د کورنیو جګړو او بهرنیو یرغلونو په لړ کې جنګ جګړو هر څه تباه کړي دي. ددغو جنګ جګړو اورونو زموږ ډېر ادبي او کلتوري میراثونه او په دې لړ کې زموږ د ژبې ډېر قلمي کتابونه له منځه وړي او تباه کړي دي.

۳ـ له بده مرغه موږ د اوږدو ناخوالو بهیرونو هم د خپلو کلتوري او ادبي میراثونو راټولولو او تنظیمولو ته نه یو پرېښي. اوس به هم د افغانستان او پښتونخوا په ګوټ ګوټ کې ډېر داسې قلمي کتابونه موجود وي چې موږ ترې نه یو خبر، یا به د کورونو، حجرو او جوماتونو په کونجونو کې پراته وي او یا به په قبرونو او سمڅو کې خاورو او چینجو خوړلي او یا نیمه سلامت پراته وي، خو خپل ولس به یې ترې نه وي خبر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شتو معلوماتو له مخې په افغانستان، پښتونخوا او د نړۍ په جلا جلا برخو کې د پښتو ژبې هغه قلمي کتابونه چې له پورته يادو شوو ناخوالو څخه روغ پاتې او يا يې تراوسه پورې موږ ته پته لګېدلې ده، دغه اثار او کتابونه هم د پښتو د سترو او ارزښتناکو علمي، ادبي پانګو په توګه د پاملرنې وړ دي.

تراوسه پورې د درې زرو په شاوخوا کې د پښتو قلمي کتابونو څرک لګېدلی دی، دا د داسې يو ولس لپاره چې د ژوند ډېره برخه يې په جنګ جګړو کې تېره شوې او نورې خونړۍ پېښې او تاړاکونه پرې راغلي دي، يوه وياړلې فرهنګي- ادبي پانګه ګڼل کېږي.

د پښتو ددغو قلمي کتابونو او نسخو په اړه زموږ يو شمېر پوهانو او يو شمېر بهرنيو څېړونکو پلټنې کړې او خپرې کړې دي. د افغانستان نوميالي ليکوال څېړندوی حبيب الله رفيع د پښتو قلمي پانګې د راپېژندلو لپاره د ستاينې وړ کار کړی خو لا تراوسه نه دی خپور شوی. په دې لړ کې يو شمېر کتابونه خپاره شوي او په هند، انګلستان، روسيې، افغانستان او پښتونخوا کې يې يو شمېر پښتو قلمي کتابونه راپېژندلي دي.

د هغو معلوماتو له مخې چې اوس زموږ په واک کې دي، تر ټولو زياتې قلمي نسخې د پېښور په پښتو اکاډمۍ کې خوندي دي چې شمېر يې (۵۲۰) نسخو ته رسېږي. ورپسې د افغانستان د علومو اکاډمۍ کتابتون راځي چې (۱۷۷) پښتو قلمي کتابونه پکې ساتل کېږي. د افغانستان په ملي ارشيف کې (۱۲۶) نسخې خوندي دي.

په بهرنيو هېوادونو کې تر ټولو زياتې پښتو قلمي نسخې د انګلستان په کتابتونونو کې خوندي دي چې شمېر يې (۱۶۹) نسخو ته رسېږي. د هند په کتابتونونو کې (۱۴۴) او د پخواني شوروي په کتابتونونو کې (۵۰) نسخې خوندي دي.

له دغو رسمي کتابتونونو چې راتېر شو په يو شمېر شخصي کتابتونونو کې هم زيات شمېر ارزښتناک پښتو قلمي کتابونه ساتل کېږي.

د پښتو قلمي نسخو په فهرستونو کې ډېر مهم کتابونه راتر سترګو کېږي چې يو شمېر يې زموږ د لرغوني او کلاسيک ادب ډېر مهم کتابونه ګڼل کېږي.

په دغو نسخو کې د تاليف له مخې ډېره زړه نسخه د سليمان ماکو ((تذکرة الاولياء))

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده چې تر ۶۱۲هـ. ق. کال وروسته تالیف شوې ده. د کتابت له مخې ډېره زړه نسخه د پیر روښان ((خیر البیان)) ده چې په ۱۰۶۱هـ. ق. کال کې خطاطي شوې ده.

د شتو معلوماتو له مخې د پښتو قلمي پانګې په لړکې هغه اثر چې ډېرې زیاتې نسخې یې په لاس کې دي د اخوند درویزه ((مخزن الاسلام)) دی چې تر ۳۰۰ زیاتې نسخې یې پیدا شوې دي.

په دغو نسخو کې مهمې مصورې نسخې د رحمان بابا دیوان او د سکندر خان ((لیلی او مجنون)) دی چې په سوونو تصویرونه لري. ډېرې نفیسې او هنري نسخې د خوشحال بابا دیوانونه، د مصري خان ګګیاڼي د دیوان، د سکندر خان د دیوان او ګنې نورې نسخې دي چې په ښکلي خط کښل شوې دي. دغه راز ډېرې قیمتي نسخې د خوشحال خان خټک د خپل لاس لیکلی دیوان دی چې پر ۱۰۹۹هـ. ق. کال یې کتابت کړی او دغه راز د محمد هوتک پټه خزانه ده چې په ۱۳۰۳هـ. ق. کال کې یې کتابت ترسره شوی دی.

په دغو نسخو کې یو شمېر نسخې چاپ او خپرې شوې دي، خو یو زیات شمېر دغه قلمي نسخې او کتابونه تراوسه پورې لا د چاپ په ګاڼه نه دي سمبال شوي. که دغه نور مهم آثار هم چاپ او خپاره شي نو زموږ د ولس ستره ادبي، علمي او کلتوري پانګه به د ټولو لاسونو ته ورورسېږي.

د متن لنډیز:

پښتو ژبه یو زیات شمېر قلمي نسخې لري. دغه قلمي نسخې د افغانستان، پښتونخوا او د نړۍ په ګوټ ګوټ کې په ملي او رسمي کتابتونونو او ارشیفونو او دغه راز د یو شمېر کسانو په ځانګړو او شخصي کتابتونونو کې ساتل کېږي. تراوسه پورې د پښتو ددغې قیمتي پانګې د نږدې درې زره نسخو یا کتابونو پته لګېدلې ده. دغه نسخې زیاتره یې په افغانستان، پښتونخوا، انګلستان، هند، پخواني شوروي اتحاد او نورو ځایونو کې خوندي دي. سره له دې چې له دغو نسخو څخه د لرغوني او کلاسیک ادب یو شمېر آثار چاپ او خپاره شوي دي، خو یو ګڼ شمېر داسې مهم او ارزښتناک آثار لا تراوسه پورې ناچاپ پاتې دي چې خپرېدل یې د ژبې د شتمنۍ په زیاتونه کې مهمه ونډه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ ددغه متن یو یو پراگراف دې په وار سره یو یو زده کوونکی په لوړ غږ ولولي او نور دې ورته غوږ کېږدي.

۲ـ د متن له لوستلو او اورېدلو وروسته دې زده کوونکي دغو پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- تراوسه پورې په ټوله نړۍ کې د څومره پښتو قلمي نسخو او کتابونو پته لګېدلې ده؟
- تر ټولو زياتې پښتو قلمي نسخې په کوم ځای او کوم کتابتون کې ساتل کېږي؟
- په نورو کومو کومو رسمي کابتونونو کې د پښتو قلمي نسخې شته دي؟
- د ملي او رسمي کتابتونونو او ارشيفونو په څنګ کې په نورو کومو ځايونو کې پښتو قلمي نسخې او کتابونه ساتل کېږي؟

ګرامري برخه:

الف: تاسو د ستاينوم (صفت) په اړه پوره معلومات لرئ. په دغه ټول متن کې تاسو لومړی صفتونه په نښه کړئ او بیا يې په خپلو کتابو چې ددغه صفت پر ځای بل صفت وکاروئ، لکه په دې توګه:

((له بده مرغه د پښتو ژبې ددغې ارزښتناکې قلمي پانګې ډېره زياته برخه د زمانې د ناوړه حالاتو او شرايطو له کبله له منځه تللې ده...))

د صفتونو (ستاينومونو) له بدلون سره:

((له بده مرغه د پښتو ژبې ددغې قيمتي لاسکښلي پانګې ډېره زياته برخه د زمانې د خرابو حالاتو او شرايطو له کبله له منځه تللې ده...))

ب: په دې متن کې لس قيده په نښه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

که تاسو ته د خپل کور، کلي، جومات او حجرې په کوم کونج کې د کوم قلمي کتاب پته لګېدلې وي، په لنډه توګه يې معرفي کړئ. که مو پيدا نه کړ، په کلي کور کې د کوم بل مهم پښتو کتاب په اړه نيمه پاڼه ليکنه وکړئ او په سبا يې خپلو ټولګيوالو ته واوروئ.

د کاظم خان شيدا څو څلوريزې

په لږ قانع شه خاطر کړه جمع
لرې له زړه کړه د ډېرو طمع
چې قناعت يې په سيم ونه کړ
سر بريده شوه په زرو شمع

فروتني کړئ سربلندانو
بهره يو نه وړه خودپسندانو
تل خميده وي بارداري څانګې
تواضع خوی کړه بهره مندانو

واوره له ما نه که شنوا يې
د آزله سته ولې رسوا يې
د رزق په مرسته سرګرداني کړې
که مور تر حلقه لکه آسيا يې

په زړه مې ګرځي د غرونو څوکې
حملې د بازو د زرکو کوکې
وواېه څه کا د روه نسيمه
ګيرا منګولې زيبا مښوکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالحمید مومند

د پښتو ادبیاتو د لرغوني او منځنۍ دورې د نومیالیو شاعرانو په اړه مو ځای ځای یو لړ مطالب لوستي دي. د پښتو په ټوله کلاسیکه شاعرۍ کې درې نومیالۍ څېرې د پښتنو د باباګانو (لویو ستو) په توګه تر بل هر چا د زیات شهرت او محبوبیت لرونکي دي. خوشحال بابا، عبدالرحمٰن بابا او عبدالحمید مومند بابا.

په تېرو ټولګیو کې د خوشحال خان خټک او عبدالرحمن بابا په باب غږېدلي یو، په دې لوست کې د عبدالحمید مومند ژوندلیک، آثار او کتابونه پېژنو او د هغه د شعر په زړه پورې بېلګې لولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالحمید مومند د پښتو له سترو شاعرانو څخه ګڼل کېږي. له بده مرغه د نورو ډېرو پخوانيو شاعرانو په څېر يې د زوکړې او مړينې جوتې نېټې نه دي معلومې. د زېږېدو د ټاټوبي په هکله يې هم څېړونکي يوه خوله نه وو، خو وروستيو څېړنو جوته کړې ده چې حميد بابا د پېښور- کوهاټ سړک او باړې روډ پر ښي غاړه پراته کلي ماشوکګر (ماشو) کې زېږېدلی دی.

د پخوانيو څېړنو له مخې يې ژوند تر ۱۱۴۵ هـ. ق. پورې باوري و، خو د هغه د شرعة الاسلام نومې کتاب له پيدا کېدو سره سم، معلومه شوه چې تر ۱۱۴۸ هـ. ق. کال پورې خو ژوندی و، ځکه چې هغه کتاب يې په همدې کال پای ته رسولی دی. مزار يې د ماشو (يا ماشوکګر) په لويه هديره کې دی.

د حميد مومند په آثارو کې دغه لاندې کتابونه تراوسه پيدا شوي او وخت پر وخت خپاره شوي دي:

۱_ ديوان: د حميد ديوان د اټکل له مخې د هغه په خپل ژوندکې راټول شوی دی. په ادبي کړيو او محافلو کې د (دُرو مرجان) په نوم هم ياد شوی دی. قلمي نسخې يې زياتې پيدا کېږي او څو څو ځله په هندوستان، پښتونخوا او افغانستان کې چاپ او خپور شوی دی. د عبدالحميد مومند وروستی چاپ شوې ديوان تر ټولو بشپړ ديوان دی چې (۲۹۰) غزلې، قصيدې، يو مخمس، يو ترکيب بند او دوې څلوريزې لري چې د ټولو بيتونو شمېر يې (۲۹۳۲) ته رسي.

۲_ شاه او ګدا: د حميد بابا يو ژباړل شوی منظوم داستاني اثر دی. دغه اثر هغه له فارسي نظم څخه پښتو ته اړولی دی. شاه او ګدا په فارسي ژبه د هلالي چغتايي اثر دی. د ژباړې په پيل کې حميد مومند وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې باعث اخونزاده غلام محمد شو — د نفر په څېر صاحب په خوش آمد شو
وې يې زر شه قلم واخله تکيه خدای کړه — په پښتو، فارسي قصه د شاه گدای کړه
هلالي که د هلال په څېر نګار کړه — ته يې مياشت د څوارلسمې په سينګار کړه
غرض دا چې په غوښتو ددې غرض — راته پېښې په هره پېښه شو مرض
پرې مې نه لګېدې هېڅ انې بانې — راته کښېناست مدعي په آستانې
چې يې نه شوم له خاطره وتی هېڅ — خواه ناخواه مې زړه ته واچاوه دا پېڅ
لېونی غوندې مې پورې په کور اور کړ — په رڼا مې يې روښانه کلی کور کړ
دې ويلاړ مې فراغت له زره ولاړ کړ — د بل زړه مې رغاوه خپل مې لتاړ کړ
په تکليف سره مې ګرم سوړ دکان کړ — سم له لاسه مې دا تېر پرې پيکان کړ
چې په زړه کې مې لړم ددې فکرت و — سن زر سل او وه دېرش کاله د هجرت و

۳ـ نيرنګ عشق: دغه اثر په فارسي ژبه د مولانا محمد اکرم غنيمت په قلم ليکل شوی او حميد مومند په خوږه او روانه شاعرانه ژبه پښتو کړی دی.

۴ـ شرعة الاسلام: دغه اثر په عربي ژبه ليکل شوی دی او ليکوال يې د بخارا مفتي امام الواعظ محمود بن ابی بکر الحنفي دی. حميد مومند د حضرت پېغمبرﷺ د سنتو په اړه دغه کتاب په پښتو خواږه نظم ژباړلی دی. د دغه کتاب بشپړه نسخه چې د اټکل له مخې پنځلس زره بيته ده، تراوسه نه ده پيدا شوې، خو نيمايي کتاب يې چې تراوسه ترلاسه شوی دی، د بيتونو شمېر يې (۷۳۶۰) ته رسېږي.

د پښتو ادبي تاريخ څېړونکو حميد مومند په پښتو شاعرۍ کې د هندي مکتب يا هندي سبک مخکښ ګڼي، دی خپله هم په پښتو شاعرۍ کې د داسې يو ځانګړي سبک مؤسس ګڼل شوی دی چې وروسته نورو شاعرانو هم پر هغه لاره يون کړی دی.

کانديد اکاډميسين محمد صديق روهي په دې اړه په زړه پورې بحث کوي چې ځينې برخې يې لولو:

حميد مومند په داسې شرايطو کې لوی شوی دی چې له يوې خوا هندي سبک د خپل عروج لوړې څوکې ته نږدې شوی دی او له بلې خوا د پښتو ادب په هسک کې له ده نه مخکې د خوشحال او رحمان بابا په شان رانه ستوري ځلېدلي وو. د حميد فرهنګي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېریال د ادبي نوښتونو او مذهبي بدعتونو د خپرېدو له دوران سره اړه لري. په دغه دوران کې په هنر او شعر کې پرمختیا او نوښتونه لیدل کېږي. حمید ددغه چاپېریال یو پښتون شاعر دی، یعنې دده په شعر کې د یاد شوي کلتور چاپېریال او د پښتو د ادبي میراث ارزښتونه سره ترکیب شوي دي او نوی سبک یې ایجاد کړی دی. دغه سبک د هندي سبک تر اغېزې لاندې دی، خو تر یوې اندازې یې خپله خپلواکي هم ساتلې ده. حمید د هندي سبک په باب ښه پوهېده او د هغه د تقلید پوره وړتیا یې هم لرله، خو ده په ارادي توګه د پښتو د خپل متداول سبک خپلواکي په پام کې ساتلې وه.

د حمید مومند په شاعرۍ کې بېلابېل عشقي، اجتماعي، اخلاقي او نورې موضوعګانې د شعر د مضمون په توګه راتر سترګو کېږي.

چې د بل په نامرادۍ کې مراد غواړې
دا سبب ګڼه د خپلې نامرادۍ

یا دا چې:

یو قدم چې د بدانو پیروي کړې
دانسته په لوی کمر ځغلې میدان خورې
ماته سره په وینو خوله لېوه لیده شي
چې د ظلم په پیسه پېروی پان خوري

یا:

په خندا خدمت د خلقو کړه که مرد یې
جفا کښه نښانه اوسه تیر مه شه
نور قیدونه واړه سهل دي حمیده
خو په غاړه دې د طمعې زنځیر مه شه

د حمید دیوان چې په ((دُر و مرجان)) هم نومول شوی، د پښتو د لوړې شاعرۍ غوره بېلګې لري. د هغه په دیوان کې د نازکخیالۍ نندارې ته کښېناستی شو او له همدې کبله حمید مومند د نازکخیال او موشګاف شاعر په نوم شهرت لري. د هغه منظومې ژباړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم د پوره ارزښت وړ دي. د ((نیرنگ عشق)) او ((شاه او گدا)) منظومې ژباړې یې ډېرې په زړه پورې دي. د حمید مومند د دیوان د انتقادي متن ښاغلي ترتیبونکي د دیوان په سریزه کې د هغه د ژباړو ځانگړنې شمېرلې دي:

۱ـ دی ترجمه په داسې قوت کوي چې په دواړو ژبو کې یې لاسبرى ځنې ښکاري.

۲ـ د ده ژباړې د بلې ژبې د تعبیرونو رنگ نه لري، بلکې زیار یې ایستلی دی چې د پښتو ژبې په خپل اصلي رنگ کې یې ترجمه کړي.

۳ـ د ده ترجمه ټکی په ټکی نه بلکې آزاده ترجمه ده او اصل مطلب یې په خپله خوښه په آزاده توگه ژباړلی دی.

۴ـ له ترجمې یې د ژباړې بوی نه راځي او سړی فکر کوي چې دغه وینا خپله د شاعر ده. د ده ټولې ژباړې دغه ځانگړنې لري.

د عبدالحمید مومند له دیوان څخه د هغه د کلام دوه بېلگې را اخلو او د هغه د شعر د نمونو په توگه یې لولو:

لومړۍ نمونه:

یـاره مــه نمانځه رقیــب په دشــنامونه	هر ســفله ته بخښــل نــه شــي انعامونه
یــا مې عمر تلــوار کړونی دی یــا ته یې	چې همېش راڅخه ځــې په لوی گامونه
پــه اواز د اوبــو تنــده نــه ماتېــږي	کلــه ســود شــي د دیــدن په ســلامونه
یــار له یــاره خوا پــه خوا فایــده مومي	اخیســتی نه شــي بوســه پــه پیغامونه
کامرانــي مې لــه تا هېڅ حاصلــه نه کړه	ډېــر مــې وکــړه پــه دا طمــع ناکامونه
چــې له تــا د وفــا طمــع کــړم پوهېږم	بېهــوده ږدم و عنقــاو تــه دامونــه
چې مجنون غوندې په مینه کې گمنام شي	د هغــو پــه جهــان وخېــژي نامونــه

چې ســبا مشت وگرېوان وي له خوبانو
کــه نن وکاندي حمید ســل ســوگندونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه بېلګه:

ارزومند د یار د درد په دوا مه شه — بېګانه د خپلو منځ لره رامه شه
هنګامه د مینې ګرمه ده تر حسنه — د مجنون د در ګدا شه لیلا مه شه
که بانه دي د نګار ټول تېره غشي — یو زما د زړه له نخښې خطا مه شه
که مې پرېوته سیاهي په خاطر باندې — چې له زلفو د دلدار ده رڼا مه شه
که بلا په عشق کې ډېرې وي ناصحه — دا بلا واړه په ما شه په تا مه شه
پروانه غوندې خوله پټه خپسر سېزه — د سپند په څېر شوخ چشم رسوا مه شه

هېڅ دې دم ورباندې نه لګي ناصحه
دا حمید بلا وهلی ملا مه شه

د متن لنډیز:
عبدالحمید مومند د پښتو په پخوانیو شاعرانو کې د پوره شهرت خاوند دی. په پښتو ادب کې تر خوشحال خان خټک او عبدالرحمن بابا وروسته، د حمید مومند شهرت او محبوبیت تر نورو زیات دی. د حمید ژوند تر ۱۱۴۸ هـ. ق. کال پورې باوري دی. د شعر دیوان یې د ((دُر مرجان)) په نوم شهرت لري او پر دیوان سربېره یې دغه آثار هم په نظم ژباړلي دي: شاه او ګدا، نیرنګ عشق او شرعة الاسلام.
عبدالحمید مومند د خپل ځانګړي سبک شاعر دی او نورو ډېرو شاعرانو دده د سبک پیروي کړې ده. هغه په پښتو شاعرۍ کې د نازکخیال او موشګاف شاعر په توګه هم پېژندل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګندونې

هلالي چغتايي: د نهمې هجري پېړۍ د پای او د لسمې پېړۍ د پيل شاعر دی. هلالي چغتايي د پارس په استر آباد کې زېږېدلی او په هرات کې لوی شوی دی. خپل نوم يې بدر الدين دی. په ۹۳۶ هـ. ق. کال وژل شوی دی.

مولانا محمد اکرم غنيمت د مغولي اورنګزيب د واکمنۍ په وخت کې د لاهور د نواب محمد مکرم خان نديم او مصاحب و. ويل کېږي چې مولانا غنيمت د محمد مکرم خان د زوی عزيز او د هغه د پی مخي (معشوق) يعنې شاهد کيسه د نيرنګ عشق په نامه په نظم وليکله.

هندي مکتب يا سبک: دا چې په فارسي يا پښتو ادب او شاعرۍ کې د هندي مکتب اصطلاح سمه ده که د هندي سبک، څېړونکي بېلابېل نظرونه لري. اروا ښاد محمد حيدر ژوبل د هندي سبک ځانګړنې داسې شمېرلې دي:

۱_ باريک مضمونونه، پېچلي افکار، غير طبيعي خيالونه، خاصې استعارې، کنايې او تشبيه ګانې او ډېره زياته خيالبافي.

۲_ له ژوند نه شکايت، د ژوند د کړغېړنو اړخونو بيانول.

۳_ د اغراق او مبالغې په ډول د غم، درد او خپګان څرګندولو ته تمايل.

۴_ وياړ او غرور او په شعر کې د خپل مقام په لوړتيا فخر کول.

۵_ له حده زياته مبالغه او اغراق.

انتقادي متن:

د پخوانيو کتابونو او د شاعرانو د ديوانونو د انتقادي متن ترتيب دې ته وايي چې له بېلابېلو قلمي او چاپي نسخو څخه يو داسې متن برابر شي چې کره او سم وي. په حقيقت کې له بېلابېلو نسخو د يوې کره نسخې برابرولو ته انتقادي متن وايي.

فعالیتونه

۱ـ ددې متن یو یو پراګراف دې یو یو زده کوونکی په لوړ غږ ولولي او نور دې غوږ ورته کېږدي.

۲ـ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

ـ حميد مومند له کومو دوو نورو نوميالیو پښتنو شاعرانو سره د شهرت او محبوبیت له کبله په یو کتار کې یادېږي؟

ـ د حمید مومند دیوان په کوم نوم یادېږي؟

ـ عبدالحمید مومند د کوم سبک په شاعرانو کې شمېرل کېږي؟

۳ـ زده کوونکي دې په دغو څلور ځوابونو کې یو سم ځواب په نښه کړي:

حمید مومند ددغو آثارو څښتن دی:

الف: دیوان (دُر و مرجان)، شرعة الاسلام، نیرنګ عشق، دستار نامه.

ب: دیوان (دُر و مرجان)، شرعة الاسلام، تاریخ مرصع، شاه او ګدا.

ج: دیوان (دُر و مرجان)، شرعة الاسلام، شاه او ګدا، نیرنګ عشق

د: شاه و ګدا، شرعة الاسلام، خیر البیان، نیرنګ عشق.

۴ـ څو تنه شاګردان دې پر دغو موضوعګانو لنډې لنډې خبرې وکړي:

- د هندي مکتب ځانګړنې
- د حمید مومند د ترجمه شوو کتابونو ځانګړنې
- د حمید مومند آثار

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې له دې لوست څخه په استفاده، په پښتو ادب کې د حمید بابا د مقام په اړه لنډ څه ولیکي او په بله ورځ دې یې په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد شاهي شهنامه

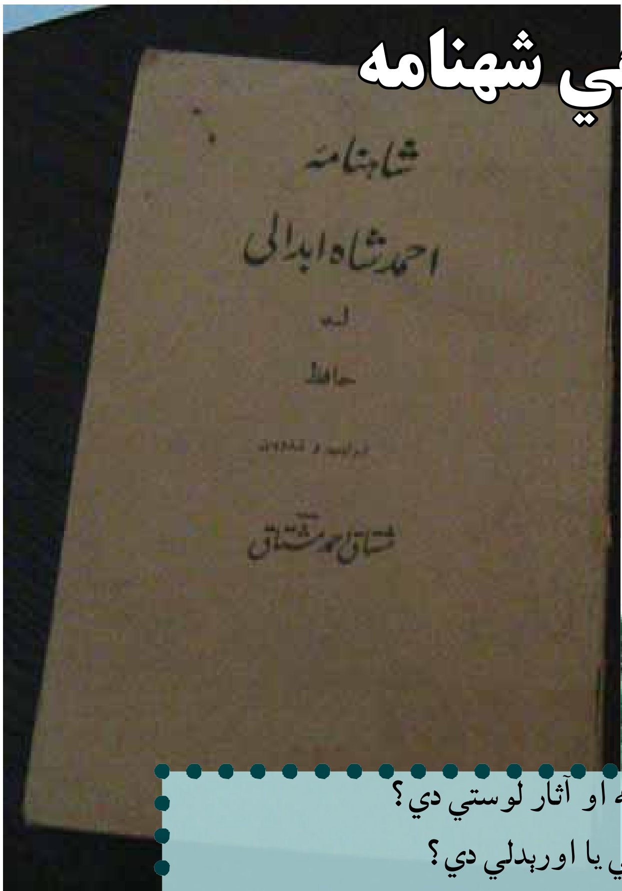

د احمد شاه بابا په هکله مو کوم کتابونه او آثار لوستي دي؟

د احمد شاه بابا خپل شعرونه مو لوستي یا اورېدلي دي؟

احمد شاه بابا د نوي او معاصر افغانستان بنسټ ایښودونکی دی. د هغه په همت له افغان هوتکي پاخون وروسته د نوي خپلواک افغان دولت بنسټونه کېښودل شول. احمد شاه بابا ددې په څنګ کې چې نومیالی واکمن و، عالم، فاضل او شاعر شخصیت هم و. له کتاب او علم سره يې د زړه مينه لرله او د واکمنۍ له بوختياوو سره سره يې کتاب او قلم هم د بوختياوو يوه برخه وه.

دلته ددغه افغان واکمن بابا په اړه د ليکلې شوې شهنامې په باب تاسو ته معلومات وړاندې کوو چې په هماغه زمانه کې د حافظ مرغزي په قلم کښل شوې ده.

((احمد شاهي شهنامه)) د لوی احمد شاه بابا د وخت د پښتو په اړه لیکل شوی منظوم اثر دی. دغه منظوم اثر د احمد شاه بابا په امر د هغه د مهال یو شاعر حافظ گل محمد مرغزي لیکلی او په ۱۱۷۶هـ. ق. کال یې بشپړ کړی دی.

((شهنامه)) هغه اثر ته ویل کېږي چې تر ډېره حماسي بڼه لري، د واکمنانو، امیرانو، پاچاهانو او پهلوانانو د حالاتو او پوځي کارنامو په اړه کښل کېږي. شهنامه د ((شاهنامه)) په بڼه هم لیکل کېږي او منظومه بڼه لري، په پخوانیو ادبیاتو کې شهنامه لیکل دود و.

د حافظ مرغزي د احمد شاهي شهنامې یوازینۍ قلمي نسخه د انگلستان په ((بریتیش موزیم)) کې ساتل کېږي. د هماغې نسخې د مایکرو فلم له مخې لومړی په پښتو کې د پښتو اکېډیمۍ له لوري او په راوروسته کې په کندهار کې د استاد پوهاند عبدالشکور رشاد له پېژندنې او تعلیقاتو سره د ښاغلي محمد معصوم هوتک په سریزه او همت چاپ شوې ده.

لکه چې اروانباد استاد رشاد لیکي: ((د حافظ گل محمد مرغزي د زوکړې ځای او د خاړپوڅو مېنه (مرغزه) کلی دی چې د پېښور شمال شرقي لور ته د صوابۍ په شاوخوا کې واقع دی.)) حافظ په یو غزل کې ویلي دي:

د مجلس یاران دې ولاړل رابه نه شي
که تل ژاړې د مرغز په گورستان

د وطن په بېلتانه کې یې ویلي دي:

که مرغز لرم وطن	تري جدا یم په دا تن
دا امید لرم له خدایه	که مې بوزي له دې ځایه
که سفر کړي د ختن	هېر به نه کړي خپل وطن
په کمند د غم اسیر یم	بې وطنه اوس فقیر یم
د ختن د ملک غزال یم	اوس بندي د غم په جال یم

حافظ گل محمد په ۱۱۲۶هـ. ق. کال زېږېدلی او د شهنامې د بشپړولو پر کال ۱۱۷۶هـ. ق. یې عمر پنځوسو کالو ته رسېدلی و. داسې ښکاري چې هغه ډېر وخت

(c) ketabton.com: The Digital Library

له وطنه لېرې په پنجاب کې اوسېدلی دی. د هغه له شعرونو ښکاري چې په ډیلي کې له احمد شاهي پوځونو سره هم ملګری و. ژوند یې تر ۱۱۷۹ هـ. ق. پورې باوري دی... د موجودې شهنامې د ټولو بیتونو شمېر څلورو زرو ته رسېږي.

د احمد شاهي شهنامې پر لومړۍ وقایه د حافظ مرغزي درې غزلې هم راغلې دي. یوه یې د بېلګې په توګه را اخلو:

ګاه دې مخ کله دې خنګ	ګاه دې صلحه ګاه دې جنګ
اوس خندا کوه خوشحال شه	له زړه لېرې کړه دا زنګ
که دولت درسره ډېر شي	خو به پاته شي ملنګ
تمام لاندې شو تر خاورو	ډېر یوسف غوندې خوشرنګ
له اشنا سره اشنا شه	که ته ډېر یې شوخ و شنګ
حافظ پاځه قلندر شه	او بس دا پرېږده آهنګ

احمد شاهي شهنامه ۳۶ بحثونه او فصلونه لري او د احمد شاهي دورې د لومړیو شپاړسو کالو د پېښو په روښانولو او څرګندولو کې د یو ښه او ګټور اثر په توګه کار ورکوي. دغه منظوم اثر د مثنوي په بڼه لیکل شوی او د هرې مصرې سېلابونه یې (اته) او کله کله (نهه) دي. تر ډېره حده یې نظم روان او ساده دی.

حافظ مرغزي له حمد، نعت او مناقبو وروسته خپله شهنامه په دغه سریزه (دیباچه) پیلوي:

ته زما په شعر کړه ګوش	چې بلند شي په دا هوش
په تنظیم زما نظر کړه	ښه تازه پرې دا بصر کړه
پرې دماغ کړه معطر	چې مذکور که دکشور
دا دنیا ده لکه باغ	چې بهار شي ورک شي زاغ
شاهنامه ده رنګینه	د خوبۍ ده ګنجینه
په ترازو د عقل سنج	جواهر لري د ګنج
ښه درونه دي آبدار	که یې بادشاه شي خریدار

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاهنامه ده نو عروس … نه ثاني لري په طوس
سزاوار ده د بادشاه … دبدبه لري پر ماه
چې فرمان د شهريار و … په زيبا ښکلي گفتار و
چې حافظ دې شاهنامه که … په جهان دې دا نامه که
شاهنامه دې کارنگين … جوړ زيبا در ثمين
پکې حال دې د جهان وي … ښه گنجونه دې عيان وي
ښه مذکور دې که د جنگ … چې پرې صاف شي د زړه زنگ
د بادشاه مې حال بيان که … چې دا سير يې د جهان کا
ما بيان که په تفصيل … په خپل ځاى په قال و قيل
چې شاهنامه کړه ما اغازه … رنگينه راغله طنازه
د طوسي چې شاهنامه ده … ښه زيبا يې ښکلې جامه ده
په پارسي ژبه بيان ده … په قلم کاغذ عيان ده
اما دا وگوره گنج … خوشنما درونه سنج
په زبان دراني … ښه بيان دى افغاني
د احمد شاه در دران … پکې حال مې کړ بيان
چې کتاب مې شه تيار … په تحرير زما نگار
په څو ورځې وم خاموش … بيا مې شعر راغى په جوش
معطر مې شه دماغ … ښه تازه په سير د باغ
شاهنامه کړه ما تياره … ډېر شيرينه ډېر آبداره
پښتنو د پاره واړه … دا خواري مې شوه په غاړه
ته پرې وکړه ښه نظر … چې سنگين شي لکه غر
موږ به نه يو دا به وينه … دا قصه به نور کوينه
يادگاري ده په دنيا … له ما واوره دا وينا
خدايه ته شې مهربان … چې شيرين مې شي زبان
ښه کلام مې کړې شيرين … چې ترې څاڅي انگبين

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمد شاهي شهنامې چاپي نسخه له (۷۰۰) زیات مخونه لري. له اصل متن مخکې سریزې او په پای کې د استاد پوهاند رشاد بشپړ تعلیقات راغلي دي. په دغو تعلیقاتو کې د هغو اشخاصو بشپړه پېژندنه راغلې ده چې په احمد شاهي شهنامه کې یې یادونه شوې ده او د احمد شاهي عصر مهم شخصیتونه وو.

د متن لنډیز:

احمد شاهي شهنامه د حافظ گل محمد مرغزي په قلم لیکل شوی تاریخي اثر دی. دغه مهم کتاب مؤلف خپله د احمد شاه بابا په لارښوونه لیکلی دی. دغه اثر په مثنوي بڼه نظم شوی، نظم یې روان او له تکلفه خالي دی.

احمد شاهي شهنامه د حافظ مرغزي له خوا په ۱۱۷۶هـ. ق. کال بشپړه شوې ده. ددغه مهم تاریخي اثر یوازینۍ قلمي نسخه د انگلستان په ((بریتیش موزیم)) کې خوندي ده او د هماغې نسخې له مایکرو فلم څخه په پېښور او کندهار کې چاپ او خپره شوې ده.

حافظ گل محمد مرغزي د پښتونخوا د صوابۍ شاوخوا د مرغز په کلي کې زېږېدلی و. په احمد شاهي شهنامه کې د احمد شاه بابا د پاچاهي، جنگونو او واکمنۍ نور حالات راغلي دي، په تېره بیا د هغه د واکمنۍ د لومړیو شپاړسو کلونو حالات پکې په پوره تفصیل سره راغلي دي.

څرگندونه

مایکرو فلم: زیاتره قلمي نسخې چې د نړۍ په کتابتونونو او آرشیفونو کې ساتل کېږي، نو د نورو د استفادې لپاره ترې مایکرو فلم جوړېږي. مایکرو فلم د هغو نسخو عکاسي شوې بڼه وي او د یو شمېر تخنیکي وسایلو په مرسته ترې ښه گټه اخیستل کېدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې یو ځل متن په چوپتیا سره ولولي، بیا دې ددې لوست د نظمونو برخه زده کوونکي په خپل خپل وار په لوړ غږ سره ولولي.

۲ـ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځواب ووایي:

- شهنامه څه ډول کتاب ته وایي؟
- احمد شاهي شهنامه د چا له خوا لیکل شوې ده؟
- احمد شاهي شهنامه د چا په امر او لارښوونه لیکل شوې ده؟

۳ـ دغو څلور ځوابه پوښتنو کې یو یې سم ځواب دی، هماغه سم ځواب په نښه کړئ:

ـ د احمد شاهي شهنامې د مؤلف نوم کوم یو دی؟

الف: خانعلوم

ب: پیر محمد کاکړ

ج: حافظ گل محمد مرغزي

د: شمس الدین کاکړ

ـ د احمد شاهي شهنامې یوازینۍ قلمي نسخه چېرته خوندي ده؟

الف: د کابل ملي ارشیف

ب: د پېښور پښتو اکاډمي

ج: بریټیش موزیم

د: د افغانستان د علومو اکاډمۍ کتابتون

۴ـ دوه تنه زده کوونکي دې پر دغو موضوعگانو پنځه پنځه دقیقې خبرې وکړي:

- احمد شاه بابا د نوي او معاصر افغانستان بنسټ ایښودونکی
- د احمد شاهي شهنامې تاریخي ارزښت

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلو عمومي معلوماتو او د اضافي مطالعې پر بنسټ د لوی احمد شاه بابا د ژوند، شخصیت، کارنامو او شعرونو په باب دوه مخیزه لیکنه ولیکي او په بله ورځ دې یې په پښتو ساعت کې خپلو ټولگیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادبياتو اوسنۍ (معاصره) دوره

په لسم او يوولسم ټولګي کې مو د پښتو ادبياتو د تاريخ دوه مهمې دورې لوستي دي. په لسم ټولګي کې د پښتو ادب لرغونې دوره او په يوولسم ټولګي کې مو د پښتو ادب منځنۍ دوره لوستې ده. دغه لوست د پښتو ادب د اوسنۍ (معاصرې) دورې په اړه دی. دغه بحث د ادبياتو د تاريخ بحث دی او د ادبياتو په تاريخ کې د يوې ژبې او يو ولس ادبي ـ هنري آثار د خپل وخت د تاريخي ـ ټولنيزو حالاتو په پام کې ساتلو سره او د يو ولس د عمومي تاريخ د پېښو په رڼا کې بايد مطالعه شي. په دغه څېړنه کې د ادب پوهنې د يوې مهمې څانګې په توګه (ادبي تاريخ) مطرح کېږي او ليکل کېږي. په ادبي تاريخ کې د يو ولس ادبي آثار په هر اړخيزه توګه د خپل تاريخي تسلسل په پام کې ساتلو سره ارزول کېږي او هنري ـ ادبي ارزښتونه يې څېړل کېږي. د پښتو ادبياتو د اوسنۍ دورې په باب په دغه لوست کې مو هم دې ټکو ته بايد پام وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادب اوسنۍ یا معاصره دوره د پښتو ادبیاتو په تاریخ کې مهمه دوره ده. مخکې له دې چې په دې اړه خبرې وکړو چې د پښتو د ادب اوسنۍ یا معاصره دوره له کوم مهال څخه پیلېږي، غوره به وي، دې ټکي ته تم شو چې ددغه نوي بهیر د پیلېدو په ځینو خاصو لاملونو او عواملو لنډې خبرې وکړو. دا هغه ټکي دي چې موږ ته به دا هم راڅرګنده کړي چې څنګه د پښتو ادب دغه معاصره دوره پیل شوه او داکوم مهال و ؟

په افغانستان او ټوله پښتونخوا کې د وخت او زمان د یو لړ بدلونونو، پرمختګونو او نوو پېښو په رڼا کې، داسې حالات رامنځته شول چې ادب ته یې هم یو نوی لوری ورکړ، څرنګه چې د زمان دغو حالاتو د ژوند پر هر اړخ خپل اغېز وکړ، ادبیات ترې هم په پوره توګه اغېزمن شوي دي. دغه نوي بدلونونه کوم کوم وو:

۱ــ د نړۍ له بېلابېلو برخو د تمدن د نوو پرمختیایي بېلګو راڅرګندېدل، پر دغه بهیر خپل اغېز وکړ. دغه بېلګې په ځانګړې توګه پر هندوستان او بیا پر افغانستان د انګرېزانو له ښکېلاک سره د نوو نښو نښانو په توګه راڅرګندې شوې. دغو استعماري (ښکېلاکي) موخو، د نورو اړخونو په څنګ کې د لویدیځې نړۍ د تمدن ځینې بېلګې هم یا له ځانه سره یوځای او یا له ځانه یو څه مخکې راواستولې. دغه اغېز پر ختیځو څنډو سربېره، له لویدیځو خواوو او د هغه هېوادونو له لوري هم د اغېز له نورو بڼو سره راڅرګند شو، په دې معنا چې د نوي ژوند او نوي تمدن نوې بېلګې او څرکونه موږ ته له نورو خواوو هم رارسېدلي دي.

د امیر دوست محمد خان او بیا د امیر شېر علي خان د واکمنۍ په دوران کې د نوي تمدن لومړۍ صنعتي بېلګې افغانستان ته هم راغلې. د وسلو فابریکه جوړه شوه. په ۱۲۸۲ هـ. ق. (۱۸۷۰م.) کال کې په افغانستان کې لومړۍ مطبعه فعاله شوه. په راوروسته کلونو کې (د امیر عبدالرحمن خان، امیر حبیب الله خان او غازي امان الله خان د واکمنیو په وختونو کې) مطبعو لازم پرمختګ وکړ. نورې فابریکې هم جوړې شوې، سینما او راډیو فعالې شوې او د تمدن نور نوي مظاهر (نمونې) د رارسېدو په حال کې وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاد حبيبي په دې اړه ليکي: په دې دوره کې د اروپا د مدنيت صنعتي دوره پيل شوې وه او پر هندوستان باندې د انګرېزانو استعمار بشپړ شوی و، هندوستان ته د نوي مدنيت او صنعت اغېزې رارسېدلې وې. چاپخانې او د کتابونو د خپرولو وسيلې هم ډېرې شوې وې. انګرېزان له دغو ځيزونو سره د اباسين غاړو ته هم راورسېدل. دوی د پښتونخوا يو ستر فرهنګي مرکز يعنې پېښور ونيو او په ۱۸۳۹م. کال يې پر افغانستان هم يرغل وکړ.

۲_ په افغانستان کې لومړنۍ معلومه جريده د ((شمس النهار)) په نوم په ۱۲۹۰هـ. ق. (۱۸۷۴م.) کې خپره شوه. په دغه وخت کې ځينې کتابونه هم چاپ او خپاره شول، په پېښور او لاهور کې بيا د پښتو کتابونو د چاپولو بهير لا ګړندی شو. د نوي تمدن، د کتاب د چاپ او د مجلو او جريدو د چاپ دغې چټکتيا پر ادبياتو او د ادبياتو پر بدلون او وده خپله اغېزه لرله.

د امير حبيب الله خان په وخت کې لومړی د مولوي عبدالرؤف کندهاري په مشرۍ د ((سراج الاخبار افغانستان)) په نوم جريده خپره شوه چې له يوې ګڼې وروسته يې د خپرېدو لړۍ بنده شوه. وروسته د افغانستان د ژورناليزم د پلار، نوميالي ليکوال او مبارز محمود طرزي په مشرۍ د ((سراج الاخبار افغانيه)) د جريدې خپرونې د پښتو ادب پر وده او بدلون لوی اغېز درلود.

۳_ په هېواد کې د نوو او عصري زده کړو پيل، د نوي ادبي يون لپاره يوه په زړه پورې پيلامه وه. په ۱۹۰۳م. کال کې په کابل کې ((حبيبيه ښوونځی)) جوړ شو او د نوو عصري مکتبونو جوړېدل ټولو ولايتونو ته هم وغځېدل. دې کار هم د پرمختګ نوې لارې چارې برابرې کړې.

۴_ د مشروطيت غورځنګ په افغانستان کې د نوي سياسي، کلتوري او ادبي بدلون نوی زېری له ځانه سره لاره. دغه غورځنګ له ۱۹۰۵م. کال څخه راپيلېږي. دغه حرکت په هېواد کې د داخلي استبداد او د زورواکۍ د ختمولو او د پرنګي له ښکېلاک څخه د وطن د خلاصون په بنيادونو جوړ شوی و. په دغه غورځنګ کې شامل زياتره مبارزان

(c) ketabton.com: The Digital Library

علمي، ادبي او فرهنګي کسان وو، لکه: مولوي محمد سرور واصف کندهاری، کاکا عبدالعزیز الکوزی، مولوي عبدالواسع، مولوي عبدالرب، غلام محي الدین افغان، محمد انور بسمل، کاکا سید احمد لودین، محمود طرزی، عبدالرحمن لودین، عبدالهادي داوي پریشان او یو شمېر نور...

دغه غورځنګ هم زموږ پر اوسنیو ادبیاتو خپل اغېز خپور کړ او په تېره بیا له بهرني ښکېلاک څخه د خلاصون د ولولو په راپارولو کې یې زیاته ونډه واخیستله. پښتو ادبیات، ددغو او یو شمېر نورو ټکو په پام کې نیولو سره یو نوي دوران ته داخلېږي او دا د پښتو ادب اوسنۍ یا معاصره دوره ده. دا چې دغه دوره په دقیق ډول له کوم مهال څخه پیلېږي، د پښتو د اوسنیو ادبیاتو د څېړونکو له خوا بېلابېل نظرونه وړکړل شوي دي. نومیالی افغان څېړونکی محمد صدیق روهي ددغو بېلابېلو نظرونو له راوړلو وروسته دې پایلې ته رسېږي:

د پښتو معاصر ادب په لړه پښتونخوا کې د ۱۹۱۰م. کال شاوخوا د (افغان) جریدې په خپرېدلو سره پیلېږي. په دغه جریده کې د پښتو ادب نوي ډولونه او ژانرونه باب شول او راحت زاخیلي، فضل محمود مخفي، عبدالاکبر او نورو لیکوالو او شاعرانو د معاصر ادب زړي وکرل.

په افغانستان کې د سراج الاخبار د دویم ځل (۱۹۱۱م.) په خپرېدو سره د پښتو معاصر ادب بنسټ کېښودل شو.

په حقیقت کې د شلمې پېړۍ په رابرېدلو سره په افغانستان کې د معاصر ادب د پیلېدو لپاره عیني او ذهني شرایط برابر شوي وو. په دغه وخت کې معاصر ادب د یو متعهد او رسالتمن ادب په توګه د ټولنې په خدمت کې په کار واچول شو. ادبیات د یو معنوي مشال په توګه د ذهنونو د روښانولو لپاره استخدام شو. ددغه وخت یو شمېر نامتو شاعرانو او لیکوالو د ادبي تخلیقاتو له لارې د ځانځانی، استعمار، خانخانی او استبداد پر ضد ګړندۍ مبارزه کوله.

د پښتو ادب د اوسنۍ دورې یوه اساسي ځانګړنه داده چې په دغو شعري او نثري

(c) ketabton.com: The Digital Library

آثارو کې د موضوع او فکر له پلوه نوې موضوعګانې ور داخلې شوې. د وخت عمده ارمانونه او هیلې د ادبي لیکنو او شعرونو محتوا شوه. ددې په څنګ کې د چوکاټ او فورم له پلوه هم یو لړ بدلونونه رامنځته شول. ادبي او هنري نثر ته پاملرنه واوښته، نوي ادبي ډولونه لکه: لنډه کیسه، ناول، ډرامه او ننداره او نور ولیکل شول. د پخوانیو چوکاټونو په څنګ کې د شعر نوي چوکاټونه هم رامنځته شول او ازاد شعرونه هم دود شول.

د پښتو ادب د معاصرې دورې په لومړنیو لیکوالو او شاعرانو کې ددغو کسانو نومونه د یادولو وړ دي:

مولوي صالح محمد کندهاری، غلام محي الدین افغان، مولوي عبدالواسع کندهاری، عبدالعلي مستغني، عبدالهادي داوي، امین الله زمریالی او یو شمېر نور... په کوزه پښتونخوا کې د لومړي دوران نومیالی ادبي څېرې دادي: فضل محمود مخفي، مولوي احمد، منشي احمد جان، میر احمد شاه رضواني، راحت زاخیلی، عبدالاکبر اکبر، عبدالمالک فدا، ماستر عبدالکریم او یو شمېر نور...

زموږ یو شمېر څېړونکو د پښتو د معاصر ادب دوره هم په څو پړاوونو وېشلې ده او دغه راز په هره سیمه کې یې د ودې او پرمختګ پر ځانګړو شرایطو او امکاناتو بحثونه شوي دي. له هغو مشرانو، لیکوالو او شاعرانو څخه چې راتېر شو زموږ یو شمېر لیکوالو او شاعرانو په راوروسته وختونو کې خپلې ژبې او ادب ته د خپلو تلپاتې آثارو په لیکلو سره، نه هېرېدونکي خدمتونه کړي دي. دوی د نوي دوران او عصر له غوښتنو سره سم او د خپل هېواد، خپلو خلکو او خپلې ژبې د اړتیاو و په پام کې ساتلو سره نوي او په زړه پورې آثار ایجاد کړل. په دې لړ کې په افغانستان کې ددغو کسانو نومونه په خاص ډول د یادولو وړ دي:

عبدالحی حبیبي، قیام الدین خادم، ګل پاچا الفت، عبدالرؤف بېنوا، صدیق الله رښتین، عبدالشکور رشاد، محمد رفیق قانع، برهان الدین کشککي، عبدالرحمن پژواک، غلام جیلاني جلالي، محمد موسی شفیق، سیلاب ساپی، محمد جان فنا، سید شمس الدین

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح، سید حسن حسن، بهاؤالدین مجروح، حبیب الله تږی، مستوره شال، ابراهیم عطایي، دوست شینواری او ډېر نور...

دغه راز په پښتونخوا کې هم ددې دورې مهمې څېرې د یادولو وړ دي لکه:

کاکاجي صنوبر حسین مومند، سید رسول رسا، حمزه شینواری، عبدالغني خان، صاحبزاده محمد ادریس، عبدالخالق خلیق، نصر الله خان نصر، محمد اسلم خټک، رشید علي دهقان او یو زیات شمېر نور...

د معاصر پښتو شعر د پیلامې د یوې بېلګې په توګه له ((سراج الاخبار افغانیه)) څخه د مولوي صالح محمد هوتک یو شعر را اخلو او ددغې دورې د پیلامې د یوې بېلګې په توګه یې لولو. سره له دې چې دا د عبدالهادي داوي پرېشان د دري شعر پښتو منظومه ژباړه ده، خو ډېره په زړه پورې بڼه لري، د ژباړې رنګ پکې نه ښکاري او د وخت یوه ډېره مهمه موضوع پکې ځای شوې ده، دا لا هغه وخت دی چې افغانستان بشپړه سیاسي خپلواکي نه لري او دغه شعر په همدغه دوران کې د سراج الاخبار په پاڼو کې خپور شوی دی:

یو سحر زما تر غوږ شو له بلبله — په قفس کې یې ژړل دا یې ویله
چې بندي شوم د صیاد له سخته دله — ولې نه پوښتي څوک حال زما یو له بله

ولې نشته بې فغانه کارو بار زما
ولې حبس ابدي راغی په وار زما

نه محرم چې د زړه حال ورته بیان کم — نه مې وس چې خبرداره بلبلان کم
نه ملګري چې چمن ته یې روان کم — بیا بیان ورته دګل او د ریحان کم

خپل ډک زړه د ارمانو ورته خالي کم
ټول مرغان د چمنو په ځان حالي کم

چاته وژاړم، پر چا باندې فریاد کم — چاته خاورې پر خپل سر باندې باد باد کم
چاته وګورم په څه شي زړګی ښاد کم — د صیاد له لاسه چاته عرض و داد کم

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه راوشو چې د تور قفس بندي شوم
نه خلاصېږم په دا بند کې ابدي شوم

ولې زه له خپله سېله راجلا شوم — ولې زه له خپل وطنه راجدا شوم
ولې زه په وير اخته په واويلا شوم — کور و کلي مې شو پاتې خوار تنها شوم

کوم ظالم کړمه بندي خدای دې بندي کي
خدای دې ما غوندې اخته په جدايي کي

اوس به زه لکه ها نور په هوا تلمه — په هوس د آزادۍ به نازېدمه
پر غونچو به د ګلانو موسېدمه — ورځ په ورځ به غوړېدمه لوبېدمه

چا بندي کړم خدايه تې په ځان اخته کي
په قفس يې د زندان جګر سوخته کي

اوس به ګرځېدم آزاد په چمنو کې — الوتم به په صحرا او په باغو کې
مست به ګرځېدم خوشحال په شګوفو کې — ولې اوس يم په غمو په اندېښنو کې

چې بندي دې د قفس کړمه صياده
خدای دې ما غوندې بندي که اې آزاده

الغرض چې ده وهلې دا نارې — د قفس له لاسه و په غلبلې
چې ناګاه د چمن باد راغی له کښې — چې پر ونښت دا يې و واته له خولې

مګر دا باد د چمن د خوا راغلی
چې زما صبر و آرام يې راځخه وړی

د شعر وروستۍ برخه داسې ده:

په حسرت او په افسوس يې دا ويله — و ګلشن ته يې کتل بيا يې ژړله
د قفس و دروازې ته يې ځغستله — لار يې نه وه وزرونه يې کړېوله

په هوا شو سر يې ونښت له قفسه
ويني توی شوې سور پور ولوېد له هوسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر تر پایه په سرو وینو کې غرقاب و   ځان بایللی، زړه زخمي، حال یې خراب و
یا بې هوښه، یا پر هوښ، په اضطراب و   چې پر هوښ به شو ګویان به په دا باب و:

سر مې بایلو په هوا د آزادۍ
شکر شکر شوم فدا د آزادۍ

په افغانستان کې د پښتو د معاصرو ادبیاتو د شعر او نظم د برخې په مطالعه کې دغه شعر خاص ارزښت لري. استاد روهي په دې اړه وايي: (په قفس کې بلبل) په سمبولیکه او رمزي ژبه د خپلواکۍ غوښتنې جذبات څرګندوي او خلک فداکارۍ ته رابولي. د پوهاند حبیبي په وینا، دا شعر دومره مقبول و چې په کندهار کې حتی د ښځو خولې ته هم ولوېده، خوله په خوله اوړېدل کېده او د وطن له مینې به یې ژړل.

((په قفس کې بلبل)) د پښتو د معاصر ادب یوه غوره بېلګه ده. په هغه کې یو مهم ملي ارمان په ښکلي عاطفي رنګ کې منعکس شوی دی. په دغه شعر کې زاید الفاظ نشته، د اصطلاحاتو له پلوه غني او ژبه یې طبیعي او له محاورې سره سمه ده. په لومړي شعر کې د تصویر بشپړتیا، منطقي انسجام او ښه پای، د رمز په ژبه د اسارت او مربي توب پر ضد اعتراض او د طبیعت د ښکلا انځور پر دغه شعر د جاودانه ګۍ مهر لګوي.

د متن لنډیز:

د پښتو ادبیاتو په تاریخ کې له لرغونې او منځنۍ دورې وروسته اوسنۍ یا معاصره دوره د خاصې پاملرنې وړ ده. دغه دوره د شلمې پېړۍ له پیلامې سره پیلېږي. د وخت او زمان نوې اغېزې، د نړۍ د نوي تمدن اغېز، پر افغانستان د انګرېزانو یرغل او ددې یرغل پر وړاندې د خلکو پاڅون، د مطبوعاتو په ډګر کې نوي پرمختګونه او نور بېلابېل عوامل ددې سبب شول چې په ادبیاتو کې هم بدلونونه رامنځته شي. دغه بدلون هم د ادبیاتو موضوع او محتوی ته نوی رنګ ورکړ او هم یې نوي ادبي ډولونه رامنځته کړل او د چوکاټ یا فورم له پلوه یې هم بدلونونه وموندل. د پښتو د معاصرو ادبیاتو دوره د پښتو په ادبي تاریخ کې د یو نوي بدلون پیلامه ده. په دې دوره کې ګڼ او مهم آثار ولیکل شول او د ادبیاتو په بهیر کې نوي پرمختګونه رامنځته شول. د معاصرو ادبیاتو تاریخ یو شمېر تلپاتې ادبي څېرې په خپلو پاڼو کې ثبت کړې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګندونې

محمود طرزی: د افغانستان پیاوړی لیکوال، ژورنالیست او سیاسي مبارز و. د غلام محمد طرزي زوی دی. په زلمیتوب کې یې کورنی له افغانستان څخه د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې تبعید شوه. هندوستان او ترکیې ته لاړل. د امیر حبیب الله خان په وخت کې بېرته افغانستان ته راستون شو. د سراج الاخبار افغانیه په نوم یې یوه مهمه جریده تاسیس کړه چې هم د افغانستان د ژورنالیزم په تاریخ کې ځانګړی ځای لري او هم دنوي او معاصر ادب په پرمختګ کې. د غازي امان الله خان خسر، د مشروطیت د غورځنګ یوه مخکښه څېره او د هغه د واکمنۍ په دوره کې د یو وخت لپاره د بهرنیو چارو وزیر و. د غازي امان الله خان پر ضد د داخلي اړو دوړ په وخت کې له افغانستان څخه وتلو ته اړ شو. ترکیې ته لاړ او هماغلته وفات شو. د ډېرو آثارو لیکوال او ژباړونکی دی. د افغانستان د ژورنالیزم د پلار په نوم شهرت لري.

د مشروطیت غورځنګ: د افغانستان د سیاسي مبارزو په معاصر تاریخ کې د افغانستان د مشروطه غوښتونکو غورځنګ مخکښ مقام لري. د امیر حبیب الله خان د واکمنۍ په دوران کې دیو شمېر روڼ اندو پوهانو، لیکوالو او مبارزینو له لوري دغه سیاسي ملي غورځنګ تاسیس شو. ددې غورځنګ په اساسي هدفونو د استبداد او مطلقه واکمنۍ پر ځای د قانون واکمني، انګرېزانو له ښکېلاک څخه د هېواد ژغورنه او د خلکو د ژوند سوکالي، تعلیم ته پاملرنه او داسې نور اهداف د یادولو وړ دي. دغه غورځنګ د امیر حبیب الله خان د واکمنۍ په دوران کې سخت وځپل شو. مشران یې یا اعدام او یا بندیان شول. د غازي امان الله خان په وخت کې همدغو منورینو د هېواد د چارو په سمبالښت کې فعاله ونډه واخیستله.

عیني او ذهني شرایط: د اجتماعي او فکري مسایلو په لړ کې په ټولنه کې د عیني او ذهني شرایطو د برابرېدلو خبره کېږي. له دې څخه هدف دادی چې د یو کار د پیل لپاره، د یو حرکت، نهضت او پروګرام د پیل لپاره د ټولنې شرایط او امکانات څه دي؟ ایا ټولنه له ذهني پلوه دې کار ته چمتو ده؟ ددې خلکو له فکر او نظر سره دغه پروګرام برابر دی، یا یې ذهن ورته چمتو شوی دی؟ عیني شرایط هم همداسې وګنئ.
آیا د ټولنې موجود واقعیتونه څه دي؟ په کوم اقتصادي، اجتماعي حالت کې ده. د ودې په کوم پړاو کې ده؟ عیني شرایط تر ډېره د ټولنې د مادي اړخونو په څېړنه او ذهني شرایط یې د فکري او نظري اړخونو په څېړنې پورې اړه پیدا کوي، خو دواړه یو په بل پورې مربوط دي.

کم (کړم): په ځینو شعرونو کې د لیکدود له مخې لهجوي اغېزې راڅرګندېږي، یا شاعران ځینې کلمې هغه ډول لیکي، چې وایي یې. لکه په دې لوست کې نورې داسې کلمې: کې (کړې)، دې (دې یې) تې (ته یې) او نورې...

فعالیتونه

۱ـ د مولوي صالح محمد هوتک د شعر یوه یوه برخه دې بېلابېل زده کوونکي په لوړ غږ ولولي او په سمه توګه دې یې اداکړي.

۲ـ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځوابونه ووایي:

- د پښتو معاصر ادب له کوم وخت څخه پیلېږي؟
- محمود طرزی په کوم نوم شهرت لري؟
- (سراج الاخبار افغانستان) او (سراج الاخبار افغانیه) څه توپیر لري؟
- د افغانستان د مشروطیت غورځنګ دکوم واکمن په وخت کې جوړ شو؟
- د مشروطیت د غورځنګ سیاسي او ملي هدفونه کوم کوم وو؟

۳ـ د پښتو د معاصرو ادبیاتو د دورې د یو شمېر مخکښو او نومیالیو څېرو نومونه واخلئ. هر شاګرد دې یو یو نوم یادوي او د ټولګي یو تن زده کوونکی دې هغه په یو پاڼه کې یادداشت کوي. کېدای شي زده کوونکي تکرار شي او نوي نوي نومونه ووایي. که کومو شاګردانو ته د هغو لیکوالو دکتابونو نومونه یاد وو، هغه دې هم یادوي او په پاڼه کې دې یې لیکي. هر هغه شاګرد چې ډېر نومونه او کتابونه یاد کړل، ددې لوست د (ممتاز شاګرد) په نوم دې ونومول شي. کېدای شي شاګردان ځینې څېرې هم یادې کړي چې په دې لوست کې یې نومونه نه دي راغلي.

۴ـ زده کوونکي دې ددغو دوو موضوعاتو په اړه لنډې خبرې وکړي:

- د افغانستان د معاصرو ادبیاتو د دورې ځانګړنې
- معاصر ادب او د معاصر دوران پېښې

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د مولوي صالح محمد هوتک د ((په قفس کې بلبل)) په اړه یو مخ لیکنه وکړي او ارزښت دې یې هم څرګند کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

غني خان ـ نه هېرېدونکی شاعر

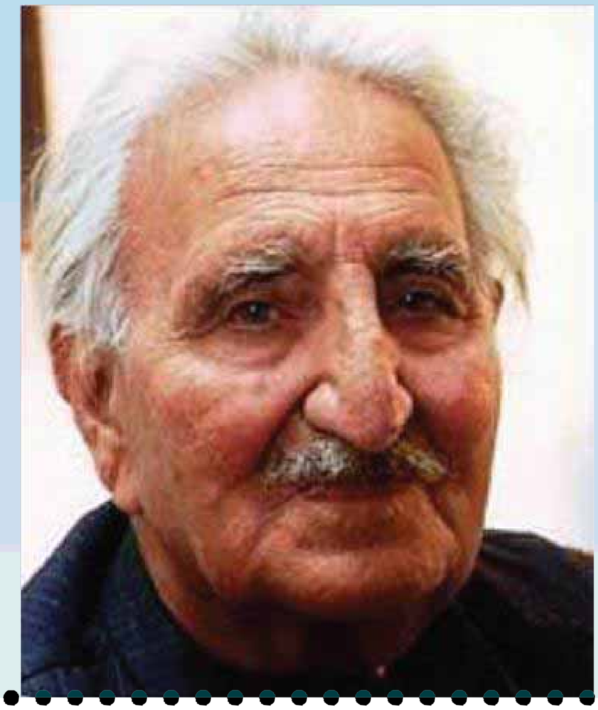

ـ د غني خان په باب مو څه لوستي دي؟

ـ د غني خان کوم شعر مو ياد دی؟

د پښتو په معاصرو شاعرانو کې غني خان د اوچت نامه څښتن دی. تاسو تراوسه پورې د معاصر پښتو شعر د ځینو څېرو په باب معلومات ترلاسه کړي دي. په دې لوست کې تاسو ته د غني خان د ژوند په اړه او د شعر د ځانګړتیاوو په اړه یې خبرې کوو. د هغه د شعرونو څو نمونې هم لولو.

په لوست کې به تاسو ته څرګنده شي چې زموږ دغه وتلی شاعر زموږ د اوسني ادبي تاريخ په پاڼو کې د کوم دريځ او مقام لرونکی دی؟

عبدالغني خان غني د پښتنو د نوميالي مشر او د پښتنو او د هند د لويې نيمې وچې د خپلواکۍ د ستر مبارز فخر افغان خان عبدالغفار خان زوی دی. په ۱۹۱۴م. کال کې د پښتونخوا د هشنغر په اتمانزو کې زېږېدلی دی. په پنځه کلنۍ کې يې مور له نړۍ سترګې پټې کړې او پلار يې د ژوند اوږده کلونه د هندوستان د انګرېزي حکومت په زندانونو کې تېر کړل. له دغو ناوړه حالاتو سره سره غني خان په دې وتوانېده چې زده کړې پيل او دوام ورته ورکړي.

لومړنۍ زده کړې يې د اتمانزو په آزاد ښوونځي کې ترسره کړې. استاد بېنوا په دې اړه ليکي: ((پاچا خان ځکه خپل زامن دغه د غريبانو ښوونځي ته واستول چې خلک ونه وايي چې باچا خان د خپلو او نورو د زامنو ترمنځ توپير کوي، خپل زامن معتبر ښوونځي ته بيايي او د نورو زامن د غريبانو ښوونځي ته استوي.))

غني خان د نورو زده کړو لپاره انګلستان او امريکې ته هم لاړ، خو څرنګه چې مبارز پلار يې بيا بيا د پرنګيانو زنداني کېده، نو زده کړې يې نيمګړې پاتې شوې او بېرته راستون شو. څه موده يې د پاچا خان په لارښوونه د تاګور په نړيوال پوهنتون کې هم زده کړې وکړې.

له زده کړو وروسته يې څه موده د بورې جوړولو په يوه فابريکه کې د انجينر په توګه کار وکړ او بيا يې د خپلو ځمکو سرپرستي کوله.

له سياسي هڅو سره خو يې د ژوند له پيله ګډ مزل کړی و، د پاچا خان د سياسي نهضت ((خدايي خدمتګار)) د ملاتړ لپاره يې د ((زلمي پښتون)) په نوم د ځوانانو يو نهضت هم جوړ کړ.

په ۱۹۴۵م. کال کې له پښتونخوا څخه د هندوستان پارلمان ته انتخاب شو او د پارلمان د ځوان غړي په توګه ښه وځلېد. د هندوستان له آزادۍ او بيا وېشلو وروسته غني خان ونيول شو او شپږ کاله يې د پاکستان په زندانونو کې تېر کړل.

عبدالغني خان د پښتو نوميالی شاعر و. د خپل ژوند په اوږدو کې يې د سياسي مبارزې په څنګ کې لوړه شاعري هم کړې ده. د شعرونو دغه ټولګې يې چاپ شوې دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ د پنجرې چغار: د غني خان د شعر لومړنۍ ټولګه ده. د زندان له فريادونو يې شعرونه جوړ کړي دي او په ۱۹۵۳م. کال کې يې دغه مجموعه د هريپور په جيل کې بشپړه کړې ده. په ۱۹۵۶م. کال کې په پېښور کې چاپ شوې ده.

۲ـ د غني پلوشې: دا مجموعه په ۱۳۳۹ هـ. ش. کال په کابل کې د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوې ده.

۳ـ پانوس: دغه کتاب په ۱۹۷۸م. کال په پېښور کې چاپ شوی دی، ((د پنجرې چغار)) او پلوشې سربېره پکې نوي شعرونه هم راغلي دي.

۴ـ د غني کليات: د غني د شاعرۍ کليات په ۱۳۶۴ هـ. ش. کال په کابل کې چاپ او خپاره شوي دي.

د پښتو دغه نوميالي شاعر په ۱۹۹۶م کال کې په پېښور کې له نړۍ سترګې پټې کړې. غني په معاصره پښتو شاعرۍ کې د يوه ځانګړي دريځ او خاص سبک شاعر دی. د هغه شاعري په نوې پښتو شاعرۍ کې د يو ځلند مقام لرونکې ده. لکه چې استاد الفت ليکي: ((زه د پښتو په اوسنيو شاعرانو کې څو تنه دګوتو په شمار پېژنم چې هر يو د خپل ادبي سبک او د خپلو افکارو او خيالاتو په لحاظ ممتاز صفتونه لري او په بېلابېلو لحاظونو يو له بل نه او بل له بل نه ښه دي. يو د غزل استاد دی، بل د ملي او وطني احساس په راوېښولو کې د يوې برخې خاوند دی، د چا اجتماعي افکار او خيالات ډېر عالي دي او د چا رندانه سندرې ډېرې ښکلې او په زړه پورې دي. د غني خان په اشعارو کې چې څه شی زما ډېر خوښېږي، هغه د فکر او خيال آزادي او له تقليد څخه سرکښي ده.))

د غني خان شاعري د يو شمېر ځانګړنو لرونکې ده چې ځينو ته يې پاملرنه کوو:

۱ـ له هېواد سره مينه او له خلکو سره يې مينه او له آزادۍ او آبادۍ سره يې مينه د پښتو شاعرۍ په بهير کې يوه اساسي موضوع وه او ده. د غني شاعري هم په دې برخه کې د ستاينې وړ ځای لري. په عمومي ډول د ټول هندوستان او دغه راز د پښتونخوا پر خاوره د پرنګي د ښکېلاک پر وړاندې د وطنپالو شاعرانو د شعرونو هنګامې زموږ د ولس د احساساتو او ولولو په راوېښولو کې خپل ځانګړی ځای لري، لکه چې يو څېړونکی وايي: ((په دغه دوره کې (کله چې د هند پر لويه نيمه وچه او پښتونخوا د پرنګي ښکېلاک

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپور و) د قامي شاعرانو يو مضبوطه ډله لګيا وه، د قام حوصلې يې اوچتولې. په دغه ډله کې ډېر نوميالي شاعران شامل و و، لکه: فضل محمود مخفي، عبدالمالک فدا، حبيب الله کاکا، فضل الرحيم ساقي، عبدالاکبر خان اکبر، شاد محمد مېږی، الف جانه خټکه او ډېر نور، خو په دغه ډله کې يو داسې شاه زلمی هم شامل و چې د هغه د شاعرۍ يوه ځلانده لاره وه، ځانله رنګ يې و او که زه ووايم چې دغه شاه زلمی شاعر ددغې ډلې سرخېل و نو بې ځايه به نه وي... هغه ځوان چې کله به لېونی فلسفي شو، کله به غني شو او کله به غني خان...) په دې لړ کې د غني خان ډېر شعرونه د غور وړ دي، خو دغه يو بيت يې د ډېرو ځواب وايي:

چې خازې شنې مې په قبر وې ولاړې
که غلام مړ وم، راځئ توکئ پرې لاړې

۲ـ د غني د شاعرۍ، يا د هغه د شعري سبک يو بل عمده خصوصيت دادی چې که هغه هر څه وايي، په صداقت او زيات صراحت يې وايي، غني خان ته که د خپل ځان او يا بل هر چا په وړاندې کوم فکر او نظر پيدا شوی دی، نو په هماغه بڼه يې په ښرګنده بيان کړی دی. هغه خپل پلار ته په يو ليک کې ليکي:

ستا خطونه ټول زما سر ته پراته دي	زه يې لولم هره شپه دوبار دوباره
کله خاندم کله ژاړم لېونی يم	ای زما په بند کې پروت غريبه پلاره
خدای به رحم و په تا باندې لړ کړي	بل بڼه زوی به يې و کتلی ستا د پاره
چې په تا کې کوم جوهر دی ما کې نشته	ستا نېکۍ زما بدۍ دواړه بې شماره
ته سالارې د کاروان په نېغه لار ځې	زه کوږ ځغلم لکه او ښه بې مهاره
ستا د زړه فوارې ډکې دي له مينې	زما زړه وچ کوهی نه وهي يو داره

د (خانانو) په نوم په يو شعر کې پر پښتنو انتقاد کوي او د بدو رواجونو، بدو کړو وړو، خپلمنځي بديو، تربګنيو او نورو ناخوالو غندنه يې په ډېره ښکاره توګه کوي.

۳ـ د غني د شاعرۍ بله ځانګړنه داده چې هغه د ژوند په اړه د خاصو نظرياتو څښتن دی. د ژوند د پېښو په هکله هم هغه ژور فکر لري، همدغه فکر او ژور نظر هغه د فلسفي شاعر په نامه مشهور کړی دی.

۴ـ کومه بله خبره چې د غني په شاعرۍ کې د زياتې پاملرنې وړ ده، هغه د غني د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعرۍ د ((طنز)) برخه ده. دا په حقیقت کې هغه برخه ده چې زموږ ددغه شاعر د کلام د مالګې په توګه د شعر خوند او مزه زیاتوي. دغه ډول شعرونه له ټوکو او خندا سره مهم موضوعات په زړه پورې کوي او بیا یې د شعر په ښکلا کې نغاړي. هغه د طنز، خندا او ټوکو په قالب کې د وخت اساسي موضوعات ځایوي. دغه شعرونه که په لومړي نظر خندوونکي ښکاره شي، خو په ژورو کې یې هغه غوسه پټه وي چې د خپل ولس د ناخوالو، نیمګړتیاوو او ناوړتیاوو له امله ورپیدا شوې وي. د غني طنزیه شاعري، د هغه د انتقادي شاعرۍ مرکزي برخه جوړوي.

د غني خان د شعرونو د بېلګو په توګه د هغه دوه شعرونه لولو. لومړنی شعر یې یوه وطني ترانه ده چې له خپلې خاورې سره د مینې ولولې پکې پرتې دي:

اې زما وطنه!

اې زمـــا وطـــنـــه د لـعـلـونـو خـــزانــې زمـا
ستـــا هـــره دره کـــې دي د تـــورو نـښـانـې زمـا

زه یـم ستـا د خـاورې تـه زمـا د مینې جـوړ یې
تــه مــې د غـیــرت او د پښتو رنګینې جـوړ یې
تــه مــې د نـیـکـه او د بـابـا د ویـنـې جـوړ یې
ستـا زړه کـې ویـدې دي ټـولې تـلې زمـانــې زمـا
اې زمـــا وطـــنـــه د لـعـلـونـو خـــزانــې زمـا

سترګې مې لوګی شه ستا د خاورو د کورونو نه
عـقـل مــې ایــرې شــه ستـا د پـاره د فـکـرونـو نه
ځار شمه قربان شم ستا د غرونو د سیندونو نه
ستـــا هـــره دره کـــې دي د تـــورو نـښـانـې زمـا
ای زمـــا وطـــنـــه د لـعـلـونـو خـــزانــې زمـا

ستا عزت چې نه وي زه به نوم او عزت څه کړمه
ته چې خوار و زار یې زه به خوب او راحت څه کړمه
ستا سر چې وي ټیټ نو زه به شان او شوکت څه کړمه
مسته بـه دې خـاوره کـړم پـه ویـنـه مستانې زما
ای زمـــا وطـــنـــه د لـعـلـونـو خـــزانــې زمـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا خو به دې سیال کړمه وطنه د جهان
یا به ستا په پښو کې تورې خاورې کړمه ځان
زه به درې ورې شم خو تا به کړم ودان
نریمه پښتون یم تا ته یادې افسانې زما
ای زما وطنه د لعلونو خزانې زما

د غني خان د شعر دویمه بېلګه هم ډېره په زړه پورې ده. په دې شعر کې په حقیقت کې د خپلواکۍ لپاره د بې تورېکه مبارزې یا د نه تشدد د مبارزې پر ټکو خبره شوې ده. پاچا خان د هند له یو شمېر نورو آزادي غوښتونکو مبارزینو سره یوځای د ((عدم تشدد)) پر مبارزه ټینګار کاوه. د هغوی په نظر دا د مبارزې او مقاومت تر ټولو غوره لاره وه. دغه بې وسلې مبارزه او مقاومت په خپل وخت کې پوره اغېزمن و. غني خان په دې شعر کې همدغو ټکو ته اشاره کړې ده او د فخر افغان پاچا خان د مبارزې شاعرانه انځورګري یې کړې ده.

په مردان مارش د پاچا خان

راشه اې خوشحال بابا — اې خالده وګوره
پاخه علي مرتضی — دا تماشه ووینه
جنګ له دی منصور روان
توپ او نه تفنګ لري
نه د تورو پرک لري
نه د زغرو شرنګ لري
زور د دښمن نه ویني — داسې لېونی روان
دار او رسن نه ویني — دا د مستانو خان
دا د پښتنو ملنګ — څه بادشاهي رنګ لري
جنګ له دی منصور روان
توپ او نه تفنګ لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپین مخ د لیلی ویني — دشت بیابان نه ویني
زړه یې د یو ارمانه ډک — غم او ارمان نه ویني
سرې د باتور سترګې یې — مینه رنګارنګ لري

جنګ له دی منصور روان
توپ او نه تفنګ لري

تاج یې د اغزو په سر — مست لکه مجنون روان
نوم د پښتنو ګټي — زوی دی د پښتون روان
نر دا د نرانو خان — څه غیرت او ننګ لري

جنګ له دی منصور روان
توپ او نه تفنګ لري

سر یې کېښود خاورو کې — مرګ له یې سینه ورکړله
د پښتون د سر صدقه یې — خپله وینه ورکړله
وې هر څه مې د قام دي — والله هر څه چې ملنګ لري

جنګ له دی منصور روان
توپ او نه تفنګ لري

اې د پښتنو بچو — دا میدان مو هېر نه شي
سپین سر یې د وینو ډک — هغه خان مو هېر نه شي
پروت دی دلته خاورو کې — دا مکان مو هېر نه شي
پاڅئ ننګ پرې وکړئ — خدایږو ډېر په تاسو ننګ لري

جنګ له دی منصور روان
توپ او نه تفنګ لري
نه د تورو پړک لري
نه د زغرو شرنګ لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډیز:

غني خان د معاصر او نوي پښتو شعر له مخکښو څېرو څخه دی. هغه د نومیالي آزادي غوښتونکي او مبارز فخر افغان عبدالغفار خان (پاچا خان) زوی او په ۱۹۱۴م. کې زېږېدلی دی. د خپلې خاورې د آزادۍ او سوکالۍ لپاره یې په ملي مبارزه کې هم ګډون کړی او د ((پښتون زلمي)) په نوم یو غورځنګ یې جوړ کړی و. د پښتو شاعرۍ په وده کې یې له نوښته ډکې هڅې کړي، پیاوړي او ښکلي شاعرانه آثار یې موږ ته راپرېښي دي. په کتابونو کې یې: ((د پنجرې چغار))، ((د غني پلوشې)) او ((پانوس)) د پوره شهرت لرونکي دي. د شعرونو ټوله مجموعه یې ((د غني کلیات)) په نوم په کابل کې چاپ شوې دي.

څرګندونې

خدايي خدمتګار: دا د هغه ملي اصلاحي غورځنګ نوم دی چې د فخر افغان پاچا خان او د هغه د ملګرو له خوا په پښتونخوا کې جوړ شو. له دغه حرکت مخکې په ۱۹۲۱م. کال کې هغه د ((انجمن اصلاح الافاغنه)) په نوم یو نهضت جوړ کړ چې د پښتنو په بېدارۍ او د پښتني ټولنې له بدو رواجونو او بدمرغیو سره یې نه ستړې کېدونکې مبارزه وکړه. دغه حرکت په ۱۹۲۹م. کال کې د ((خدايي خدمتګارو)) په نوم ونومول شو او د خپلې خاورې د آزادۍ په څنګ کې یې بیا هم د خپلې ټولنې اصلاحي پروګرامونو ته اساسي برخه ورکړې وه.

دغه ملي اصلاحي نهضت د پښتو ادبیاتو په وده کې هم پوره ونډه لرله او ډېر وتلي او پیاوړي شاعران او مهم آثار یې رامنځته کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبک: هغې ځانګړې شېوې یا لارې ته ویل کېږي چې د یو کار د ترسره کولو او د یو څه شي په جوړولو کې کارول کېږي. اسلوب او قاعده یې هم ګڼلی شو. په ادبي اصطلاحاتو کې سبک هغه ځانګړنې دي چې د ادبي او هنري آثارو د بیان، ودې او د لیکنې او هستونې د ډول او لارې، محتوايي ارزښتونو او نورو په برخه کې یو اثر له نورو څخه جلا کوي. په حقیقت کې سبک د یو اثر او یا یو لیکوال د آثارو د ځانګړنو او مشخصاتو ټولګه ده.

فلسفي شاعر: غني خان ځینو لیکوالو په دې نامه هم یاد کړی دی. د دې لپاره چې په شعرونو کې یې د ژورو فلسفي پوښتنو او مطالبو ډېرې نمونې شته دي. د هغه ډېر شعرونه د یو ډول لېونې بغاوت ښېلګې دي چې فلسفي رنګ هم لري. له همدې کبله ځینو لیکوالو لیونی فلسفي بللی دی.

طنزیه شعر: هغه شعر ته ویل شوی چې د طنز او مزاح رنګ ولري. په دغه ډول شعرونو کې ژور اجتماعي او انتقادي مطالب د خندا او ټوکو په قالبونو کې رانغاړل کېږي. په دې شعرونو کې ترخې خبرې، په خوږه بڼه کېږي او یا دا چې ترخه وینا په خوږو کې رانغاړل کېږي. پر خلکو ددې ډول شعرونو او لیکنو اغېز زیات وي. له څرګندو او ترخو حقیقتونو څخه دغه ډول بیان ډېر په زړه پورې او اغېزمن راځي.

فعالیتونه

۱ــ زده کوونکي دې، د لوست د متن او څرګندونو په پام کې ساتلو سره دغو پوښتنو ته ځواب ووايي:

- پاچا خان ولې خپل زوی غني خان، د اتمانزو آزاد ښوونځي ته د زده کړو لپاره واستاوه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ادبي سبک څه ته وايي؟
- پاچا خان د ((انجمن اصلاح الافاغنه)) او ((خدايي خدمتگار)) غورځنگ د کومو هدفونو لپاره جوړ کړل؟
- غني خان ته ولې ځينو ليکوالو د فلسفي شاعر او لېوني فلسفي نوم ورکړی دی؟
- طنزيه شعر څه ډول شعر ته وايي؟

۲_ د غني خان د شعر مهمې ځلور ځانگړنې او يا د هغه د سبک خصوصيات دې ځلور تنه زده کوونکي په خپل خپل وار خپلو ټولگيوالو ته تشريح کړي.

۳_ د غني خان د کتابونو په باب دې يو يو زده کوونکی لنډې لنډې خبرې وکړي، يعني په لنډيز سره دې يې يو يو معرفي کړي.

گرامري برخه:

۴_ د دې لوست (لس _ لس) صفتونه دې، هر زده کوونکی په خپله کتابچه کې وليکي، له لومړي زده کوونکي څخه دې لوستل پيل شي، دويم زده کوونکی دې تکراري صفتونه نه وايي او همداسې دې تر وروستي شاگرده پورې د لوست د صفتونو (ستاينومونو) لوستل دوام وکړي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د غني خان دغه شعر ولولي:

جنگ ته دی منصور روان توپ او نه تفنگ لري

او بيا دې د پاچا خان د نه تاوتريخوالي (عدم تشدد) د نظريې په اړه چې په لوست کې پرې خبرې شوي او ددې شعر په باب لږ تر لږه يو مخيزه مقاله وليکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بهر کې پښتو پوهان

د پښتو ژبې او ادبیاتو څېړونکي، له هېواد څخه بهر د نړۍ په نورو هېوادونو کې هم شته دي. له ډېر وخت راهیسې دغو څېړونکو د افغانستان او په ځانګړې توګه د پښتو او پښتنو په اړه څېړنې کړې او خپرې کړې یې دي.

دغو کسانو چې موږ یې ختیځ پوهان او پښتو پوهان بولو، د پښتنو د تاریخ، ژبې او ادب په باب داسې څېړنې کړي چې پښتو او پښتانه یې په ټوله نړۍ کې ښه معرفي کړي او پېژندلي دي.

په دې لوست کې به تاسو د هغوی د کار پر ارزښت خبر شئ او دغه راز به د یو څو نامتو پښتو پوهانو د نومونو او کارونو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

ختیځپوهان د نړۍ د بېلابېلو هېوادونو هغه پوهان او څېړونکي دي چې د ختیځو هېوادونو د ولسونو او ددغو ولسونو د ژوند، تاریخ، کلتور، ژبو او ادب په باب څېړنې کوي. پښتو پوهان هم د همدغو ختیځپوهانو یوه داسې برخه ده چې د پښتنو د ژوند، تاریخ، کلتور او په ځانګړې توګه د پښتو ژبې او ادبیاتو په باب څېړنې ګروېږنې کوي.

په یو شمېر لویدیځو هېوادونو کې له ډېرې زمانې راهیسې داسې پوهان او څېړونکي پېژنو چې په بېلابېلو هدفونو د بېلابېلو اړتیاوو له مخې یې یا پښتو ژبه زده کړې، نورو ته یې ورزده کړې او د پښتو او پښتنو د بېلابېلو اړخونو په اړه یې ارزښتناکې څېړنې کړې دي. یا دا چې په عمومي توګه یې د پښتنو د تاریخ او کلتور پر کومه برخه کې څېړنې کړې دي او بې له دې چې پښتو یې ښه زده وي، د پښتنو د ژوند تاریخ او کلتور له یوې ځانګړې برخې سره یې لېوالتیا پیدا شوې ده او په همدغه برخه کې یې څېړنې کړې دي.

د ختیځپوهانو او پښتو پوهانو کار موږ ته له ډېرو اړخونو څخه د قدر او پاملرنې وړ دی. لومړۍ خبره خو داده چې د همدوی په وسیله پښتانه پښتو ژبه، پښتني ټولنه او کلتور او ددې ولس ادبیات ددغو پښتو پوهانو له لورې د نړۍ په ګوټ ګوټ کې پېژندل شوي دي. د دوی په قلم د یو شمېر نومیالیو پښتنو لیکوالو آثار په نورو ژبو ژباړل شوي او دغه لومړنۍ ژباړې د پښتنو او نورې نړۍ یا نورو ولسونو ترمنځ د اړیکو د یو ډېر پیاوړي مزي په توګه غزول شوي دي. دغه راز دغو کسانو د پښتو آثارو په خوندي کولو او راسپړلو کې هم پوره ونډه لرلې ده. ډېر پښتانه لیکوال دې ته اړ شوي دي چې د همدغو ختیځپوهانو له څېړنو څخه د پښتو ژبې او پښتو ادب په اړه ګټه واخلي.

له پښتو او پښتنو سره د لویدیځې نړۍ لېوالتیا په لومړي ګام کې دغې سیمې ته د ښکېلاکي موخو د ترسره کولو په څنګ کې د پام وړ ده. په دې لړ کې پوهاند حبیب الله تږی د کتاب ((د مشرق په آسمان کې د مغرب ستوري)) په سریزه کې لیکل شوي:

د شرقي مستعمرو په چلوونکو غربي استعمارګرو کې ځینې داسې کسان هم وو چې د ختیځو ژبو د زده کړې تر څنګ یې ددغو هېوادونو د فرهنګ په باب هر اړخیزې څېړنې هم وکړې، د شرقي ژبو آثار یې په خپلو ژبو ترجمه کړل او د شرق ډېر قیمتي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناویات آثار یې خپلو هېوادو ته یوووړل. اوس د شرقي ژبو ډېر آثار د غرب په کتابخانو کې خوندي دي.

د اروپایي ښکېلاکگرو ځواکونو له پرمختګ سره سم افغانستان د شمال له خوا د روسي څارانو او د جنوب له خوا د بریتانیا د هند د شرقي کمپنۍ د استعماري پراختیا غوښتونکو تر سترګو لاندې و. افغانستان د خپل ستراتیژیک موقعیت له امله د شمال او جنوب د استعماري ځواکونو د هدفونو د ترسره کولو لپاره ډېر مهم و. له بده مرغه دغو ښکېلاکګرو ځواکونو زموږ د هېواد له واحد تن څخه ځینې ټوټې بېلې کړې او وړده کلونه یې دا هېواد د جګړو د لمبو خوراک کړ، خو ځینو نظامي او ملکي مامورینو یې زموږ د هېواد د ژبو او فرهنګ مطالعه هم وکړه. زموږ د ژبو قاموسونه او ګرامرونه یې هم ولیکل. زموږ د لرغونو آثارو د منتخباتو ژباړې یې په اروپایي ژبو وکړې.

د اتلسمې میلادي پېړۍ په وروستیو کې پښتو ژبې، ادب، تاریخ او کلتور ته د استعماري ځواکونو (څاري روسیې او انګرېزانو دواړو) پاملرنه را اووښتې وه.

په روسیه کې د پښتو په باب کارونه لومړی په جرمني ژبه شروع شول او بیا پکې انګرېزي ژبه هم داخله شوه. په ۱۷۹۱م. کال کې د ګولډن شتیت پښتو جرمني قاموس د هغه وخت د روسیې په پلازمېنه (پایتخت) ((سنټ پترزبورګ)) کې خپور شو.

دغه راز له دې وروسته هم په روسیه کې د پښتو او پښتنو په باب څېړنې شوې دي، لکه:

ـ د کلا پروت هغه اثر چې په جرمني ژبه (د افغانانو ژبه) په نوم خپور شوی دی.

ـ د پروفیسر ډورن پښتو منتخبات او همدارنګه د پښتو ژبې د ګرامر او تاریخ په باب د هغه څېړنې، په راوروسته کې د شوروي اتحاد په دوران کې هم په روسي ژبه په سینټ پترز بورګ او مسکو کې او هم د هغه وخت د شوروي اتحاد په نورو جمهوریتونو کې د پښتو ژبې، تاریخ او ادب په باب ډېرې زیاتې څېړنې شوې دي.

د ختیځې اروپا په ځینو هېوادونو کې هم د ختیځ پوهنې په ادارو کې پښتو ژبې او ادب خپل ځای پیدا کړ، لکه: د هغه وخت ختیځ جرمني، پولنډ، چک او نور... .

د افغانستان ختیځو او جنوبي خواوو ته د هندوستان په خاوره کې راټوکېدونکي ښکېلاک هم د اتلسمې پېړۍ په وروستیو کې پښتو ته پاملرنه وکړه. دوی د زړو ادیانو د کتابونو له پښتو ژباړې څخه په دې لړ کې خپل کار پیل کړ. وروسته یې د پښتو ژبې او ګرامر د کار ساحه هم ډېره پراخه وه او د ژبې د ګرامر، ادب، لغاتو، تاریخ او جغرافیا پر موضوعګانو یې پوره کار وکړ. تر راورټي وروسته د لویدیځې اروپا په ختیځپوهنه کې د پښتو خواته پاملرنه واوښتله او په راوروسته کې په لسګونو ختیځپوهانو په جرمني، انګلیسي، فرانسوي او ایټالیایي ژبو د پښتو ژبې، ادبیاتو، تاریخ او فرهنګ په باب مقالې، رسالې او کتابونه لیکلي دي او دا هلې ځلې تراوسه پورې کله په شور او کله پښه نیولې روانې دي.

ددغو پښتو پوهانو کارونه په ډېرو برخو کې ارزښتمن دي او البته په ځینو برخو کې به نیمګړتیاوې هم لري. د پښتو د فرهنګ او ژبې د پېژندنې او معرفۍ په باب چې کوم کارونه د پښتنو له خوا شروع شوي دي، زیاترو د همدغو ختیځپوهانو له آثارو ګټه اخیستې ده. زموږ د ډېرو ادبي شخصیتونو او کتابونو په باب یې معلومات ددغو ختیځپوهانو له اثارو اخیستي دي.

پوهاند ډاکټر حبیب الله تږي هم د ختیځپوهانو په اړه د خپل کتاب په سریزه کې په زړه پورې خبرې لري. هغه وایي:

څرنګه چې پښتانه د خیبر د درې یا په اصطلاح د پخواني هند د دروازې او د دغې ستراتیژیکې ساحې د نورو لارو شاوخوا پراته دي، نو له دې امله یې د شرق او غرب ترمنځ په هغو ډګرو کې ډېر مهم موقعیت لرلی دی چې په لویدیځ کې (ستره لوبه) بلل شوې ده. دا ستره لوبه چې تخمیناً دوه پېړۍ دمخه پیل شوه، تراوسه هم په یوه یا بله بڼه دوام لري. غربي پوهانو د پښتو په باره کې مطالعات په حقیقت کې همدغه د ختیځ او لویدیځ ترمنځ د ډګرو یا سترې لوبې په لړ کې پیل کړل. داسې چې د لوبې لومړني لوبغاړي یعنې انګلستان او روسیه دواړه په خپلو ډګرو کې د پښتنو خاص اهمیت ته متوجه شول او پښتني مطالعات په تېره بیا د پښتو ژبې زده کړه او څېړنه یې د خپلې سیالۍ ډېره مهمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه وګڼله.

په اروپا کې د پښتو ژبې زده کړه په حقيقت کې زياتره يې د همدغه احساس پر بنسټ پيل شوه، خو بايد وويل شي چې نه د ټولو غربيانو د پښتو ژبې د زده کړې او مطالعې لامل همدا احساس و او نه په پښتونخوا کې د اروپا د پوهانو څېړنې يوازې په پښتو ژبه پورې محدودې پاتې شوې، بلکې غربي پوهانو د بېلابېلو هدفونو پر بنسټ د پښتنې ټولنې د بېلابېلو اړخونو په باره کې خپلې مطالعې پراخې کړې او په نتيجه کې دغو پوهانو د نولسمې پېړۍ له نيمايي نه د شلمې پېړۍ تر لومړيو پورې په دې برخه کې ډېر زيات آثار تاليف او ترجمه کړل. ددغو آثارو يو شمېر يې دومره پاخه او معتبر دي چې تراوسه يې بيا چا ساری ونه ليکه.

د نړۍ په ګوټ ګوټ کې زيات شمېر پښتو پوهان تېر شوي او په ځينو هېوادونو کې اوس هم په هلو ځلو اخته دي. د دوی شمېر دومره زيات دی چې د ټولو په هکله خبرې ډېر وخت غواړي، دلته يې يوازې ځينې مهمې څېرې په لنډيز سره پېژنو:

بوريس اندرييويچ ډورن: په ۱۸۰۵م. کې په جرمني کې زېږېدلی او هلته يې لوړې زده کړې په ختيځپوهنه کې ترسره کړې دي. په ځوانی کې د روسيې د دولت په غوښتنه هغه هېواد ته لاړ او بيا نو د ژوند تر پای پورې هلته پاتې شو.

پروفيسور ډورن د ختيځو ژبو له قلمي پانګو سره زياته مينه لرله او د لندن او اکسفورډ د کتابتونونو قلمي ذخاير يې ټول ليدلي وو. په روسيه کې د خارکوف او پترزبورګ په پوهنتونونو کې د ختيځو ژبو استاد او بيا د پترزبورګ د عمومي کتابتون مشر و. د نوموړي په برکت په روسيه کې د پښتو ژبې د تدريس او څېړنې لړۍ پيل شوه. ډورن په پترزبورګ کې د پښتو د قلمي نسخو په راټولولو کې ستره ونډه لرله.

د ډورن ((پښتو منتخبات)) د ډېر ارزښت وړ اثر دی. هغه له بېلابېلو قلمي نسخو څخه د پښتو يو شمېر کلاسيک منظوم او منثور متنونه راغونډ کړي، تدوين او چاپ کړي او بيا يې خپاره کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنري جورج راورټي: د ختيځ پوهانو او پښتو پوهانو په لړکې انګرېز پښتو پوه جورج راورټي د پښتو ژبې او ادب په لړکې ستر کارونه کړي دي. هغه په ۱۸۲۵م. کې په انګلستان کې زېږېدلی او په ځوانۍ کې يې په هندوستان کې نظامي کار پيل کړ. په دغه لړ کې يې د هغه استعداد له مخې چې لاره يې، د هندوستان يو شمېر ژبې زده کړې او کله چې پښتونخوا ته تبديل شو، خپله ټوله پاملرنه يې پښتو ژبې، قوم پېژندنې او ددې سيمې جغرافيې ته واړوله. د راورټي په مهمو کارونو کې د هغه لوی پښتو ګرامر دی چې څو ځله يې چاپ کړی دی. پښتو انګليسي قاموس او د ((ګلشن روه)) په نوم کتابونه يې ډېر ارزښتمن دي. په ((ګلشن روه)) کې يې له سريزې وروسته د پښتو نثر او نظم غوره بېلګې راټولې کړې دي. د يو شمېر نورو کتابونو ليکوال هم دی.

هنري والټر بيليو: په ۱۸۳۴م.کال په هند کې زېږېدلی دی. د پښتو او پښتنو په اړه يې زيات آثار ليکلي دي. ((پښتو ګرامر)) او ((پښتو ډکشنري)) يې تر ټولو مشهور دي. نور ډېر آثار يې هم ليکلي دي.

تور برن: تور برن په بنو کې د برتانوي هند د حکومت د يو مامور په توګه کار کاوه. وروسته يې د پښتنو له ژوند، فولکلور، متلونو، کيسو او سندرو سره ځانګړې مينه پيدا شوه، هغه يې راټول او په ۱۸۷۶م. کال کې يې د ((بنو- زموږ افغاني سرحد)) په نوم چاپ او خپور کړ.

جيمز ډارمسټېټر: دغه نوميالی ختيځپوه او پښتو پوه په ۱۸۴۹م. کال کې په فرانسه کې زېږېدلی دی. په پاريس کې يې په ادبياتو کې تر دکتورا پورې زده کړې وکړې. په ۱۸۸۶ _ ۱۸۸۷م. کلونو کې په هند کې د ژبنيو پلټنو دنده وروسپارل شوه. په بمبئي، پېښور او هزاره کې يې څېړنې ترسره کړې.

د نوموړي مهم اثر ((د پښتونخوا د شعر هار و بهار)) نومېږي چې د انګرېزانو په وړاندې د پښتنو د ولسي شاعرانو حماسي او تاريخي سندرې او چاربيتې يې پکې راټولې کړې دي. د دارمسټېټر دغه اثر او د پښتو په باب د هغه نور ارزښتمن آثار او څېړنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبې قدر ور دي. په ختيځپوهانو کې ډېرمستېر هغه څېړونکی دی چې د مقايسوي څېړنو له مخې دې پايلې ته ورسېد چې پښتو د هندو آريايي ژبو په لويديزه يا آرياني څانگه پورې اړه لري.

پروفيسر مارگن ستيرن: په ۱۸۹۲م. کال کې په ناروې کې زېږېدلی او د اروپا په بېلابېلو پوهنتونونو کې يې د هندو اروپايي ژبو د تدريس چارې پرمخ بيولې. د پښتو ژبې د څېړنې لپاره يې پښتونخوا او افغانستان ته سفرونه وکړل او ددې ژبې په باب يې ډېرې په زړه پورې څېړنې خپرې کړې. نوموړی په اروپا کې د پښتو ژبې د معاصر او نوي تحقيق او تدريس له سترو استادانو څخه و، د پښتو ژبې او گرامر په اړه خورا مهم آثار لري.

د يو شمېر نورو پښتو پوهانو به يوازې په نومونو بسنه وکړو:

جان گوردن لاريمر، ډيوډ لاريمر، روس کيپل، هاول (څلور واړه د انگلستان)، پروفيسر اسلانوف (د پخواني شوروي اتحاد)، ډاکټر پنزل (اتريشی)، ډاکټر برژي بيچکا (د چک جمهوريت)، پروفيسر ليبيديف، پروفيسور دوريانکوف، مېرمن کالينينا، مېرمن گراسيموا، و. کوشيف، گ. ف. گيرس (ټول د پخواني شوروي اتحاد او اوسني روسيې) ډاکټر ميکنزی (د انگلستان)، منو هرسنگهـ بترا (د هندوستان) صولت شاه مېرگن (د تاجکستان)، عارف عثمانوف او عبدالحفيظ غني يف (د ازبکستان) جونز انيوالډسن او فين تيسين (د ډنمارک)، ژاک لوتس (د جرمني)، سبيستيان هاينه (د جرمني ځوان پښتو پوه) او يو زيات شمېر نور...

د متن لنډيز:

د نړۍ په گوټ گوټ او په تېره بيا په لويديزه نړۍ کې يو شمېر داسې پوهان وو، يا اوس هم شته چې د پښتنو د تاريخ، کلتور، جغرافيې، او د پښتو ژبې په اړه يې څېړنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړې دي. د بېلابېلو اړتیاو او موخو له مخې دوی دغه کار ته مخه کړې ده. د دوی علمي کار موږ ته له ځو اړخونو څخه زیات ارزښت لري:

۱ـ دوی د پښتنو ژوند، کلتور، ژبه او ادب نړیوالو ته د هغوی په ژبه معرفي کړي دي.

۲ـ د پښتو ځینې غنیمت قلمي آثار یې له ورکېدو ژغورلي او د نړۍ په معتبرو او محفوظو کتابتونونو کې یې خوندي کړي دي، کنه له موږ څخه به له بده مرغه لکه د نورو ډېرو غنیمت آثارو په څېر ضایع شوي او له منځه تللي وای.

۳ـ د پښتو ادب ډېره ولسي پانګه یې له مرګه ژغورلې ده.

۴ـ د پښتو او پښتنو په باب یې ځینې داسې مهم آثار لیکلي دي چې ساری یې تراوسه پورې نه دی لیدل شوی.

څرګندونې

روسي ځاران: ځار د روسي واکمنانو له مشهورو څېرو څخه و، کورنۍ سلسله یې د ځارانو په نامه یادېږي. (ځار) د (تزار) په نامه هم یاد شوی خو اصلي بڼه یې په روسي ژبه کې (ځار) دی.

د هند شرقي کمپنۍ: په هندوستان کې د انګرېزانو د استعماري نفوذ او اغېز لومړنۍ بڼه په تجارتي توګه د هند شرقي کمپنۍ په نوم فعاله شوه، د بښکېلاک دغه کمپنۍ په پیل کې هندوستان ته د آبادۍ په نوم رانوتله.

ستراتیژیکه ساحه: دغه اصطلاح هغو سیمو ته کارول کېږي چې د جغرافیایي موقعیت له پلوه ډېره مهمه وي. د افغانستان او پښتونخوا موقعیت ته له جغرافیایي پلوه ځکه د ستراتیژیک موقعیت سیمه ویله کېږي چې د هندوستان ـ منځنۍ آسیا او چین ترمنځ پرته ده. دغه سیمه ځکه تل د زبر ځواکونو له ګواښ سره مخامخ وه او دغه راز دې سیمې دوی ته ځانګړی ارزښت هم لاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستره لوبه: د روسانو او انګرېزانو ترمنځ زموږ په سيمه کې د سيالۍ هڅې چې د رقابت اورنيو پړاوونو ته هم رسېدلې دي، د سترې لوبې په نوم يادېږي. د هغه وخت دوه زبر ځواکه (روس او انګليس) وو او دلته يې د خپلو ګټو د ساتلو او اغېز لپاره ستره لوبه پيل کړې وه. په معاصر دوران کې هم د نويو زبر ځواکونو لپاره دغه اصطلاح په نوي سياسي مفهوم کارول کېږي.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې يو ځل په خپل خپل نوبت په لوړ غږ ددې متن يو يو پراګراف ولولي او نور دې غوږ ورته کېږدي.

۲ـ د متن له دقيقې لوستنې او اورېدنې وروسته دې اوس زده کوونکي دغو پوښتنو ته بشپړ ځوابونه ورکړي:

- د لويديزوالو له خوا ختيځپوهنه او پښتو پوهنه په پيل کې د کومو هدفونو لپاره پيل شوه؟
- ((د پښتونخوا د شعر هار و بهار)) کتاب کوم پښتو پوه راټول کړی او لومړی يې په کوم ځای کې چاپ کړی دی؟
- د پښتو او پښتنو په اړه د ختيځپوهانو کارونه موږ ته کوم کوم ارزښتونه لري؟

۳ـ د ټولګي ټول زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. له متن څخه دې د پښتو پوهانو نومونه له ځانه سره وليکي. هره ډله دې له بلې ډلې څخه د يو يو پښتو پوه نوم اخلي او سياله ډله دې ددغه پښتو پوه د هېواد نوم ورته وايي. بيا دې سياله ډله له هغې بلې ډلې څخه همدا ډول پوښتنې کوي. ښوونکی به په پای کې بريالۍ يا زياته بريالۍ ډله اعلان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ــ یو یو شاګرد د ټولګي تختې ته راجګېږي او له دغو لغتونو څخه دې یو یو لیکي:

ناویات، مستشرقین، قرینه، مقایسوي

زده کوونکي دې په خپله خوښه ددغو لغتونو معنا کوي او یو څه خبرې دې هم پرې کوي. بل زده کوونکی دې په خپل وار همدغه کار تکرار کړي. لغتونه د کتاب په پای کې معنا شوي، خو لازمه ده چې یو څه خبرې هم پرې وشي.

کورنی دنده

زده کوونکي دې په خپلو کورونو کې یو ځل بیا دغه لوست په غور سره ولولي، په دې هکله یې که نور معلومات هم چېرته لوستي یا اورېدلي وي، ښه تر ښه، کنه د همدغه لوست عمومي مفهوم دې په شلو کرښو کې په خپل عبارت ولیکي.

خدای دې نه کا چا ته وازې د آزار خولې
دغه خولې دې په معنا کې د ښامار خولې
د یوې خولې له آزاره ووېرېږه
که په عمر دې دعا کاندي هزار خولې
چې پرې راشي د مظلوم د آه سیلۍ
کا له خاورو ایرو ډکې د مدار خولې
چې څيرې د مظلوم د آزار وخوري
د دېوال تر سورې پوچې کا د کار خولې
((حمید مومند))

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف جانه خټک

ـ د څو تنو ښځینه شاعرانو نومونه پېژنئ؟

ـ د کومې ښځینه شاعرې شعر مو یاد دی؟

د پښتو ادب په تاریخي څېړنه کې د نارینه وو تر څنګه د ښځو ادبي هلې ځلې د هېرولو نه دي. په پښتو ادبیاتو کې هم په ولسي برخه کې د ښځو ونډه که له نارینه وو زیاته نه وي، په هېڅ ډول کمه نه ده. ددې په څنګ کې په لرغوني ادب او اوسني ادب کې هم د ښځو ونډه د پام وړ ده. تاسو د کلاسیکو ادبیاتو او اوسني ادب د ځینو ښځینه څېرو په باب په بېلابېلو ټولګیو کې یو څه لوستي دي. په دې لوست کې د پښتو د یوې داسې معاصرې شاعرې په باب غږېږو چې ډېره مشهوره نه ده، خو د شمېر له مخې لږ شعرونه یې ډېر په زړه پورې دي. شعرونو ته یې ځکه ځانګړې پاملرنه وکړئ چې زموږ د ټولنې او سنیو بدمرغیو ته هم پکې اشاره شوې ده، د کلونو هغه پخوانۍ خبرې اوس هم زموږ د ټولنې لپاره ډېرې نوې دي او داسې ښکاري چې زموږ ټولنې د ذهنیت او فکر له پلوه له بده مرغه په نړدې اتیا کالو کې د ښځو په برخه کې هېڅ پرمختګ نه دی کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو په اوسنيو ښځينه شاعرانو کې د مېرمن الف جانې خټک نوم د يادولو او ستايلو وړ دی. هغه په ۱۹۲۷م. کال د پښتونخوا د کوهاټ په احمدي بانده کې زېږېدلې ده. تر اتم ټولګي پورې يې زده کړې وکړې او نورې منظمې زده کړې ترې نيمګړې پاتې شوې. وروسته يې په شخصي توګه زده کړو ته دوام ورکړ او تر ماسترۍ پورې يې زده کړې وکړې. ډېره موده په خپل کلي کې د نجونو په يوه ښوونځي کې ښوونکې وه.

الف جانه خټک د وخت له سياسي او ملي موضوعګانو سره هم پوره بلده ده او خپله يې هم ونډه پکې لرله. په پښتونخوا کې د هغه وخت له ستر ملي غورځنګ يا د پاچا خان له خدايي خدمتګار تحريک سره له نظري پلوه ملګرې وه.

مېرمن شاه جهان (پښتو ادب کې د مېرمنو برخه) په نوم يو کتاب ليکلی او په دغه کتاب کې يې د مېرمن الف جانې په اړه داسې ليکلي دي:

د الف جانې ټول کلام له پښتو او پښتنو سره د مينې او محبت نه ډک دی. د پښتنو د زبون حالی او بې علمۍ ورته ژور احساس دی. هغه د پښتنو ټوله پسمانده ګي، له علم نه د دوی بې خبري ګڼي. د خپل پښتون قام ترقي يې د زړه له کومې اواز دی او دا يې لويه آرزو ده چې پښتون قام هم لکه د نورو ترقي يافته قومونو د ترقۍ هغه لوی معراج ته ورسي چې د نړۍ نور ترقي يافته قومونه ورته رسېدلي دي.

الف جانه خټک پښتون قام د غفلت له خوب نه راويښوي او د پرمختګ او ترقۍ په بهير کې د برابرې برخې د اخيستلو لپاره خپل احساسات دا رنګ څرګندوي:

پښتونه پورته شه قامونو کې خپل قام پورته کړه
بيا په دنيا کې د پرېوتي پښتون نام پورته کړه
بيا په دنيا کې د قامونو انجمن جوړېږي
دې انجمن کې د ګمنامه پښتون نام پورته کړه
بې له نظامه ترقي د قوم ممکنه نه ده
قام منظم کړه او معيار بيا د خپل قام پورته کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرېوتي قام له ترقي بويه د برق په رفتار
د هر سحر په مقابل کې خپل ماښام پورته کړه
د يو څو کسو ترقي ته ترقي مه ګڼه
که ترقي غواړې د قام هر خاص و عام پورته کړه
فخر افغان نه مې پيغام د ترقي راوړی
په دواړو لاسو دا پيغام په احترام پورته کړه
د جهالت الزام په تا باندې په ځای لګېږي
د خپل تعليم انتظام وکړه دا الزام پورته کړه
د خپلې ژبې ترقي دې چې هم هېره نه شي
د انګرېزۍ په شان معيار د خپل کلام پورته کړه
نر که دماغ وي ستا د قام ښځې يې زړه وګڼه
که ترقي دې وي مقصد ددې مقام پورته کړه

په دغه نظم کې چې اوس يې تاسو لولئ، الف جانې خټک د خپلې ټولنې يوې سترې نيمګړتيا ته اشاره کړې ده.

دا مې مطلب نه دی چې ظلم د خپل پلار وښايم   زړونه وريته د خپلو خويندو په انګار وښايم
زړه مې دا غواړي چې ړانده سماج ته لار وښايم   د رواجي پردې نقصونه تار په تار وښايم

خدايه د ژبې طاقت د زړه طاقت راکړې
که په غلطه لاره ځم ته هدايت راکړې

صافې اوبه تازه هوا ده د هر چا د پاره   نه چې يوازې پيدا کړي خدای دي ستا د پاره
دواړه ځيزونه دي ويړيا شاه و ګدا د پاره   تا پابندي پرې لګولې ده زما د پاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د رحمن په خزانو دومره بخيل ولې يې؟
مخ اړوونکی له قرآن، تورات، انجيل ولې يې؟

لاړ شه په جيل کې ته د سپنسن   د قاتلانو هغه طوق هغه بېړۍ وګوره
کور کې د خپلې ښځې حال يو ګړۍ وګوره   تنګ نغری، شلېدلی کټ ماته پېړۍ وګوره
وايه ستا ښځې هم د قتل ارتکاب کړی دی
يا دې ځان خپل په مجرمانو کې حساب کړی دی

داسې پرده د زنانه پن زياتوي   خوشې تعداد د تيار خورو په وطن زياتوي
ستا او زما په شان بيمار لونه زامن زياتوي   ضعف د بدن زياتوي وېره د دښمن زياتوي
نن د بيکارو خلکو ځای په مخ د مزکې نشته
دې بجلې ګر ته ضرورت د اور بلکې نشته
ياد لره ستا يو وزر مات دی الوتلای نه شې   پښه دې ده ګوډه د ترقی په بام ختلی نه شې
قافلې لاړې وريسې ته رسېدلی نه شې   شرم اخيستی يې په ځای پاتې کېدلای نه شې

په سمه لاره کې ولاړ حيران پښېمان ولې يې؟
ستا خپل عمل دی درته وړاندې، اوس ګرېان ولې يې؟
ته د مذهب په نوم په ما څومره ظلمونه کوې   ته يې مذهب بولې زما په خيال کفرونه کوې
خدای او رسول بانديې د غير اعتراضونه کوې   دين د اسلام بدناموې ټول رواجونه کوې
راشه چې زه درته د خپل دين حقيقت وښايم
هسې د خولې خبرې نه حديث آيت وښايم
خلاص کړه قرآن او د قرآن سوره نور وګوره   ته د عالم حکيم کلام په حکمت پور وګوره
سرسرې مه ګوره په عقل په شعور وګوره   پس له هغې نه خپل رواج او خپل دستور وګوره
ستا په عمل کې له آيت نه تجاوز ولې دی؟
د خدای رسول پر ځای دا ستا حکم نافذ ولې دی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

زموږ په ادب کې د ښځو ونډه په پوره توګه د پام وړ ده. په ولسي ادب کې که د ښځو ونډه له نارينه وو زياته نه وي، لږ ه هم نه ده. ددې په څنګ کې په لرغوني او اوسني ادب کې هم موږ يو شمېر نوميالی ليکوالې او شاعرانې لرو. په اوسني پښتو ادب کې الف جانه خټک يوه تکړه شاعره ده. هغه په ۱۹۲۷م. کال د پښتونخوا په کوهاټ کې زېږېدلې او د خپل وخت د ملي- اصلاحي حرکت (خدايي خدمتګار) ملګرې وه. په پښتني ټولنه کې د ښځو د بې قدرۍ او د زده کړو او تعليم له انساني او اسلامي حق څخه د هغوی د منع کولو په اړه يې دغه شعر د زيات ارزښت او پاملرنې وړ دی. په دې شعر کې چې د (ترکيب بند) په بڼه دی، الف جانه خټکه د هر اورېدونکي او لوستونکي مخې ته د پښتني ټولنې د نجونو او ښځو د ژوند هنداره نيسي او ورته وايي چې اوس نو ته انصاف وکړه او ددغو ناروا وو، نادودو او ظلمونو ځواب ووايه. موږ ټولو ته ددې شعر د محتوا په اړه ژور فکر لازم دی.

څرګندونه

وښايم: د ژبې د اصولو په پام کې ساتلو سره يې اصلي بڼه (وښيم) ليکل کېږي، خو دلته د الف جانې خټک په دې نظم کې د شعري اړتياوو له مخې (وښايم) راغلی دی.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې د مېرمن الف جانې خټک ددغه نظم (ترکيب بند) يو يو بند په وار سره لولي او د بل کتار يو يو تن زده کوونکی دې په وار سره ددغه بند په باب دوه دقيقې خبرې کوي.

۲_ ټول زده کوونکي دې پر پنځو ډلو وويشل شي، هره ډله دې له دغو موضوعگانو يوه موضوع انتخاب کړي او په خپلو کې دې خبرې پرې وکړي. هره ډله دې خپل استازی وټاکي او بيا دې پر خپله موضوع ټولگيوالو ته معلومات وړاندې کړي.

- په ټولنه کې د ښځو ونډه
- په زده کړو کې د ښځو او نارينه وو برابره ونډه
- خدايي خدمتگار حرکت
- په پښتني ټولنه کې د ښځو په اړه ناوړه دودونه کوم کوم دي؟
- الف جانه خټک څه ډول شاعره ده؟

۳_ يو يو تن زده کوونکی دې د الف جانې خټک د نظم له دغو لاندې لغتونو څخه يو، يو په داسې جمله کې وکاروي چې زموږ په ټولنه کې د ښځو له ژوند سره اړه لري:

ترقي يافته، ظلم، رواج، پابندي، پنجره، هديره، ونډه.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلو سترگو د ليدلو حالاتو يا په خپل کلي- کور کې د اورېدو له مخې پر نجونو او ښځو د ظلمونو او نادودو يوه يوه کيسه ډوله ليکنه وکړي.

ښه سړی د چا په بدو نظر نه کا
که څوک بد ورسره کاندي دی به ښه کا
په بارداره ونه تل ورېږي کاڼي
ورته کوره چې بارداره ونه څه کا
په کينه په حسد هېڅ د چا ونه شي
هر سړی چې حسد کاندي ځان اوبه کا
((خوشحال خان خټک))

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیسه او ژوند

ـ کومې کومې کیسې مو لوستي دي؟

ـ آیا کومه ولسي یا فولکلوري کیسه مو زده ده؟

ـ له کیسو سره مو ولې مینه ده؟

خامخا به مو ځینې کیسې لوستي یا اورېدلې وي. ښایي په کور کې مو له نیا، نیکه یا مور و پلار څخه کیسې اورېدلې وي. د کلي له کومې بوډۍ ښځې یا بوډا څخه به مو هم کیسې اورېدلې وي. دغه راز تاسو په تېرو ټولګیو کې ځینې کیسې لوستي او د کیسو په اړه مو ځینې معلومات ترلاسه کړي دي.

په دې لوست کې هم د کیسو په اړه خبرې لرو. دا چې کیسې له ژوند سره څه اړه لري؟ یا دا چې کیسې څنګه له ژوند سره سمې راروانې او تر دې دمه رارسېدلې دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کيسې او داستان په اړه کله کله دا خبره کېږي چې کيسه ژوند دی او ژوند کيسه. ددې خبرې معنا داده چې کيسه د ژوند له پېښو سره تړلې ده او د ژوند د پېښو لړۍ په حقيقت کې د ژوند د کيسې جريان او تسلسل دی. ددې خبرې معنا دا نه ده چې د ژوند د پېښو عادي بيان او يا د ژوند د پېښو کټ مټ ليکل، دا نو کيسه او داستان دی. انساني ژوند د پېښو يو داسې پرله پسې تسلسل دی چې د کيسو لپاره ترې پېښې چاڼ او انتخابېږي.

د ژوند د عادي جريان او کيسې په باب يو ليکوال وايي:

ژوند ښايي بې نظمه، بې ترتيبه او کله هم ښايي بې هدفه وي. پېښې په پاشلي ډول واقع کېږي. دا د ژوند په واقعيتونو پورې تړلې خبرې دي. که دغه شيان لکه هماغسې چې دي، تقليد شي، ښايي هېڅ ډول تولنيز او هنري ارزښت ونه لري، ځکه خو نه شو ويلای چې کيسه د ژوند ټکی پر ټکی تقليد دی، بلکه کيسه بايد د ژوند داسې تقليد وي چې د کيسه ليکونکي فکر او عاطفه ورسره ملګرې شوې وي او يو بل ډول بدلون يې پيدا کړی وي.

کيسه د ژوند يوه هنرمندانه طرح ده. د کيسې تاريخ دومره زوړ دی، لکه د ژوند تاريخ. کيسه له انساني ژوند سره په يوه موازي کرښه کې روانه ده او همداسې به روانه وي. هلته چې انسان و، کيسه هم وه، هلته چې ژوند و، کيسه هم وه. ژوند په تشه (خلا) کې نه کېږي، انسان په خلا کې ژوند نه شي کولای او کيسې هم په خلا کې نه شي ايجادېدلای.

لرغوني انسانان چې د طبيعت له پېښو سره په مبارزه او مجادله کې وو، غوښتل يې چې پر دغو پېښو او ستونزو لاسبری پيدا کړي. زياتې هيلې او غوښتنې يې لرلې. غوښتل يې چې والوزي، لرې او ناپېژندل شوې سيمې او ځمکې وګوري، د غرونو څوکو ته وختلای شي او د سيندونو تل ته ځانونه ورسوي، څرنګه چې ددغو کارونو له سرته رسولو څخه بې وسه وو، خيال ته يې پناه وړله. داسې افسانې يې جوړولې چې وکولای شي خپلې دغه ډول هيلې پکې تسکين کړي.

په لومړي سر کې افسانې سختې خيالي او له عجايبو ډکې وې. ښاپېريو او ديوانو ته يې پناه وړله؛ خو انسانانو ورو ورو په کيسو کې په خپل فکري او ذهني توان تکيه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړه.

کیسه د افسانې، نکل، حکایت، داستان او په نورو نومونو هم یادېږي او اوس دغه نومونه هر یو د جلا مفاهیمو لرونکي دي. په کیسه، داستان او نکل کې که له یوې خوا د ژوند تصویر او انعکاس پروت دی، له بلې خوا د کیسو تاریخي سیر ته پاملرنه هم ډېره په زړه پورې ده. دا چې کیسو څنګه دوام کړی او څه بدلونونه پکې راغلي دي؟ یو لیکوال لیکي:

د نړۍ ډېر څېړونکي دا خبره کوي چې افسانه د معاشرې د وګړو د اجتماعي مزاج نقشه ده. په کوم ځای کې چې د معاشرې ځرک لګېدلی دی، هلته د افسانې ځرک هم لګېدلی دی. موږ د ډېرو معاشرو حالات لولو، ولې د معاشرو جوړښت له تاریخي دور نه مخکې هم و او په دغو معاشرو کې هم د افسانو شتون حتمي و. ځکه خو موږ ویلای شو چې له تاریخ نه په مخکې دوره کې هم افسانې له ډولونو څخه په یو ډول وې، په دغه دوره کې به هم انسانانو له ډولونو څخه په یو ډول د خپل خیال اظهار کاوه.

د نړۍ لرغوني ولسونه، تمدنونه او فرهنګونه د لرغونو کیسو جوړوونکي، ویونکي او بیا لیکونکي دي. سره له دې چې دا ډېره ستونزمنه خبره ده چې موږ وکولای شو، لومړنۍ افسانې او کیسې پیدا کړو، ځکه چې د زمان تېرېدلو د کیسو د تاریخ پر پاڼو هم ګردونه وراچولي دي. خیال بخاري په دې اړه وایي:

انساني ژوند ډېر زوړ دی. ددې په مقابله کې د لیک لوست چل بنې آدم ډېر وروسته زده کړی دی. هسې خو کیسې له انساني ژوند سره سمې رارواني دي او په هر ملک او هر قام کې موجودې دي، ولې که یو څوک د کیسې لټون په ماضي کې کول غواړي، نو د یو څو زرو کلونو هغه خوا به بالکل تیاره ومومي او د تاریخ پاڼې به ورته بالکل سپینې ښکاره شي. هر کله چې کیسه د تاریخ رڼا ته راوتې ده، په دې کې له زړو نه زوړ یادښت د مصر، هند او یونان دی.

د مصر کیسې له میلاده مخکې نږدې ۲۰۰۰ کال ته رسېږي. دا کیسې زیاتره د جادو او ټوټکو په اړه دي. د یونان په پخوانیو کیسو کې د حکیم اسیپ (لقمان حکیم) کیسې ډېرې مشهورې او لرغونې دي. د هند حماسي او رزمي پخوانۍ کیسې هم د زیات شهرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرونکې دي.

د کیسو په تاریخي بهیر کې د زمانې په تېرېدو سره د بڼو او محتوی (موضوع) له مخې بېلابېل بدلونونه راغلي دي. د نړۍ له ودې سره د خلکو په فکري وده کې هم بدلون راغلی. ادبیاتو او ادبي روایتونو هم لازم بدلون موندلی دی. له همدې کبله هغه کیسې او افسانې چې په ډېرو لرغونو زمانو کې ویل شوي او یا لیکل شوي دي، د نن له کیسو سره څرګند توپیرونه لري.

په پښتو ژبه کې کیسې او افسانې ډېرو لرغونو زمانو ته رسېږي. په پښتني ټولنه کې په کلیو، بانډو، کورونو، دېرو او حجرو کې له کیسو سره د عام ولس مینه دا څرګندوي چې زموږ په ټولنه کې له کیسو سره مینه ډېره پخوانۍ ده.

په دې اړه د تاریخي مطالعې په لړ کې کله کله د افسانې، کیسې او نکل یا داستان له بېلابېلو اصطلاحاتو سره مخامخ کېږو او کله کله د یوې پر ځای بله اصطلاح هم کارول کېږي او آن چې د څېړونکو ترمنځ هم پکې اختلاف لیدل کېږي. کله چې موږ د افسانې نوم اخلو، نو باید دې ټکي ته پاملرنه وکړو چې افسانې اوس یو خاص مفهوم پیدا کړی دی. په افسانه کې هر څه په خیالي پېښو او څېرو او شیانو پورې تړل شوي دي. مهال پکې چندانې اهمیت نه لري. له یو کال څخه تر زرو کالو پورې وخت پکې انتخابېږي. د افسانو د دوو کرکټرونو ترمنځ جنګ څو کاله هم دوام کوي. د افسانې د جنګ میدان د ټولې ځمکې مخ هم انتخابېدای شي، کولای شي د وینو رودونه وبهوي. خپل قهرمانان د نړۍ له یو سر څخه بل سر ته په یوه ګړۍ کې ورسوي.

افسانه یوازې د خیالونو او کله کله د خرافاتو پر اړخ څرخي؛ خو نکل بیا داسې نه دی.

نکل ته پښتو ولسي کیسې یا پښتو ملي کیسې هم وایو. د افسانو او داستان دواړو ځانګړنې لري. له افسانې سره یې توپیر دادی چې نکل تر ډېره ځایه پورې د چاپېریال او ټولنې له مسایلو سره اړخ لګوي او له داستان یا کیسې سره یې توپیر دادی چې هغه د چاپېریال مسایل، قهرمانان او زمان یا مکان په یو څه مجرده بڼه راوړي.

ددې خبرې معنا داده چې نکل ولسي بڼه لري، موږ ورته ولسي کیسې هم وایو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجردي مو ځکه وګڼلې چې کله کله د زمان، مکان، قهرمان او کرکټر، ټولنې او چاپېريال ترمنځ منطقي اړيکې نه ليدل کېږي او يا کمې ليدل کېږي.

داستان او کيسې سره ورته مفاهيم دي. دلته ټولنه او يا کرکټرونه په هر اړخيزه توګه تشريح کېږي. داستان ليکونکي خپل اتلان له ټولنې څخه ټاکي، په ټولنه کې ژوند پرې کوي او د ټولنې تودې سړې پرې ګوري او هرې لوړې ژورې ته چې مخامخ کېږي، د يو عادي انسان په توګه ورسره لاس او پنجه نرموي، يا په ډېره لږه (او ممکنه) فوق العاده ګۍ ورسره چلند کوي.

کيسې د ټولنيز ژوند منعکسوونکې او ځرګندوونکې هنداره دي او موږ کولای شو چې د وخت ډېر عمده او بنسټيز مسايل په کيسو کې ولټوو.

د متن لنډيز:

کيسه د ژوند له پېښو سره تړلې ده او د ژوند پېښې په حقيقت کې لکه کيسه داسې ده. د کيسې تاريخ دومره زوړ دی لکه د ژوند تاريخ. کيسه او داستان له انساني ژوند سره په موازي او برابره کرښه کې راروان دي، چېرته چې د ژوند څرک شته دی، کيسه هم شته. په پښتو ژبه کې هم کيسې او افسانې ډېرې لرغونې زمانې ته رسېږي. له کيسو سره د پښتنو په کليو، بانډو، جونګړو، دېرو او حجرو کې مينه، د ډېرې پخوانۍ لېوالتيا ځرګندونه کوي. افسانې زياتره په خيالي پېښو، خيالي ځېرو او خيالي ځېزونو پورې تړلې وي. نکل ته موږ پښتو ولسي کيسې يا ملي کيسې هم وايو. د خپلې ټولنې او چاپېريال پېښې را اخلي خو کله کله يې رنګ افسانوي کېږي. په داستان يا کيسه کې ټولنه او کرکټرونه په هر اړخيزه توګه تشريح کېږي، اتلان له ټولنې څخه ټاکل کېږي. کيسې د ټولنيز ژوند منعکسوونکې هنداره دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګندوني

عاطفه: په ادبياتو کې او په تېره بيا په کيسه او شعر کې د ((عاطفه)) ((عطوفت)) ((عاطفي بيان)) ((عاطفي چلند)) او داسې نور اصطلاحات ډېر کارول کېږي. موږ کولای شو چې عاطفه په عمومي ډول داسې معنا کړو: مينه، محبت، احساس، مهرباني او نور... څرنګه چې دا د ارواپوهنې اړونده اصطلاح ده، نو له ارواايي (رواني) پلوه عاطفه داسې پېژندای شو:

عاطفه هغه رواني اغېز يا غبرګون دی چې له بهرنيو شيزونو، چارو او پېښو سره د مخامخ کېدلو په وخت کې په ذهن کې رامنځته کېږي لکه: محبت، شوق، کينه، قهر او نور...

له تاريخ نه مخکې دوره: دا هغه دوره ده چې ليک يا خط نه و ايجاد شوی. په تاريخي څېړنو کې ددغې دورې څېړل ځکه ډېر اهميت لري او ستونزمن کار دی چې ليکلي اسناد يې نشته. د لرغونپوهنې په څېړنو کې د لرغونو دورو د نښو نښانو له مخې د بېلابېلو دورو او ځانګړتياوو څرګندونه کېږي.

خيال بخاري: ارواښاد خيال بخاري د پښتو تکړه ليکوال و. د پېښور د پښتو اکېډيمۍ له نوميالیو څېړونکو څخه و. د ژبنيو او ګرامري څېړنو په برخه کې يې ډېر کار کړی او يو شمېر لرغونو او ادبي متونو په باب يې هم څېړنې کړې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ بېلابېل زده کوونکي دې له دې لوست څخه په ګټه د کیسې او ژوند د رابطې په اړه لنډې لنډې خبرې وکړي.

۲_ ددغو موضوعاتو په اړه دې درې تنه زده کوونکي خبرې وکړي:

- له کیسو سره د خلکو مینه ځکه زیاته ده چې ... .
- د پخوانیو او اوسنیو کیسو یو څو توپیرونه ... .
- په کیسو کې (عاطفي بیان) څه ډول دی؟

۳_ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځواب ووایي:

الف: آیا کیسه د ژوند تقلید دی؟ که نه، نو له ژوند سره یې څه رابطه ده؟

ب: د کومو هېوادونو یا تمدنونو لرغونې کیسې ډېرې مشهورې دي؟

ج: د افسانې، نکل او داستان یا کیسې توپیرونه کوم کوم دي؟

۴_ په ټولګي کې دې دوه تنه زده کوونکي په خپله خوښه یوه یوه کیسه او یا حکایت په لنډیز سره واوروي چې یا یې چېرته لوستی یا یې له چا اورېدلې وي. یو یو تن زده کوونکی دې ددغې کیسې د ټولنیز ارزښت یا له ژوند سره ددې کیسې په رابطه لنډې لنډې څرګندونې وکړي.

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې یوه یوه کیسه له خپله ځانه په کتابچه کې ولیکي. کیسه یې باید دغه شرایط ولري:

۱_ کیسه باید له خپل ځانه ولیکي.

۲_ د یوې داسې پېښې په اړه یا د یو داسې چا په اړه دې یې ولیکي چې د هغه په باب ښه معلومات ولري.

۳_ پېښه یا هغه شخص یا کرکټر د کیسه لیکنې ارزښت ولري.

۴_ کیدای شي دا پېښه یې خپله لیدلي وي، که هېڅ داسې پېښه یې نه وه لیدلې، بیا دې یې د داسې یو چا یا پېښې په اړه ولیکي چې له چا یې اورېدلي وي، خو تاسو ته پکې پوره معلومات ترلاسه شوي وي.

یادونه:

کیسې به په پرله پسې توګه په ټولګي کې اورول کېږي او درې غوره کیسې به ترې انتخابېږي او دغه درې کیسې به د ښو کیسو په توګه د ټولو له خوا ستایل کېږي او بیا به د لېسې په دیوالي جریده او یا چاپي جریده او مجله کې چاپېږي.

تـــور تـــه ځــمــه سـپـیــن تــه ځــمــه زېـــړ تـــه ځـمـه
د جــانـــان د کـــور پــوښـتــنــه تـــرې کـومــه
هـــر یـــو مـــا تـــه در د خـــپـلــې لـیـلــې ښـایـې
اوس پـــه مـنـځـه لار کـــې نـــاســـت کـــرم رېـبـمـه

❁❁❁

دا د ژونـــــد کـــــږې وږې او اوږدې لارې
چــې پـــه هـــر قـــدم کـــې ډېـــرې خـــطـرې دي
خـــو چـــې مـخـامـخ د پـــت، مـیـنـې مـنـــزل وي
نـــو لـــه ټـــولــو شـیـریـنـیـو نـــه خـــوږې دي
اجمل ختک

(c) ketabton.com: The Digital Library

شفیق
او پښتو لنډه کیسه

ـ د پښتو دکومو لیکوالو لنډې کیسې مو لوستي دي؟

ـ په پښتو ژبه مو د لنډو کیسو کوم کوم کتابونه لوستي دي او یا یې نومونه پېژنئ؟

د پښتو د اوسني یا معاصر ادب په عمومي مطالعه کې تاسو د محمد موسی شفیق نوم اورېدلی دی. شهید شفیق د پښتو کیسه لیکنې په لړ کې هم د یادونې کار کړی دی او ددې په څنګ کې چې شاعري یې کړې ده، په زړه پورې لنډې کیسې یې هم لیکلې دي.

د تېرو ټولګیو په لوستونو کې مو د پښتو لنډې کیسې پر تاریخچه هم عمومي معلومات ترلاسه کړي دي. راځئ چې په دې لوست کې د خپل دغه پیاوړي لیکوال (محمد موسٰی شفیق) د لنډو کیسو په باب بشپړ معلومات ترلاسه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ديرشمو هجري شمسي کلونو په بهير کې (د شلمې پېړۍ په درېمه لسيزه کې) په هېواد کې څو داسې ليکوال راميدان ته شول چې د پښتو لنډې کيسې په برخه کې يې يو څه اساسي کارونه وکړل. په دوی کې يو شمېر يې د نرۍ له داستاني ادب سره زيات او يو څه يې تر يو حده اشنا وو. دوی د پښتو کيسه ليکنې په برخه کې نوي ګامونه اوچت کړل.

شهيد محمد موسی شفيق په همدغه ډله ليکوالو کې شمېرل کېږي. سره له دې چې هغه هم يا زياتې لنډې کيسې ونه ليکلې او يا يې موږ ته ټولې لنډې کيسې راونه رسېدلې، خو هغه څه چې ترې راپاتې شوي او نن زموږ په لاس کې دي، د خپل وخت د ډېرو ښو آثارو په توګه به تل خپل ارزښت وساتي.

د شفيق د لنډو کيسو يوه ټولګه د ((عبقريان)) په نوم په ۱۳۴۶ هـ. ش. کال په کابل کې خپره شوې ده. په دغه مجموعه کې په دري ژبه د هغه يوه لنډه کيسه د ((عبقريان)) تر سرليک لاندې او دغه نورې څلور پښتو لنډې کيسې خپرې شوې دي: ((هفته کودک))، ((ډاکټر صاحب))، ((د تمې کاروان)) او ((برکت)) دغه ټولې کيسې هغه په ۱۳۳۸ او ۱۳۳۹ هـ. ش. کلونو کې ليکلې دي.

دا هغه وخت و چې زموږ لنډه کيسه د خپل يون په ډېرو لومړنيو پړاوونو کې وه. شفيق او ددغه وخت يو شمېر نورو ليکوالو د پښتو لنډې کيسې د بهير يون ته نوې ولولې وروبښلې. د شفيق دغه کيسې په داسې وخت کې ليکل شوي چې نوموړي په مصر او بيا وروسته په امريکا کې زده کړې ترسره کړې. د نړۍ بېلابېلې برخې يې وليدې. له عربي او انګليسي ادبياتو سره اشنا شو او دغه اشنايي به هم د هغه د آثارو په پياوړتيا کې لاس لرلی وي.

د محمد موسی شفيق ددغو لنډو کيسو د ځانګړتياوو په باب بايد دغه ټکي په نظر کې ولرو:

۱_ د هغه وخت د ډېرو پښتو ليکوالو په تناسب او پرتله، د شفيق د کيسو نثر په زړه پورې او داستاني دی. د هغه وخت د يو شمېر کيسو د (په اصطلاح) ډېر رسمي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطبوعاتي نثر اغېز پرې نشته چې د ژباړل شوي نثر گومان دې پرې وشي.

۲ـ طنز، د شفيق د لنډو کيسو يوه مهمه برخه ده. د طنز مالگه د هغه په ټولو کيسو کې شته. د طنز او خندا دغه مالگه د هغه کيسو ته لا په زړه پورې بڼه ورکړې ده.

د ((ډاکټر صېب)) په نوم د هغه د کيسې ځينو برخو ته په دې اړه پاملرنه کوو:

((دی لا په همدې چورت کې و او د خپلې آينده وېرې اخيستی و چې ناڅاپه ورنه د هوسۍ ترور پوښتنه وکړه:

ـ ډاکټر صاحب! ستا معاينه خانه چېرته ده؟

او چې ډاکټر صاحب ځان ځواب ته جوړ اوه، هغې ترې بې واره پوښتنې وکړې:

ـ د ورځې څو مريضان درته راځي؟ يعنې د ورځې گټه دې څومره ده؟ په کومه شفاخانه کې نوکر يې؟

ډاکټر صاحب په ډېر مشکل وکولی شو چې د هوسۍ د ترور له يوې وقفې نه استفاده وکړي او ووايي:

ـ صاحب وبښئ زه د طب ډاکټر نه يم.

ـ ماته خو ټولو ويلي وو چې ته ډاکټر يې!

ـ ډاکټر يم، مگر د طب نه.

ـ يعنې اشنايان دې درته هسې په ټوکو ډاکټر وايي؟

ـ نه زه د ډاکټرۍ شهادت نامه لرم.

ـ نو څنگه ډاکټر يې چې معاينه خانه دې نشته او د ډاکترۍ شهادتنامه لرې؟

ـ زه د ادبياتو ډاکټر يم.

ـ يعنې چې څوک په ادبياتو باندې پوهېږي او زموږ ددې سندرغاړي غوندې ښه ښه شعرونه يې ياد وي، يوازې د هغوی ډاکټري کوې او د بل چا نه؟

ـ نه صاحب، زه په ادبياتو کې د ډاکټرۍ شهادت نامه لرم.

دلته هوسۍ مداخله وکړه او خپلې ترور ته يې د ادبياتو د ډاکټرۍ د امکان په باب توضيحات ورکړل او ورته يې وويل: په نوره دنيا کې د نورو شيانو ډاکټران هم شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هوسۍ ترور هماغسې په تعجب کې وه، غټه جټکه يې خوړلې وه، مګر له ډاکټر نه يې بيا هم پوښتنه وکړه:

ـ ښه څو کاله سبق دې ويلی دی؟

ـ تقريباً شل کاله.

ـ څو کاله په يورپ کې وې؟

ـ اته کاله.

ـ اوس دلته څه منصب لرې؟

ـ استاد يم.

ـ استاد يعنې معلم يې؟

ـ هو!

د هوسۍ ترور په يو داسې عصباني حرکت له حلقې نه پاڅېده چې پټول يې ګران کار و...))

دا کيسه په همدې توګه دوام لري او د هغه وخت په ښاري ټولنه کې د ډېرو مصنوعي ارزښتونو او ناوړه کړو وړو انځورګري پکې د خندا او ټوکو په بڼه شوې ده. په حقيقت کې د ښاري ټولنې کمزورۍ او نيمګړتياوې په ژوره توګه خو د طنز او ټوکو ټکالو له مالګې سره يوځای او په زړه پورې کوي.

۳ـ په دغو لنډو کيسو کې د هغه وخت د افغاني ټولنې د ژوند د ځينو حالاتو دقيقه څېړنه شوې ده. پر ډېرو اړخونو يې انتقاد شوی دی او دغه برخې د وعظ او نصيحت يا وچ اجتماعي انتقاد په توګه نه دي راغلي، د داستاني بياني اړخونو ته هم تر ډېره حده پاملرنه شوې ده. د ((ډاکټر صاحب)) په کيسه کې يې د يو شمېر افغاني روښانفکرانو او تعليم يافته وو (لوستو کسانو) پر ذهن د پرديتوب زياته غلبه او اغېز ډېر ښه تصوير کړی دی:

((وطن ته د ډاکټر صاحب د بېرته راتلو نه اوس زيات و کم درې مياشتې تېرې شوې دي. چې په يورپ کې و نو د خپلو وروستيو پنځو کلونو په استوګنه کې ورته دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضرورت ډېر زيات محسوس شوی و چې بايد د خپل هېواد له ثقافت نه پوره خبر وي. ده هلته وليدل چې په خلکو دې خبرې چندان تاثير نه کاوه چې ده به ورته د فرانسې د لوی انقلاب په باره کې څه ويلای شول، يا به يې ورته د يورپ د فلاسفه وو نومونه صحيح تلفظ کولای شول او د هغوی په باب کې به يې ورته صحيح معلومات ورکولای شول. دا خبرې هغوی ته له ده نه ښې يادې وې. هغوی غوښتل چې دده د وطن د تاريخ، جغرافيې، حقوقو، د فکر طرز او د ژوندانه د فلسفې په باب کې، د خپلو معلوماتو خزانه زياته کړي. هغوی د لامارتين له قصيدو نه پوره خبر وو، مگر د جامي او خوشحال خان په باب يې دومره څه نه وو اورېدلي چې تنده يې پرې ماته شي.

هلته ډاکټر صاحب (د هغه وخت شاگرد) په دې پښېمانه شو چې ولې يې د پښتو او دينياتو معلم صاحبانو ته هغومره غوږ نه و ايښی چې د غرب د فلسفې ښوونکي مسټر او پروفيسور ته يې ايښود. د ډاکټر صاحب ښه په ياد دي، يوه ورځ يې له خپلو همزولو او ملگرو سره په پوهنځي کې خبرې کولې او خبره په وارداتو او صادراتو راغله. ده د انگلستان صادرات او واردات چُست وښودل، مگر د خپل وطن د صادراتو په شمارلو کې مانده او پخ راغی او چې بحث په ښارونو شو، نو د يورپ مشهور بندرونه او ښارونه يې په يوه سا حساب کړل، مگر د خپل ملک ورته فقط يو څو مشهور مشهور معلوم وو او نور يې څه ونشو ويلای. ددې نيمگړتياوو د پوره کولو لپاره ډاکټر صاحب د يورپ په کتابخانو کې د خپل وطن په باب مطالعه وکړه او گويا د لاس غوټه يې په خوله ايله کوله...)

دا زموږ د يو شمېر روښانفکرو او تعليم کړو ځوانانو د ژوند او فکر هغه موضوع ده چې ښايي په هغه وخت کې به ورته له شفيق پرته ډېر لږ کسان متوجه وو.

۴ـ کوم بل ټکی چې د شفيق په کيسو کې خپل ځان ښکاره کوي، هغه د کيسو توصيفي اړخ دی. هغه د خپلو کيسو څېرې (کرکټرونه)، پېښې، فضا او چاپېريال په ډېره ښه توگه توصيفوي. د توصيف له پلوه دغه کيسې خاص ارزښت لري.

د يوې نمونې لپاره ((د تمې کاروان)) په نوم د کيسې يوې برخې ته پام را اړوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د یوې ورې کوټنۍ نمر خاته کونج کې یو اوږد او پلن مېز پروت دی چې تقریباً د کوټې درېمه برخه یې نیولې ده. نمر پرېواته او قطبي خواو ته یې د دیواله پورې یو څو داسې سرې چوکۍ پرتې دي چې د څرمنې پوښ او د نرو لرګو بازوګان لري. د چوکۍ د ناستې ځای بوټ راوتلی او د اوسپنې د سیخونو نښې د څرمنو لاندې اوچته ښکاره کېږي.

د مېز پر سر باندې د بانجاني ورېو یوه شډله ټوټه غوړېدلې او د هغې د پاسه یو دیوات، یو قلم، یو جاذب، یو ټیلفون او یوه جنتري پرته ده. د میز شاته په یوه پراخه بازوداره چوکۍ باندې یو زوړ سړی ناست دی چې یوه عمودي شان خندا یې په ببرو شونډو باندې لکه د کاڼي د کرښې ښکل ده. د سرې پر سر توره پګړۍ ده چې د یوې تورې بخملې خولۍ نه ښویه تاوه شوې اود تندي د منځ په برابر یې د ګلاب د یو دوه ورځنې غوړېدلې ګل هومره شمله پرېښې ده. د زاړه سړي په غاړه باندې یو سپین کمیس دی چې خیرنې ژۍ یې د ګونجې ګونجې ورمېږ په غاړه له ورایه ښکاري... .))

داسې انځوریز نثر د اروابناد محمد موسی شفیق د لنډو کیسو نثر ته ځانګړې ښکلا ورکوي.

۵ـ د شفیق د کیسو بله ځانګړنه داده چې د کیسو د اتلانو او کرکټرونو د رواني حالاتو څرګندولو ته یې هم ښه پاملرنه کړې ده. دې خبرې او پاملرنې د هغه کیسې هم ژورې کړې دي او هم یې د لوستلو په وخت کې لوستونکي د کرکټر او ښېرو له دننه حالاتو (رواني حالاتو) سره دلچسپي پیدا کوي.

د شفیق کیسې او د هغه د کیسو موضوعات زموږ د لنډې کیسې د تاریخي بهیر یوه ډېره په زړه پورې برخه ده. شفیق د پښتو لنډې کیسې له مخکښو لیکوالو څخه دی. هغه نه یوازې داسې لیکوال دی چې زموږ د کیسه لیکنې د تاریخ په لومړنیو کسانو کې راځي، بلکې یو داسې لیکونکی دی چې پښتو کیسه یې پر خپل خواږه نثر او پاخه قلم ځلولې او ښکلې کړې هم ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

محمد موسى شفيق د پښتو لنډې کيسې يوه مخکښه څېره ده. د (عبقريان) په نوم د لنډو کيسو يوه ټولګه يې خپره شوې ده. په دغه داستاني ټولګه کې راغلې کيسې د کيسه ليکنې د هنري معيارونو له مخې په ټول پوره کيسې دي. د متن او محتوا (موضوع) له پلوه هم دغه کيسې د وخت مهم موضوعات په خپله داستاني څولې کې رانغاړي.

د موسى شفيق د لنډو کيسو په ځانګړتياو و کې دغو ځانګړنو ته تم کېدای شو:

۱ـ په زړه پورې داستاني نثر. ۲ـ د طنز او خندا په بڼه د ژورو موضوعګانو ځايول. ۳ـ د افغاني ټولنې د هغه وخت د ژوند د حالاتو انځورول. ۴ـ کيسې يې دقيق داستاني تصويرونه جوړوي. ۵ـ دکيسو د اتلانو او کرکټرونو د رواني حالاتو څرګندونه.

څرګندوني

محمد موسٰی شفيق: د افغانستان نوميالی عالم، ليکوال، سياستوال، سياستپوه او شاعر و. د ننګرهار دکامې اصلي اوسېدونکی و، خو دی خپله په ۱۳۰۸ هـ. ش. کال په کابل کې زېږېدلی دی. له لومړنيو او ثانوي زده کړو وروسته يې په شرعياتو، حقوقو او سياسي علومو کې په مصر او امريکاکې د ماسترۍ تر درجې لوړې زده کړې وکړې. په بېلابېلو لوړو څوکيو يې کار وکړ او د معين، سفير، وزير او صدر اعظم دندې يې ترسره کړې. د ۱۳۵۷ هـ.ش. کال د ثور په کودتاکې شهيد کړای شو.

دغه آثار يې چاپ شوي دي:

۱ـ پيغام (د شعرونو ټولګه).

۲ـ عبقريان (د لنډو کيسو ټولګه).

۳ـ د ننګرهار شاعران.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جامي: په افغانستان کې د دري ژبې د کلاسيکو ادبياتو نوميالی څېره ده. بشپړ نوم يې نورالدين عبدالرحمن جامي و. په هرات کې زېږېدلی او د ژوند دوران يې له (۸۱۷ څخه تر ۸۹۸ هـ. ق.) پورې دی. په آثارو کې يې د شعرونو پر ديوان سربېره بهارستان زيات شهرت لري.

رواني حالات: په کيسه ليکنه کې د کرکټر د رواني اړخ راسپړنه ده. په يو خاص موقعيت او چاپېريال کې د يو کرکټر د ځانګړي رواني او روحياتي حالت څرګندونه په ادبي ـ داستاني آثارو کې خاص ارزښت لري.

فعاليتونه

۱ـ هر زده کوونکی دې ددې لوست يو يو پراګراف په لوړ غږ ولولي.

۲ـ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځواب ووايي:

- په پښتو لنډه کيسه کې محمد موسی شفيق د کوم دريځ او مقام لرونکی دی؟
- په عبقريان نومې کتاب کې د شفيق څومره کيسې راغلې دي؟
- له محمد موسی شفيق سربېره مو د کومو ليکوالو لنډې کيسې لوستي دي؟ د ليکوال نوم او د کيسو نومونه يې واخلئ.

۳ـ يو يو زده کوونکی دې د شفيق د لنډو کيسو يوه يوه ځانګړنه تشريح کړي، پنځه تنه زده کوونکي به پنځه ځانګړنې ووايي، که کومه برخه ترې پاتې شوې وه، بل زده کوونکی به نوبت اخلي او پاتې برخه به يې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴_ محمد موسی شفیق ددې په څنګ کې چې نوميالی شاعر او ليکوال و، دغه لوړې دندې يې هم ترسره کړې: (سم ځواب په نښه کړئ):

الف: د افغانستان سفير، د بهرنيو چارو وزير او بيا صدر اعظم و.

ب: د بهرنيو چارو وزير، د عدليې وزير، د پوهنې وزير او صدر اعظم و.

ج: صدر اعظم، سفير او بيا د ماليې وزير و.

۵_ موسی شفيق ددغو کتابونو ليکوال دی: (يو ځواب سم دی، هغه په نښه کړئ):

الف: منتخب نثرونه، عبقريان، د ننګرهار شاعران.

ب: پيغام، عبقريان، د ننګرهار شاعران.

ج: راز، ادبي بحثونه، عبقريان.

د: د ننګرهار شاعران، عبقريان، د زړه خواله، شرنګ.

۶_ ګرامري برخه:

جمله څه ته وايي؟ لکه چې تاسو لوستي دي، جمله مجموعې او ټولګې ته وايي او د الفاظو او کلمو داسې يو ترکيب دی چې يو بشپړ مفهوم څرګندوي. جمله دوه برخې لري: مبتدا او خبر.

الف: په دې جملو کې مبتدا او خبر په نښه کړئ او جمله وشنئ:

- د موسی شفيق د کيسو په هکله بايد دغه ټکي په پام کې ولرو.
- طنز د شفيق د لنډو کيسو يوه مهمه برخه ده.
- د يوې وړې کوټې نمر خاته کونج کې يو اوږد او پلن مېز پروت دی.

ب: په دې جملو کې ساده او مرکبې جملې سره بېلې کړئ:

- د زاړه سړي په غاړه باندې يو سپين کميس دی چې خيرنې ژې يې د ګونجې ګونجې ورمېږ په غاړه له ورايه ښکاري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- شفیق د پښتو کیسي له مخکښو لیکوالو څخه دی.
- د چوکۍ د ناستې ځای بوټ راوتلی او د اوسپنې د سیخونو نښې تر څرمنو لاندې او وچته ښکاري.

کورنۍ دنده

دغه ټول لوست یو ځل بیا ولولئ او د محمد موسی شفیق او د هغه د کیسو په هکله یوه مقاله ولیکئ چې له یوه مخه کمه نه وي.

د شفیق دوه غلوریزې:

پـاکـې کـرئ لارې د خـپـل قـوم خـادمـانـو لـره
د وفـا لاس ورکـړئ د صـدق خـاونـدانـو لـره
د نـوي عـصـر نـیـرنـگـونـو بـل افـسـون راوړی
سـتـرگـې پـه بـریـد پـرانـیـسـتـې ښـایـي افـغـانـانـو لـره

❁❁❁

کـه دا یـو چـې پـه هـمـدې شـانـې اوسـېـږو
نـو پـه مـړو او مـعـدومـو بـه شـمـېـرېـږو
راځـئ هـلـئ چـې لاسـونـه سـره ورکـړو
گـونـدې دا سـیـلاب چـې راغـی لاهـو کـېـږو

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رڼو اوبو ونه

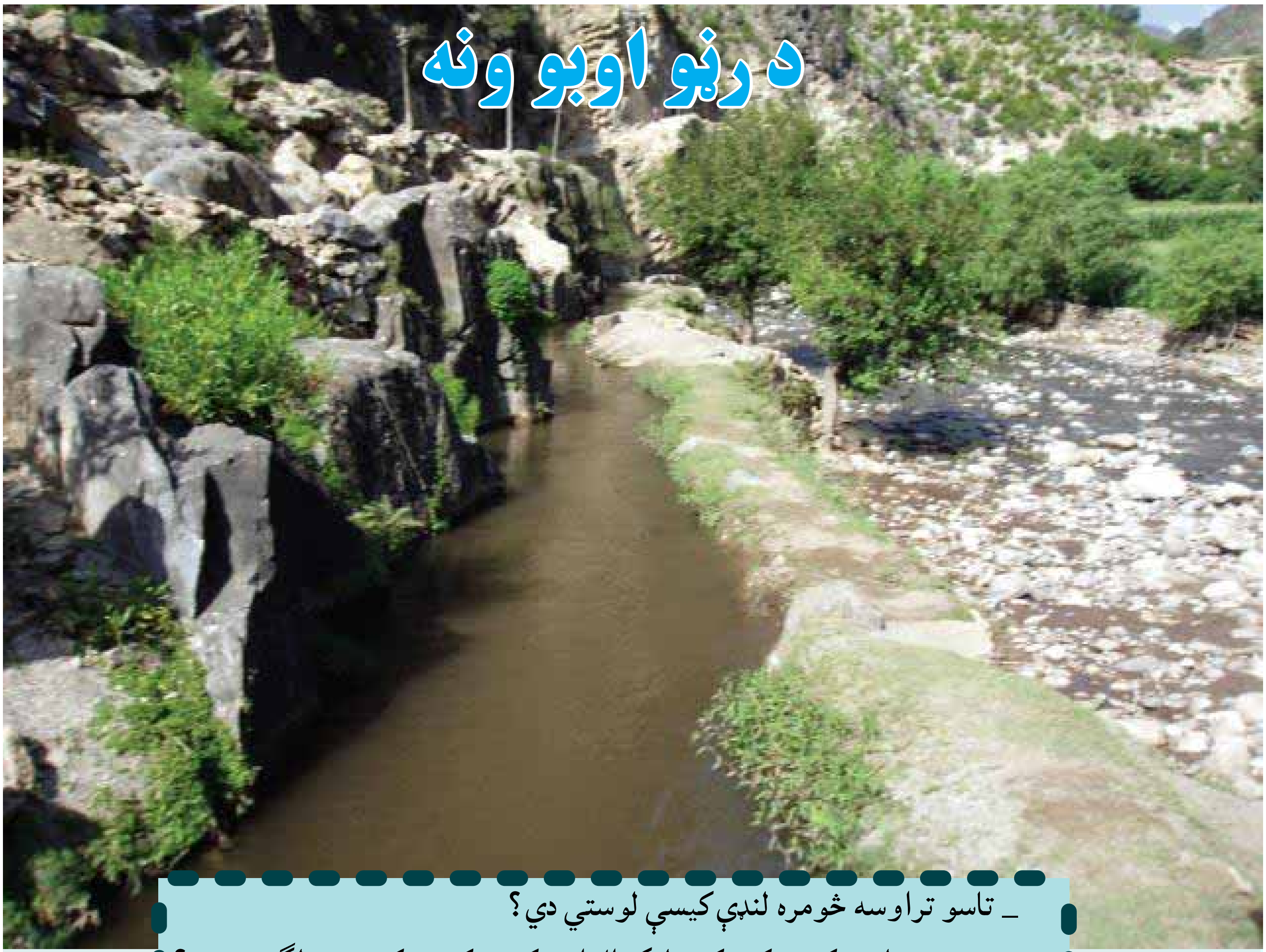

ـ تاسو تراوسه څومره لنډې کيسې لوستي دي؟

ـ د پښتو د لنډو کيسو کوم کوم ليکوال او د کيسو کومې کومې ټولګې پېژنئ؟

ـ د لنډو کيسو کوم بهرنی ليکوال هم پېژنئ؟

په دې لوست کې تاسو ته داسې يوه ليکنه وړاندې کوو چې د اوبو د ارمان او په حقيقت کې د ژوند د ارمانونو يوه هنداره ده. دغه کيسه د هندوستان نامتو کيسه ليکونکي کرشن چندر ليکلې او قلندر مومند لنډه او پښتو کړې ده. لا نوره لنډه بڼه يې اوس ولولئ.

زموږ له کلي نه دواړه طرف ته سره وچ غرونه دي. د نمر خاته طرف غرونه خو بالکل سور اړ دي او پکې د مالګې درنګ دی. لویدیز طرف ته د غرونو پرمخ دکیکر او پلوڅې ونې دي. ددې غرونو کاڼي تک تور دي، خو ددې تورو کاڼو ترمنځه د خوږو اوبو دوه ښکلې چینې دي او ددې دواړو غرونو ترمنځه زموږ کلی دی.

زموږ د کلي اوبه ډېرې کمې دي. زه چې په ښه بد پوه شوی یم، نو اسمان مې تل له ګرمۍ نه لوغړن لیدلی دی. زموږ د کلي د کورونو او خواوشا د ځمکې رنګ بالکل خړ دی. په دې ځمکه کې چې کومه باجره کېږي، د هغې رنګ هم خړ نه چې لا تور بخن دی. همدغه شان رنګ زموږ د کلي د مزدورانو، دهقانانو او د هغوی د جامو دی. له وړوکتوب نه زما یادداشت هڅو له اوبو نه شروع کېږي. د اوبو درد، د اوبو موسکا، د اوبو موندل، د اوبو ورکېدل، غرض دا چې زما سینه د اوبو د فراق له تمهید او د وصال له تاثیر نه ډکه ده.

زما ښه یادېږي چې زه وړوکی وم، نو ادې سره به له کلي نه ښکته خوړ ته کوزېدم. ادې به مې چې نمرې و وینځل، نو ما به د وچولو لپاره د خوړ پر غاړه غوړول. په خوړ کې لړې لړې اوبه وې، مړې مړې اوبه یې وې، سپینې سپینې ورو ورو روانې وې، بس لکه زموږ د ګاونډې پاینده خان لور، بانو. د دواړو موسکا خوږه خوږه وه او د خوږو په قدر خو هم هغه پوهېږي چې د مالګې درنګ کې نوکري کوي.

زما یاد دي چې دا خوړ به د کال شپږ میاشتې وچ و، چې د چیتر میاشت به په تېرېدو شوه، نو خوړ به په وچېدو لاس پورې کړ او چې ویساک به وتو، نو بس بالکل وچ شوی به و او بیا به دده په تل کې یا تش شنه شنه کاڼې پاتې شول یا نرمه نرمه خټه. چې سړی به پرې ګرځېدو نو داسې به معلومېده لکه چې د وربښمو په غالیچو قدم ږدې. یو څو ورځې پس به د خوړ دا خټه هم وچه شوه او په مخ به یې تش د درزونو او ګونځو یو جال شان پاتې شو. ماته ښه یاد دي چې ما په وړومبي ځل ددې خوړ وچوبی لیدلی و، نو په هغه شپه مې له غمه سترګه نه وه پټه کړې. ادې مې راته ډېرې کیسې و ویلې، خو د ادې په غېږ کې ماته ټوله شپه د خوړ په کاڼو د اوبو ورو ورو ښوېیدل، دکاڼو منځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې تېرېدل او په څنګ تېرېدل وراندې وراندې کېدل، لکه چې کله کله به بانو له غوسې نه د کوځې د ګوټ پیر نه په تېزۍ تاوه شوه، اوس دا اوبه وچې وې. ماته چې دا خبرې رایادې شوې نو ادې نه مې پوښتنه وکړه:

ـ ادې! دا زموږ خوړ چېرته لاړ؟

ـ ځمکه کې ننوتو بچی!

ـ ولې ځمکه کې ننوتو؟

ـ د لمر د وېرې.

ـ ادې دا خوړ له نمر نه ولې یرېږي؟ ها، لمر خو ډېر ښه وي کنه!

ـ لمر یو نه دی، ښه بچی! لمرونه دوه دي، یو د ژمي لمر وي، بل د اوړي لمر. د ژمي لمر ډېر ښه او مهربانه وي او د اوړي لمر ډېر تېز او غوسه ناک وي، بچی. دا دواړه وار په وار زموږ کلي ته راځي. د ژمي له لمر نه زموږ خوړ ډېر خوشحاله وي، خو چې د اوړي ظالم لمر راشي، نو زموږ له خوړ نه ورو ورو جامې وکښل شروع کړي...

ما له ادې نه بله پوښتنه وکړه:

ـ ادې! دا د درنګ اوبه ولې تروې دي؟

ـ بچی دا لا بله کیسه ده.

ـ نو و وایه کنه ماته.

ـ نه بچی اوس ویده شه، ناوخته دی.

ـ نه نه، ماته و وایه کنه ژاړم.

ـ ښه ښه نیکه! و ایم یې درته، خو چغې مه وهه.

ـ ښه

ـ ښه نو، دا درنګ دی کنه، دا په پخوا زمانه کې ښاپېرۍ وه او دغه د خوړو اوبو د چینو غر اول دیو و، دا ښاپېرۍ ددې دیو ښځه وه.

ـ نو بیا!

ـ نو بیا یو ځل د دیوانو جنګ شو او ددې ښځې خاوند هم پکې لاړ برتې شو او ښځه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترې پاتې شوه، ده ورته ويلي وو چې تر څو زه نه يم راغلی، ته کور ناسته اوسه چېرته ځه راځه مه. دې ښځې ډېره موده خپل خاوند ته وکتل، خو خاوند يې رانغی. آخر يوه ورځ يو سپين ديو راغی او په دې مين شو. سپين ديو ورته ډېر درواغ مرواغ و ويل چې ستا خاوند د ديوانو جنگ کې مړ شوی دی، نو هغې ورسره واده ومانه... بيا يوه ورځ هغه بوډا ديو راغی او چې دوی دواړه يې وليدل نو له غوسې نه تک سور شو او دواړه يې مړه کړل. له هغې ورځې نه دغو دواړو غرونو ته ازار شوی دی او دا دواړه شنه کاڼي شوي دي. د هغه مخامخ غر اوبه ځکه خوږې وي چې هغه خپلې ښځې سره د ربتيانو مينه کوله او ددې بل غر دا اوبه ځکه تروې دي چې دا د هغې ښځې اوښکې دي چې هر وخت ژاړي او چې دا اوښکې وچې شي نو مالگه ترې جوړه شي.

کيسې ختمه شوه او زه ويده شوم، ما به په خوب کې هغه درنگ ليده چې پلار مې پکې مزدوري کوله. ما چې به کله کله پلار پسې هلته ډوډۍ وړله، نو پلار به مې د مالگين تالاو پر غاړه ناست اکثر دا ويل:

- يره! دلته گوره څومره اوبه دي، خو بيا هم چرته اوبه نشته. زړه مې وايي چې چرته د خوږو اوبو تالاو ولټوم او پکې ښې غوپې ووهم چې دا ټوله مالگه مې له وجود نه لرې شي.

- اوبه... اوبه!!

خلکو اوبو پسې فريادکاوه، خو اوبه نه وې او که وې هم نو يا به په پورې غاړه غر کې وې او يا په خوړ کې، خو دا خوړ هم شپږ مياشتې وچ و او بيا يوه ورځ خو بالکل ورک شو. دا زما د ماشومتوب خبره نه ده، زما د زلميتوب واقعه ده. زموږ له کلي نه ډېر لرې هغه د زرگونو جريبو جاگير خاوند اکبر علي زموږ د کليوالو د خوښې خلاف د خوړ مخه بدله کړه، خپل پټي يې پرې خړوب کړل او زموږ او د خواوشا نور کلي يې تندې ته پرېښودل. د کلي خلک داسې اوتر شول لکه چې د چا مور و پلار مړه شوي وي. خوړ مړ شو او د هغه اوبه هم اوموږ تربته شو. زما ښه په ياد دي چې د کلي خلکو سرکار کې په اکبر علي عريضې وکړې، خو اکبر علي د هغه ځای تر ټولو لوی خان و. د مالگې ټيکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم د هغه وه، نو نتيجه يې دا شوه چې د کلو خلکو خوړ خو رابيا نه کړو، خو د مالګې مزدوري يې بايلودي.

زه چې وړوکی وم نو په دغه مخامخ غره کې ايکي يوه چينه وه، خو لږ چې لوی شوم، دغلته يوه بله چينه هم وخوټکېده. دا هم يوه په زړه پورې کيسه لري چې زما پلار د کلي د خلکو په ټينګار د چينې په لټون پسې ووت او چې کله يې بله چينه پيدا کړه نو د خلکو د ګډاګانو او سندرو يو شور جوړ شو.

زه هم په درنګ کې مزدور شوم، مابنام به سترې ستومانه کور ته راغلم، وده به شوم او چې لمر به خړېکه وهله نو زه به په درنګ ورننوتی وم. له څو شپو راسې مې بانو نه وه ليدلې. يوه ورځ مابنام چې له کار نه راتلم، نو بانو مې په لاره وليده. راته يې وويل:

ــ نن راشه ښه، کار مې دی درسره.

ــ زه ډېر ستړی يم نشم درتلای.

ــ نه نه ډېر ضروري کار مې دی درسره، راشه ښه.

او چې زه له پيشنمي نه مخکې چينې ته ورسېدم، نو بانو ناسته وه. هغه چوپ وه. زه هم چوپ وم، خو ما زړه ټينګ نه کړای شو.

ــ څه چل دی آخر، وايه کنه!

ــ زه درنه روانه يم!

ــ زما زړه درز پرېوتو. ما ويل که چينه وچه شوه، زما مرۍ خپه شوې وه. ما په سخته وويل:

ــ چرته؟

ــ زما واده دی.

زه بې اختياره شوم:

ــ ستا واده؟

ــ هو! ما د تره زوی ته ودوي. هغه له کالام نه راغلی دی. کوهاټ کې دی، صوبه دار

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی. هغې دا ټولې خبرې په يوه سا وکړې. زه غوسه شوم. هغه چوپ شوه. زه سوچونو په سر واخيستم. بانو بيا وويل:

ــ دا رښتيا دي چې وايي چې کوهاټ کې ډېرې تېرې اوبه دي. ځو ځو چينې دي پکې. بمبې دي پکې، چې کله دې زړه غواړي، تاو يې کړه او منگی ډک کړه، هه...

د هغې اواز له خوشحالی نه رپېده. زه ورته ورنژدې شوم. سترگو ته مې يې وکتل. د هغې په سترگو کې زما له مينې نه انکار نه و، دا وه چې پکې د اوبو اقرار و، ما داسې محسوسه کړه چې مينه يوازې صداقت، اخلاص او جذبه نه غواړي، لړې لړې اوبه هم غواړي. مور دواړه چوپ وو. بانو منگی ډکولو، منگی يې ډک کړ او لاړه.

په کومه شپه چې د بانو واده و، نو ما خوب وليد چې زمور خوړ بيا ډک ډک راغلی دی. د مالگې غر کې هم د خوړو اوبو چينې راخوټکېدلې دي او زمور د کلي په منځ منځ کې يوه لويه ونه ده. دا ونه ټوله له رڼو اوبو نه جوړه ده. د ونې جرړې، ښاخونه، گلونه، مېوه او پاڼې ټولې د اوبو دي او له دې ښاخونو او پاڼو نه د اوبو ويالې روانې دي او په دې اوبو د کلي ځمکې خړوب شوي دي. خلک لگيا دي، کروندې کري، ښځې نمرې وينځي. ماشومان د گلونو اميلونه په لاس له ونې نه گرچاپېر گډېږي. بانو پاکې جامې اغوستې او ماته وايي:

ــ اوس خو زمور کلي کې د رڼو اوبو ونه راټوکېدلې ده کنه، اوس خو درنه زه هېچرته نه ځم. څومره ښه خوب و، خو چې ما مې پلار ته ووايه، نو هغه راته وويل:

ــ بل چاته خو دې نه دی ويلی؟

ــ نه بابا دا خو خوب دی، تاسې ولې وېرېږئ!

ــ خوب دی، خو عجيبه خوب دی!

ــ نه بابا! ما خو چې خوب کې کومه ونه ليدلې وه، هغه خو سره نه وه، د هغې رنگ خو لکه د اوبو په شان و، خو داده چې پکې د مېوې پر ځای د گلابو سرې سرې کوزې غوندې ښکارېدې چې له هغې نه اوبه بهېدې.

ــ هر څه چې دي، خو دا ډېر خراب خوب دی، که پوليس واورېدو، نو تابه هم داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بوځي لکه چې هغه مزدوران یې بوتلي وو.

زما ښه یاد دي چې د پلار له وېرې ما څو ورځې دا خوب چاته ونه وایه. ما چې د درنګ مزدورانو ته دا خبره وکړه، نو هغوی وخندل:

ــ دا خوب، خو دلته ډېرو کسانو لیدلی دی! دا خوب به رښتیا کېږي که خدای کول!

ما خو وړومبی د دوی په خبرو یقین نه کولو خو اوس په دې پوه شوی یم چې زموږ دا خوب به خامخا رښتیا کېږي. یوه ورځ به د اوبو دا ونه زموږ په کلي کې زرغونېږي، تش جامونه به ډکېږي، خیرن نمري به وینځل کېږي، جل وهلي زړونه به تازه کېږي او ټولې شاړې ځمکې به ودانېږي.

فعالیتونه

١ــ د کیسې یوه یوه برخه دې زده کوونکي یو ځل بیا په وار سره ولولي.

٢ــ په کیسه کې دغه پنځه لغتونه دې یو یو زده کوونکی معنا کړي؟ بیا دې نور زده کوونکي له کیسې څخه لس نور لغتونه انتخاب او له خپلو همټولګیوالو دې یې معنا وپوښتي:

لوغړن، باجره، جرړې، نمری، خوړ

٣ــ زده کوونکي دې په دریو برخو ووېشل شي، یوه برخه دې ددې کیسې نومونه له ځانه سره په کتابچو کې ولیکي، دویمه ډله صفتونه او دریمه فعلونه. بیا دې ټول خپل لستونه ټولګیوالو ته ولولي.

۴ــ یو تن زده کوونکی دې په خپله خوښه او یو زده کوونکی دې د ښوونکي په خوښه ددې کیسې لنډ مطلب په خپلو الفاظو په ساده توګه خپلو ټولګیوالو ته څرګند کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د خپل کلي یا خپل ښار اړوند یوه په زړه پورې پېښه د لنډې کیسې په توګه ولیکي. د مخونو شمېر دې له دوو مخونو څخه نیولې تر څلورو مخونو پورې وي.

شپېلۍ

د غره په ذهن کې خوره شوه شپېلۍ
په سرو ممانو مېلمنه شوه شپېلۍ
دا د کېږدۍ پلو خو واړوئ لږ
تللې کوچۍ وه راستنه شوه شپېلۍ
وري زلمي شول، اوښې پېغلې شولې
لکه خېږۍ په غرونو شنه شوه شپېلۍ
ستورو جامې د اتن واغوستلې
د هسک د ښتو ترانه شوه شپېلۍ
((اسحاق ننګیال))

طامع همېش وي په انتظار کې
آب یې د مخ ځي په هر دیار کې
ګنج چې د صبر پیرمحمد بیاموند
توانګر باله شي په دا دیار کې
((پیرمحمد کاکړ))

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتو کې ناول لیکنه

ـ تاسو تراوسه کوم ناولونه لوستي دي؟

ـ کوم ناول مو ډېر خوښ شوی او ولې؟

ـ د پښتو ناولونو په اړه تر معلوماتو مخکې لازمه ده چې د ناول په اړه لنډې خبرې وکړو. ناول انګلیسي کلمه ده او ویل کېږي چې له ایتالیایي (نو ویلا) څخه اخیستل شوې چې د (نوي یا کوچنې) په معنا دی، خو په نورو اروپايي ژبو کې د ناول پر ځای د رومان اصطلاح کارو له کېږي. موږ دلته د (ناول) او (رومان) دواړه اصطلاحګانې د واحد داستاني اثر لپاره کاروو. ناول یا رومان په حقیقت کې یو نسبتاً اوږد داستاني روایت دی. په دغه روایت کې شخصیتونه (یا شخصیت) د پېښو په یوه پرله پسې لړۍ کې انځورېږي. د رومان د اوږدوالي او حجم په اړه بېلابېل نظرونه ورکړل شوي دي. له دېرش څخه تر څلوېښت او پنځوس زره کلمو پورې یې ورته کم حد ټاکلی او تر دې هر څومره زیاتېدلای شي. هر ناول او رومان د ژوند د پېښو روایت دی او په هغو کې کرکټرونه، د پېښو کړکېچ، صحنې، اړیکې او نور شامل دي. د څېړونکو په نظر: ناول هغه خلاق منثور روایت دی چې په لازمه توګه د پېښو تسلسل ته پاملرنه کوي. په ناول کې یو شمېر شخصیتونه (کرکټرونه) په ځانګړو صحنو او پېښو کې ګډون لري. که لنډه کیسه یوازې یو ساز ته ورته وي (د ساز یوې آلې ته)، نو ناول او رومان یوه سمفوني یا ارکسترا او د سازونو یوه ټولګه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناول لومړی زموږ ادبیاتو ته د ژباړې په بڼه راغلی دی. مخکې تر دې چې په پښتو ژبه ناول ولیکل شي، له اردو ژبې څخه پښتو ته ځیني ناولونه راوژباړل شول.

په دې لړ کې دوه لومړني ژباړل شوي ناولونه د یادولو وړ دي: نقش نګین یا ((مرآة العروس)) او ((توبة النصوح)). دواړه ناولونه په اردو ژبه د هند د نومیالي لیکوال او شاعر ډپټي نذیر احمد خان په قلم لیکل شوي دي. مرآة العروس د ((نقش نګین)) په نامه د ارواښاد میا حسیب ګل کاکاخېل له خوا او توبة النصوح د ارواښاد میا محمد یوسف کاکاخیل له خوا په پښتو ژباړل شوي دي.

ډپټي نذیر احمد خان د هند د نیمې وچې له مخکښو ادبي شخصیتونو څخه ګڼل کېږي. د هغه په آثارو کې د ټولنیز انتقاد روح ډېر پیاوړی دی او د اردو ژبې لومړنی ناول لیکونکی ګڼل کېږي.

د ډپټي نذیر احمد خان دغه یاد شوي ناولونه په پښتو ژبه لومړني ژباړل شوي ناولونه دي. نقش نګین له ۱۸۷۷م. کال څخه مخکې له اردو څخه په پښتو ژباړل شوی، خو په ۱۹۵۷م. کال کې په پېښور کې چاپ او خپور شوی دی، خو توبة النصوح په ۱۹۰۴م. کال کې په پښتو ژباړل شوی او پر همدغه کال چاپ شوی دی.

په پښتو ژبه لومړنی لیکل شوی ناول د پیاوړي لیکوال سید راحت زاخیلي په قلم د ((نتیجهٔ عشق)) یا ((ناول د ماه رخې)) په نوم کښل شوی او په ۱۹۱۰م. کال کې په پېښور کې چاپ شوی دی.

له دغه لومړني ناول څخه وروسته تر ډېرو کلونو پورې په کوزه پښتونخوا کې د کوم ناول د لیکلو پته نشته. بیا نو په بېلابېلو وختونو کې دغه ناولونه ولیکل شول:

_ په ۱۹۵۰م. کال کې د صاحبزاده محمد ادریس ((پېغله)) نومې ناول چاپ شو.

_ په ۱۹۵۷م. کال کې د اشرف دراني لیکلی ناول د ((زړکې سترګې)) په نوم خپور شو.

_ په ۱۹۵۷م. کال کې د حمزه شینواري ((نوې چپې)) نومی ناول چاپ شو.

له دغو څو لومړنیو ناولونو سره سم او ترې راوروسته دغه نور پښتو ناولونه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپ شوي دي:

ـ د رشيد علي دهقان: ((د سرو تعويذ))

ـ د محمد ابراهيم شبنم (خوابنې او نړور)

ـ د سيد رسول رسا دغه پنځه ناولونه: مفرور، شمی، خودکشي، مامونی او ميخانه.

ـ د ډاکټر شير زمان غمژن طايزي دغه پنځه ناولونه: گل خان، امانت، رحمان کورونه، غونډۍ او واده ونه شو.

په کوزه پښتونخوا کې تر دې وروسته هم دغه لړۍ راروانه ده او اوس يو زيات شمېر ناولونه ليکل شوي او خپاره شوي دي.

په افغانستان کې هم دغه لړۍ له ژباړې څخه پيل شوې ده. هغه لومړنی ناول چې په افغانستان کې په پښتو ژبه ژباړل شوی دی، د فرانسې د نوميالي ليکوال ويکتور هوگو (بيوزلان) نومې ناول دی. دغه ناول د استاد عبدالحی حبيبي په قلم ژباړل شوی او په ۱۳۱۰هـ. ش. کال کې د کندهار د ((طلوع افغان)) جريدې په پاڼو کې په پرله پسې توگه خپور شوی دی.

دلته په پښتو ژبه لومړنی ليکل شوی ناول د برهان الدين کشککي په قلم ليکل شوی او په ۱۳۱۷ هـ. ش. کال کې خپور شوی دی. سره له دې چې ددې ناول پر څنډه ليکل شوي چې اصلي موضوع يا سوژه يې له بهرنيو مطبوعاتو څخه اخيستې ده، خو خپله د ليکوال په قلم ليکل شوی او ژباړه نه ده. د نوموړي ليکوال يو بل ژباړلی ناول په همدغه وخت کې خپور شو چې ((په پټه د پټو پلټنې)) نومېږي، دا يو په زړه پورې پوليسي ناول دی.

تر دې وروسته په افغانستان کې د ډېرو ليکوالو ناولونه چاپ او خپاره شوي دي.

په افغانستان کې په وروستيو کلونو کې يو شمېر نور ناولونه هم ليکل شوي او اوس زموږ ځوانو ليکوالو هم د هنري ادبياتو دغې برخې يا ژانر ته ځانگړې پاملرنه کړې او په زړه پورې ناولونه يې ليکلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د متن لنډيز:

په کوزه پښتونخوا کې په پښتو ژبه لومړني ژباړل شوي ناولونه ((مرآة العروس)) يا ((نقش نګين)) او ((توبة النصوح)) دي. لومړنی ناول د سيد راحت زاخيلي په قلم په ۱۹۱۰م. کې ليکل شوی او ((نتيجۀ عشق)) يا ((ناول د ماه رخې)) نومېږي. په افغانستان کې لومړنی ژباړل شوی ناول د ويکتور هوګو (بېوزلان) دي. ليکل شوی پښتو ناول د برهان الدين کشککي ((پټه مينه)) ده. په کوزه پښتونخوا او افغانستان کې تر دغو لومړنيو آثارو وروسته ګڼ شمېر ناولونه ليکل شوي چې شمېر يې لسګونو ته رسېږي.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې په وار سره ددې لوست يو يو پراګراف ولولي او نور تولګيوال دې غوږ ورته ونيسي.

۲ـ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځواب ووايي:

- په افغانستان کې په پښتو ژبه لومړنی ناول کوم يو دی، ليکوال او ژباړونکی يې څوک دی؟
- په کوزه پښتونخوا کې په پښتو ژبه لومړني ناولونه څه نومېږي، د ليکوال او ژباړونکو نومونه يې واخلئ؟
- د سيد راحت زاخيلي په قلم ليکل شوی لومړی پښتو ناول څه نومېږي؟
- د برهان الدين کشککي د يو ليکلي او يو ژباړلي ناول نومونه واخلئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ څو تنه زده کوونکي دې په دغو موضوعاتو خپلو ټولګیوالو ته لنډ لنډ معلومات ورکړي:

الف: د ناول او رومان ترمنځ څه اړیکې دي؟

ب: په کوزه پښتونخوا کې د ناول لیکنې تاریخي بهیر

ج: په افغانستان کې د ناول لیکنې تاریخي بهیر

۴_ زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړنۍ ډله دې په پښتو ژبه د لیکل شوو ناولونو د یو یو نوم اخلي او د بلې ډلې یو تن دې ددغه ناول د لیکوال نوم یادوي. زده کوونکي کولای شي چې په دې لوست کې د یادو شوو ناولونو نومونه واخلي او که د نورو پښتو ناولونو نومونه ورته یاد وي یا یې لوستي وي، د هغو نومونه هم اخیستلای شي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د یو داسې ناول په باب لنډ معلومات ولیکي چې لوستلي یې وي. دغه معلومات دې په دوو مخونو کې ولیکي او دغو ټکو ته یې پام ضرور دی:

۱_ د ناول لنډه پېژندنه، نوم، لیکوال، یا ژباړونکی، د مخونو شمېر، د چاپ ځای او کال.

۲_ د ناول د کیسې یا موضوع لنډه معرفي.

۳_ په ناول کې یې څه شی خوښ شوی او کومه برخه یې نه ده خوښه شوې او ولې؟

په بله ورځ دې یې خپلو ټولګیوالو ته واوروي او یا دې پرې په ټولګي کې د خپلو یادښتونو له مخې لنډې خبرې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکایت

حاتم طایي چا وپوښته چې له ځانه دې هم بلند همت څوک لیدلی دی، یا دې اورېدلی دی؟

وې ویل: یوه ورځ مې څلوېښت اوښان ذبح کړي وو. اسیران مې د عربو او فقیران بللي وو. ناګاه مې په صحرا یو خارکش ولیده، د لرګیو ګېډۍ په سر. ورته مې وویل چې په مهمانۍ د حاتم ولې نه ور درومې؟ خلک پرې جمع شوي دي، دعوت یې عام کړی دی.

وې یې:

هر چې خوري د خپل منت روټۍ
څه به کاندي د حاتم د اوښ بوټۍ

هغه شخص مې په همت په جوانمردۍ ترځان هسک ولیده.

((ګلدسته))

اندېښنه که په غره کښېږدي
غر به هم لکه ویښته کا
خوار سړی ملامت نه دی
که په غم کې ځان اوبه کا

((خوشحال خان خټک))

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

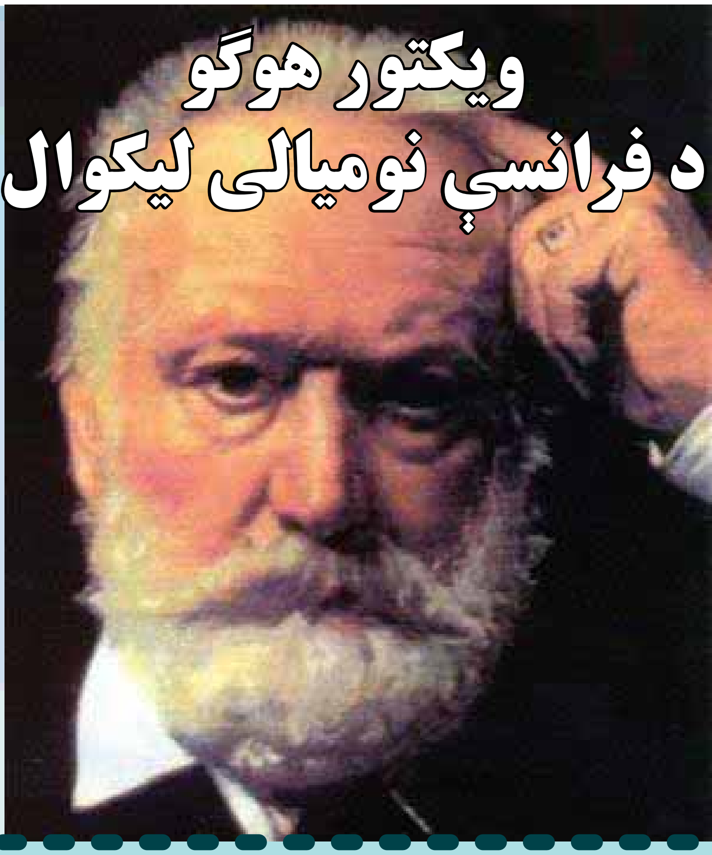

ويکتور هوګو
د فرانسې نوميالی ليکوال

ـ د نړۍ د څومره ليکوالو نومونه مو زده دي؟

ـ آيا د کومو نړيوالو ليکوالو کتابونه مو لوستي دي؟

ـ د ويکتور هوګو نوم مو اورېدلی، يا مو د هغه کوم کتاب لوستی دی؟

د نړۍ د ادبي څېرو په لړ کې ويکتور هوګو خپل ځانګړی ځای لري. هغه په نولسمه پېړۍ کې د فرانسې او ټولې نړۍ د سترو شاعرانو او ليکوالو په کتار کې شمېرل کېږي.

په دې لوست کې د نړۍ ددغه نوميالي شاعر او ليکوال په باب معلومات ترلاسه کوئ.

ویکتور هوګو په ۱۸۰۲م. کال د فرانسې په ختیځ (بیزانسون) کې وزېږېد. نیکه یې د یو داسې بزګر زوی و چې د (نانسي) په ښار کې یې ترکاڼي هم کوله. پلار یې په پوځ کې خدمت غوره کړ او د ناپلیون په لښکر کې تر جنرالۍ ورسېد. د هوګو مور د یو بېړۍ‌وان لور وه.

هوګو په وړوکتوب کې ډېر کمزوری او بې ځانه و. هېچا هم داسې فکر نه کاوه چې ماشوم ویکتور دې ګوندې ژوندی پاتې شي، خو هغه ژوندی پاتې شو او داسې ژوندی چې ژوندیتوب او د ژوند یادونو او ویاړونو یې تر مرګ وروسته هم دوام وکړ.

لومړی یې په پاریس کې زده کړې پیل کړې او څه وخت وروسته یې په ریاضي، شعر او لاتیني ژبه کې بې ساری پرمختګ وکړ او خپلې زده کړې یې بشپړې کړې. څرنګه چې د ویکتور هوګو پلار د جنرالۍ په وظیفه کې کله په یو ځای او کله په بل ځای کې و، نو د هوګو ژوند هم ټول یا زیاتره په سفرونو کې تېر شو. بېلابېل ښارونه او هېوادونه یې ولیدل. په پای کې له خپلې کورنۍ سره یو ځای پاریس ته لاړ او هلته یې استوګنه غوره کړه، دغو سفرونو د هوګو پر ژوند او ذهن پوره اغېز وکړ.

په پاریس کې له استوګنې سره سم دوی له یوې بلې پوځي کورنۍ سره اړیکې پیدا کړلې او په دې کورنۍ کې د (ادل) په نوم له یوې نجلۍ سره یې مینه پیدا شوه او په پای کې یې ورسره واده وکړ.

هوګو د پاریس په (دارالفنون) کې زده کړو ته دوام ورکړ. همدلته یې خپل لومړني شعرونه وویل. لومړنیو شعرونو یې د ښوونځي جایزه وګټله. د فرانسې د هغه وخت یو نومیالي شاعر او لیکوال ((شاتوبریان)) هغه ته د یوه ((عالي ماشوم)) نوم ورکړ.

له خپل ورور سره یې یو ځای یوه پنځلس ورځنۍ مجله خپره کړه. په دې مجله کې یې په خپل نامه او نورو مستعارو نومونو مقالې خپرې کړې، داسې مقالې چې د وخت د ادبي او ان سیاسي محافلو پام وړ شوې. نوموړی د همدغې مجلې په پانو کې لازم شهرت ته ورسېد. د دربار ستاینې یې هم وکړې او د پاچا له لوري یې شعرونو ته جایزې هم ورکړل شوې او د دوو زرو فرانکو د تنخواه یوه دنده هم وروسپارل شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې وروسته د هوګو ادبي هلې ځلې زیاتېږي. په ادبي مجالسو کې له لیکوالو او شاعرانو سره اړیکې پیدا کوي او ادبي غونډې هم جوړوي. تر ۲۵ کلنۍ پورې د دربار پلوی و. تر هغه وروسته یې ملاتړ شکمن کېږي یا مشروطه بڼه غوره کوي.

هغه ته دا نظر پیدا کېږي چې د هېوادونو او ولسونو د پرمختګ او بریالیتوب لپاره آزادي ډېره ضروري ده. د خپل همدغه نظر لپاره د ((کرمول)) په نوم یوه ډرامه او د ډرامې سریزه لیکي. دغه ډرامه او سریزه یې دومره اهمیت پیدا کوي چې په فرانسه کې د رومانتیزم د ادبي مکتب پیل ګڼل کېږي.

ویکتور هوګو په خپل ژوند کې له زیاتو کړاوونو سره هم مخامخ شو، اولادونه یې په پرله پسې توګه مړه شول او د یوې لور مړینې دومره وځوراوه چې څو کاله یې قلم له لاسه وغورځېد.

په ۱۸۴۱م. کال کې هوګو له درې ځلې ماتې وروسته د فرانسې د اکاډمۍ په غړیتوب ومنل شو. د فرانسې پاچا (فلیپ لویي) له هوګو سره ځانګړې دوستي لرله. د همدغې دوستۍ له کبله هغه څو ځله د انتصابي سناتور په توګه د مشرانو جرګې غړی شو.

په ۱۸۴۸م. کال په فرانسه کې کورنۍ اړ و دوړ شروع شو. ولس د بدمرغۍ په لمبو کې سوزېده. هوګو په همدغه وخت کې د خپل ولس په ګټه سیاست ته ورودانګل. د هغه وخت یو بل نامتو شاعر ((لامارتین)) د هوګو په همکارۍ وړاندیز وکړ چې یو موقت حکومت دې جوړ شي او په موقت حکومت کې هغه د پوهنې د وزیر په څوکۍ وټاکل شو، خو اړ و دوړ روان و. هوګو د سلطنت ضد ډلو کلک ملګری شو او له همدې نېټې څخه یې د فرانسې له پاچا ناپلیون سره دښمني پیل شوه.

هوګو به د بې وزلو خلکو پلوي کوله، ویناوې به یې کولې او زیات محبوبیت یې پیدا کړ، کله چې ((لویي ناپلیون)) د فرانسې پاچاهۍ ته ورسېد، غوښتل یې چې د خپل واک د ټینګښت لپاره یو ځواکمن ګوند جوړ کړي. په همدې وخت کې هوګو د ناپلیون سخت مخالفت پیل کړ. ناپلیون بریالی شو، د هوګو په ګډون ۸۴ تنه د عامه امنیت د تخریبوونکو په نوم معرفي او د فرانسې له خاورې نه تبعید شول. هغه لومړی بروکسل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او بیا انګلستان ته لاړ او هلته يې د ((ژرسي)) او ((کرنسي)) په جزيرو کې د تبعيد عمر تېراوه. د تبعيد په وخت کې يې خپل په زړه پورې آثار وليکل.

په ۱۸۷۰م. کال کې له ۱۹ کلن تبعيد وروسته فرانسې ته راستون شو، څو ځله د خلکو له خوا د فرانسې د شورا د غړي په توګه وټاکل شو. هغه په ۱۸۸۵م. کال کې د ۸۳ کالو په عمر مړ شو.

د ويکتور هوګو په ليکل شوو کتابونو کې ((بېنوايان)) تر ټولو مشهور دی. دغه اثر ډېر زيات نړيوال شهرت لري، خو يو شمېر نور مهم کتابونه يې دادي:

هغه سړی چې خاندي، د خزان پاڼې، بدمرغان، مکافات، انتقام، سمندري کارګران او يو شمېر نور...

((د يو محکوم سرګذشت)) د هوګو له وروستيو په زړه پورې آثارو څخه شمېرل کېږي. په دې داستان کې د يو داسې انسان د محکوميت غږ اورېدل کېږي چې په اعدام محکوم شوی دی. هغه د زندان له تورتم څخه خپلې ښځې ته خپل سرګذشت ليکي. په دغه وير لړلي سرګذشت کې د محکوم د خپل ژوند او د نورو خلکو د ژوند ځينې اړخونه او واقعيتونه راتر سترګو کېږي. هغه خپل دغه داستان د پانسی پر ضد ليکي، هوګو غواړي په دې اثر کې په مجموع کې د ((انسان)) او ((انسانيت)) دفاع وکړي. هغه د انسان وژنې سخت مخالف دی.

ويکتور هوګو نه يوازې دا چې د فرانسې لوی شاعر او ليکوال و، په خپله پېړۍ کې د نړۍ د سترو ليکوالو په کتار کې شمېرل کېږي. له همدې کبله هغه ته د خپلې پېړۍ د ښوونکي نوم هم ورکړل شوی دی.

د متن لنډيز:

د نړۍ د نوميالیو شاعرانو او ليکوالو په لړکې ويکتور هوګو زيات شهرت لري. هغه په ۱۹مه پېړۍ کې د فرانسې نامتو ليکوال او شاعر دی. هغه د رومانتيزم د ادبي مکتب له بنسټ ايښودونکو څخه ګڼل کېږي. د ځينو مشهور اثارو نومونه يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دادي:

ښېنوايان يا (ښېوزلان)، کرمول، د يو محکوم سرګذشت، هغه سړی چې خاندي، مکافات، بدمرغان، انتقام، سمندري کارګران او يو شمېر نور...

ويکتور هوګو د خپل ژوند ډېر کلونه له (ناپليون) سره د مخالفت له کبله په تبعيد کې تېر کړل.

څرګندونه

د رومانتيزم ادبي مکتب: د نړۍ په ادبي مکتبونو کې ځينې مشهور يې دادي: کلاسيسيزم، رومانتيزم، سمبوليزم، رياليزم او نور... د رومانتيزم ادبي مکتب د اتلسمې پېړۍ په پای او د نولسمې پېړۍ په پيل کې په اروپا کې راڅرګند شو. مخکښان يې په انګلستان کې: ويليام بليک اوکالريج، په جرمني کې: ګويته او شيلر او په فرانسه کې ويکتور هوګو، شاتو بريان او لامارتين دي. رومانتيزم په حقيقت کې يو انقلابي غورځنګ و او شعارونه يې تر ډېره حده د روڼ اندۍ د دوران فلسفي او سياسي بنه لري، د انسان د آزادو احساساتو بيان او د فردي حقوقو تائيد يې د شعارونو لومړنۍ کرښې وې. دغه ادبي مکتب د کلاسيزم د ادبي مکتب د چوکاټونو پر وړاندې د نوو افکارو د لرونکو ليکوالو او شاعرانو له لوري رامنځته شو او په ټوله اروپا او نړۍ کې خپور شو. دغه کلمه ځينو کسانو د رومانتيسيزم په بڼه هم ليکلې ده چې دوارړه د يو مفهوم لپاره کارول کېږي. رومانتيزم په حقيقت کې د کلاسيکو منل شوو زړو ادبي قوانينو پر وړاندې د بغاوت رنګ لري. د دوی په نظر د کلاسيزم د مکتب وچ او زاړه چوکاټونه نور د نوي عصر فلسفي او ادبي غوښتنو ته ځواب نه شي ويلای. څېړونکو ۱۸۳۰م. کال د ادبي انقلاب کال ګڼلی دی. په دې کال کې ويکتور هوګو او ملګرو يې رومانتيزم د هنر او شخصيت د آزادۍ د مکتب په عنوان معرفي کړ. رومانتيک هنرمند او ليکوال د خپل روح غوښتنو او اړتياوو ته زيات ارزښت ورکوي او ځانګړي احساسات يکې خپل ځای لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ زده کوونکي دې په نوبت سره د لوست یو یو پراګراف په لوړ غږ خپلو ټولګیوالو ته ولولي.

۲_ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځواب ووایي:

_ ویکتور هوګو په کومه پېړۍ کې په کوم هېواد کې اوسېده؟

_ د هوګو د ژوند عمده او مهمې پېښې کومې دي؟

_ ویکتور هوګو د کوم ادبي ښوونځي یا مکتب او لارې له مخکښانو څخه شمېرل کېږي؟

۳_ زده کوونکي دې دغه څلور ځوابه پوښتنه کې سم ځواب په نښه کړي:

ویکتور هوګو ددغو کتابونو یا آثارو لیکوال دی:

الف: بېنوایان (یا بېوزلان)، دیو محکوم سرګذشت، هغه سړی چې خاندي

ب: دیو محکوم سرګذشت، رومیو او ژولیت، بېنوایان (یا بېوزلان)

ج: هغه سړی چې خاندي، ګیتانجلي، اتللو

د: بېنوایان (یا بېوزلان)، جګړه او سوله، هغه سړی چې خاندي.

۴_ څلورتنه زده کوونکي دې د لوست عمده عمده ټکي په خپلو الفاظو کې خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د نړۍ د یو داسې لیکوال یا شاعر په باب یا د هغه د کوم اثر او کتاب په باب یو مخ لیکنه وکړي چې پېژني یې، که یې د هغه کوم کتاب لوستی وي، د کتاب په باب دې معلومات ولیکي او که د شاعر او لیکوال په باب یې څه لوستي وي، هغه دې په خپل قلم ولیکي او په راتلونکي پښتو درسي ساعت کې دې یې ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ویشتم لوست

ژوند او چاپېریال

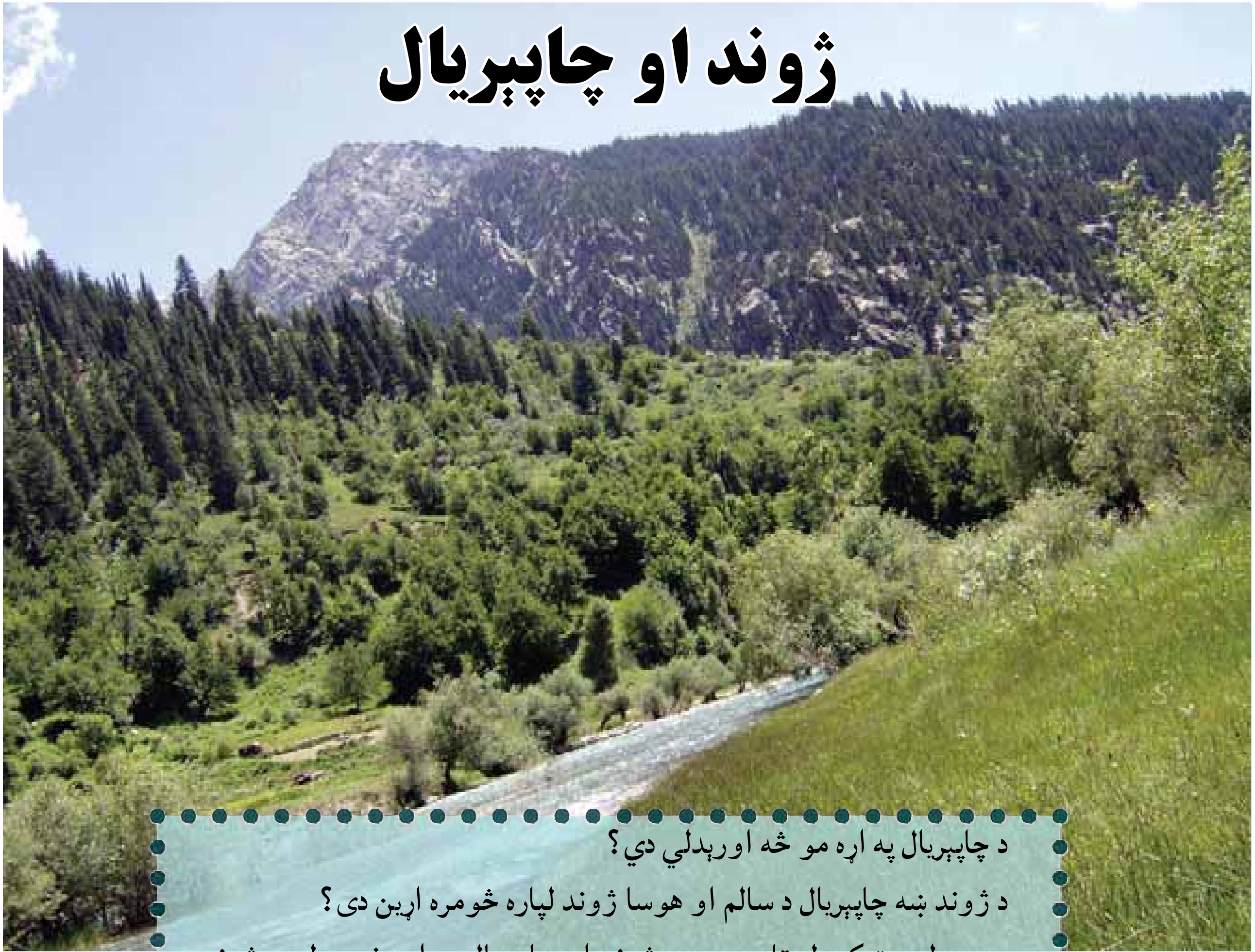

د چاپېریال په اړه مو څه اورېدلي دي؟

د ژوند ښه چاپېریال د سالم او هوسا ژوند لپاره څومره اړین دی؟

په دې لوست کې له تاسو سره د ژوند او چاپېریال په اړه خبرې لرو. ژوند پر چاپېریال څه اثر لري؟ یا دا چې چاپېریال د ژوند لپاره څومره ارزښت لري؟ دغه ډول موضوعگانې زموږ او ستاسو د ژوند لپاره ډېر اهمیت لري او باید جدي پاملرنه ورته وشي. په تېرو لوستونو کې مو د چاپېریال په اړه مطالب لوستي دي. په دې لوست کې په ځانگړې توگه د ژوند او چاپېریال پر اړیکو تاسو ته ځینې مطالب وړاندې کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند او د ژوند چاپېريال په ډېرو برخو کې یو له بل سره نږدې اړیکې لري. د موجوداتو ژوند پر خپل شاوخوا او چاپېريال ژور اغېز لري او دغه راز چاپېريال هم د انسانانو، حیواناتو او نباتاتو پر ژوند هر اړخیز اثر غورځوي.

موږ ته لازمه ده چې د خپل ژوند چاپېريال ته همیشنۍ پاملرنه وکړو، دغه کار نه یوازې دا چې زموږ د ځان لپاره گټور دی، د ټولو انسانانو او ټولې نړۍ لپاره گټور دی. د چاپېريال د پاک ساتلو، د چاپېريال د ارزښت، د چاپېريال د اړتیاوو او نورو موضوعگانو په اړه باید نه یوازې دا چې ځانونه پوه کړو، نورو ته یې په پوهولو کې هم هلې ځلې وکړو.

که موږ خپل چاپېريال ته پام ونه کړو، له ډېرو ستونزو سره مخامخ کېږو، تر ټولو مهمه خبره داده چې نن سبا ټوله نړۍ د چاپېريال د ککړتیا له ستونزو سره لاس او گرېوان ده. هوا ککړه شوې ده، اوبه ککړې شوې دي، په نړۍ کې د نفوسو د زیاتوالي له امله د څښاک او خوراک د موادو د کمښت په څنگ کې د ژوند چاپېريال هم له گڼو گواښونو سره مخامخ دی. د چاپېريال او هوا ککړتیا پر اقلیم هم اغېز کړی دی. د ټولې نړۍ د تودوخې کچه د لوړوالي خواته درومي. له دې کبله د نړۍ د یخونو سترې سمندري زېرمې د ویلي کېدو په حال کې دي. دا ټولې نړۍ ته یو ستر گواښ دی.

د هوا د ککړتیا له امله بېلابېل رنځونه راپیدا کېږي، لکه: د ویني پرنډوالی، د تنفس بېلابېلې ناروغی، حساسیتونه او نور... ددغې ککړتیا لاملونه ډېر زیات دي او هرې برخې ته یې پاملرنه ضروري ده. د صنعت له ودې سره سم چاپېريال ته او د هوا او اوبو ککړتیا ته ډېر گواښونه ورمخامخ دي. له یوې خوا بېلابېل گازونه او لوگي، د سون توکي او نور پر هوا ورگډېږي او د تنفس له لارې د انسانانو او حیواناتو سږو ته ورداخلېږي او دا د هغوی بدن ته سخت تاوان وراړوي. ان چې پر نباتاتو، وښو او سبو هم خپل اغېز لري. په ډېرو هېوادونو کې ددغو لوگیو او گازونو د تصفیې لپاره لارې چارې نه دي لټول شوي او له همدې کبله یې نړۍ ته زیانونه په پرله پسې توگه مخ پر زیاتېدو دي.

اوبه د نړۍ لپاره ډېر اهمیت لري. د ټولو موجوداتو لپاره اوبه حیاتي ارزښت لري،

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني دا چې د ټولو موجوداتو ژوند ورپورې تړلی دی. ویل کېږي چې د نړۍ ۹۸ په سلو کې اوبه مالګینې او تروې دي، دوه په سلو کې خوږې او په سلو کې یوه برخه یې زموږ لپاره دګټې وړ دي. انسانان نه یوازې د څښلو لپاره، بلکې د ژوند د ټولو فعالیتونو لپاره د اوبو کارولو ته اړ دي. کرنې ته اساسي ارزښت لري. اوس د نړۍ د اوبو اساسي زېرمې ډېرې کمې شوې دي. د زېرمو د کمېدلو په څنګ کې له بده مرغه دغه اوبه د بېلابېلو عواملو له کبله ککړې شوې دي. د صنعتي پارکونو او کارخانو د جوړېدو او زیاتېدو له کبله، د نفوسو د زیاتوالي له کبله، دکانالیزاسیون د نه لرلو له کبله، د روغتیایي نه مراقبت او څارنې او دغه راز د نورو عواملو له مخې د اوبو ناپاکي زیاتې شوې او اوبه ککړې شوې دي.

د ځړ ځایونه، ځنګلونه، بڼونه او چمنونه له ګواښونو سره مخامخ دي. زیاتره خلک پر خپل سر ځنګلونه وهي او څړځایونه له منځه وړي، له همدې کبله د باران کمښت، د اوبو لړوالی، د اقلیم تودوخه او د چاپېریال ککړتیا ناوړې پایلې رامنځته کوي. موږ باید دغو ټولو خواوو ته غور وکړو چې د ژوند چاپېریال مو له دې زیات خراب نه شي.

زموږ خلک د کثافاتو او فاضله موادو یا چټلیو د راټولولو، په یو ځای کې د جمع کولو او یو مناسب ځای ته د وړلو، ښخولو یا له منځه وړلو لپاره وړ امکانات او شونتیاوې نه لري. دغه کار هم ډېرې ناوړې پایلې لري، په تېره بیا زموږ ښارونه یې ډېر چټل کړي او له کثافاتو ډک کړي دي. د ګڼو ناروغیو لپاره دغه کثافات د مکروبونو او مرضونو د زېرمو په توګه د پام وړ دي.

جنګونه بل هغه عامل دی چې د چاپېریال لپاره لوی ګواښ ګڼل کېږي. د باروتو خپرېدل، د چاودو او ناچاودو توکو پرېماني او د ټانکونو، شوبلو او الوتکو لوګي او د تېلو لګښت چاپېریال سخت زیانمنوي او خطرناک رنځونه زېږوي. زموږ په ګران هېواد افغانستان کې له سپېڅلي جهاد راوروسته کورنۍ جنګ جګړو، نه یوازې دا چې هېواد یې لوټې لوټې کړی او انسانان یې وژلي، بلکه ستره بدمرغي یې دا رامنځته کړې ده چې زموږ د ژوند چاپېریال ته یې ګڼ شمېر زیانونه اړولي دي. له همدې کبله د سولې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوترو الوتل، د هېواد د نيکمرغۍ او د ژوند د چاپېريال د نېکمرغۍ زيري هم له ځانه سره لري.

اوس نو راځو دې ته چې د چاپېريال د ښې ساتنې لپاره بايد موږ او تاسو په ګډه څه وکړو:

۱ـ په لومړي ګام کې بايد د خپل ځان، خپل کور، خپل کلي او ښار او په عمومي توګه د خپل هېواد د پاک ساتلو لپاره هلې ځلې وکړو.

۲ـ د چاپېريال د ستونزو، ګواښونو او اړتياوو په باب بايد هم خپل ځان وپوهوو او هم پرې خپله کورنۍ او خپل ملګري پوه کړو. لازمه ده چې د پوهاوي دغه لړۍ همېشنۍ بڼه غوره کړي.

۳ـ موږ بايد د خپل چاپېريال په باب بې پروا ونه اوسو او هر هغه څوک چې ګورو خپل شاوخوا، خپله لار، سړک، کوڅه او نور چټلوي، بايد خپلې تېروتنې ته يې پام ور وګرځوو.

۴ـ هر څوک بايد ځان د ټولنې پر وړاندې مسؤول وګڼو. له حکومتي چارواکو څخه نيولې تر يو کليوال پورې ټول د خپل شاوخوا د پاک ساتلو مسؤوليت لري، بايد موږ په دغه بهير کې خپل مسؤوليت سرته ورسوو.

د ښوونځيو د شاګردانو لپاره په ځانګړې توګه دې چارې ته غور پکار دی. زده کوونکي کولای شي چې هم د ښوونځي په چاپېريال کې، هم د خپل کور، کلي او ښار د پاک ساتلو په کار کې پوره ونډه واخلي. د وطن ځوان نسل د هېواد د راتلونکي په سمسورولو، وده او پرمختګ کې پوره ونډه لري. له همدې امله لازمه ده چې د خپل چاپېريال په ساتنه او دغه راز د خپلې کورنۍ نورو غړو، دکلي او ښار خلکو او په تېره بيا خپلو همزولو او کشرانو ته د دغې چارې د ترسره کولو په لاره کې لازمې مشورې ورکړي. د دې هېواد هره برخه زموږ د ګډ کور يوه څنډه ده او موږ ته يې پاک او ستره ساتل يو ملي مسؤوليت دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ دغه لوست دې په څلورو برخو ووېشل شي. څلور تنه زده کوونکي به يوه يوه برخه ولولي، خو د هر تن د متن له لوستلو وروسته به يو بل شاګرد په خپله خوښه د متن د همدې برخې په باب خپل خپل نظر وايي، يا به خپله خپله تبصره وايي.

۲_ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځواب ووايي:

- ژوند او چاپېريال څه اړيکې سره لري؟
- که چاپېريال ته پاملرنه ونه شي کومې کومې ستونزې رامنځته کېږي؟
- د چاپېريال د ککړتيا عمده عوامل کوم کوم دي؟
- اوبه څنګه ناپاکې يا ککړېږي؟
- د ژوند پر چاپېريال جنګونه څه اغېز لري؟
- د هوا د تودوخې لاملونه کوم دي؟

۳_ څلور تنه زده کوونکي دې په نوبت سره دې پوښتنې ته جلا جلا ځواب ووايي چې موږ د خپل چاپېريال د ښه ساتنې لپاره بايد څه وکړو؟

۴_ دوه تنه زده کوونکي دې د دې لوست د جملو د جوړښت په باب خبرې وکړي چې ساده او که مرکبې پکې ډېرې دي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې (په خپله خپله خوښه) د خپل کور، کلي يا ښار او يا هم د ښوونځي د چاپېريال په اړه يو مخ ليکنه وکړي، دادې په نظر کې ولري چې:

۱_ اوس يې چاپېريال څنګه دی؟

۲_ څه بايد وشي چې د ژوند او کار پر ښه چاپېريال بدل شي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ مور ته به د ښه چاپېریال ګټه څه وي؟

۴_ پر دې سربېره چې مور خپله به په دې کار کې ونډه اخلو، په دې لړ کې نور کوم کوم مسؤولیتونه لرو؟

۵_ دا مو په نظر کې وي چې د څنګلونو پالل او د شنو سیمو پراخولو ته مو په لیکنه کې پوره پام کړی وي.

لوړې ژورې مې په سترګو کې دي
کندې کپرې مې په سترګو کې دي
ستا د نظر هرې ادا ته رسي
داسې وزرې مې په سترګو کې دي
عشقه فطرت دې د نګهت راکړې
ګنې کمرې مې په سترګو کې دي
پاس چې اغیار راته کتلی نه شي
جوړې بمبرې مې په سترګو کې دي
وایم په زړه کې ورنزدې به شمه
څه لرې لرې مې په سترګو کې دي
حمزه په طمع لرې نه شوې چرې
څه سترې سترې مې په سترګو کې دي
((امیر حمزه شینواری))

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقاله څنګه ولیکو؟

تاسو د څه ډول مقالو له لوستلو سره مینه لرئ؟

تاسو خپله تراوسه کومه مقاله لیکلې ده؟که مو نه وي لیکلي، غواړئ چې یو څه ولیکئ؟

اوسنی زمانه د رسنیو او په تېره بیا د برېښنايي رسنیو د لوی بدلون زمانه ده. پخوا به په ورځپاڼو، جریدو او مجلو کې ډول ډول مقالې خپرېدلې. اوس ددې په څنګ کې په راډیویي او تلویزیوني خپرونو سربېره په ویبپاڼو او ویبلاګونو کې هم ډول ډول لیکنې او مقالې خپرېږي. نورو ته د خپلو نظرونو، افکارو، هیلو او غوښتنو تر ټولو نږدې لار د همدغو مقالو لیکل او خپرول دي. دغه راز په علمي مقالو کې له خپلو نوو څېړنو او ګروېږنو څخه د خلکو د خبرولو غوره لار د همدغه ډول لیکنو او مقالو لیکل او خپرول دي. په تاسو کې کېدای شي ځینې کسان د مقالو له لوستلو او لیکلو سره مینه ولري. ددې لپاره چې تاسو د مقالو لیکلو ته نوره هم لیوالتیا پیداکړئ، موږ به په دې لوست کې د مقالو په باب درسره خبرې وکړو. دغه راز به د مقالو د لیکلو لارې چارې د روښیو. دغه لوست تاسو ته د مقالو د لیکلو غوره لارښود مخې ته ږدي. پوره دقت ورته وکړئ.

مقاله، لیکنې ته وايي، خو هغه لیکنه چې نسبتاً لنډه وي. مقاله په نثر سره هغه لیکنه ده چې لیکونکی يې د يوې ځانګړې موضوع او مطلب د څرګندولو لپاره لیکي. په مقاله کې لیکونکي د خپل نظر وړ ټکي بيانوي او غواړي چې نور خلک يې ولولي او دده د نظر له ټکو څخه خبر شي.

مقاله له رسالې (یاکتابګوټي) سره له دوو اړخونو څخه توپیر لري. لومړی دا چې د رسالې په نسبت د مقالې لمن لنډه ـ تنګه ده. بله خبره داده چې د رسالې په پرتله د مقالې مخاطبین او مینه وال زيات دي، دا ځکه چې د مقالې د بحث موضوع د رسالې په پرتله عامه وي.

په مقالو کې ځینې يې ډېرې عامې وي چې نږدې د ټولو لوستونکو لپاره لیکل کېږي، موضوع يې هم د انساني ژوند، ټولنې، روانو حالاتو او نورو ټولنيزو پېښو په اړه وي او ډېره ځانګړې يا تخصصي بڼه نه لري. ځینې مقالې بيا ډېرې ځانګړې او تخصصي وي. په تخصصي مقالو کې زياتره مخاطبين د هماغې څانګې يا برخې مينه وال کسان وي، خو بيا هم عام لوستونکي ترې ګټه اخيستلای شي.

موږ به تاسو ته خبره ډېره ساده کړو. د دوه ډوله مقالو ليکلو ته مو بايد فکر وي:

عادي يا اخباري مقاله: ددې مقالې لوستونکي زياتره عام مينه وال دي. په دغو مقالو کې ستاسو مخه له ټولو لوستونکو سره وي. که تاسو غواړئ چې د يوې موضوع په اړه عمومي ليکنه وکړئ چې مخاطب مو ټول لوستونکي او عام مينه وال وي او بيا غواړئ دغه مقاله په کومه ورځپاڼه، جريده، مجله يا ويبپاڼه کې خپره کړئ، نو له ليکلو مخکې بايد دغو ټکو ته پام وکړئ:

۱ـ يوه داسې موضوع وټاکئ چې هم تاسو ته ډېره مهمه وي او هم اټکل وکړئ چې لوستونکو ته به په دغه وخت کې مهمه او ارزښتمنه وي. د موضوع له انتخاب څخه بايد باوري شئ چې يو څه به خلکو ته نوي هم وي.

۲ـ د موضوع له انتخاب وروسته هڅه وکړئ ځان ته هغه ټکي معلوم کړئ چې غواړئ د خپلې همدغې موضوع په ليکلو کې يې مطرح او څرګند کړئ. ددې موضوع له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکنې مو خپل هدف بايد ځانته څرګند کړی وي. د هدف لپاره مو بايد سندونه، فکتونه او حقايق له ځانه سره يادداشت کړئ.

۳_ لومړی هڅه وکړئ چې له ليکلو مخکې خپلې مقالې ته يو چوکاټ وټاکئ. په چوکاټ کې به په يو کاغذ کې د خپلې مقالې اصلي ټکي له ځان سره لنډ لنډ وليکئ بيا به پرې فکر وکړئ او په ليکلو به يې پيل وکړئ.

۴_ موضوع ته اوږدې سريزې مه ورکوئ، مخامخ خپل مطلب ته راشئ، لومړی د خپلې موخې په اړه وغږېږئ، بيا يې تفصيل وليکئ او په پای کې ترې نتيجه يا پايله ترلاسه کړئ.

۵_ له يوې موضوع څخه بلې او بيا بلې موضوع ته ټوپونه مه وهئ. يوازې په هغه حالت کې چې ستاسو له همدې موضوع سره ښه مرسته کوي او دا موضوع نوره هم روښانوي، کولای شئ بله موضوع ورسره ياده کړئ. له خپلې اصلي موضوع څخه مه بهر کېږئ. بيا لوستونکي درسره تنګېږي او فکر يې پاشل کېږي.

۶_ خبرې بايد ډېرې ژوولې او کرکېچنې نه وي. په هر څومره اسانۍ سره چې کولای شئ، خپل مطلب بيان کړئ. خپله اصلي خبره، خپل اساسي مطلب په ساده او مخامخ ښه بيان کړئ، خپلې موضوع ته دلايل راوړئ او داسې يې په پېچلې او ژوولې بڼه مه مطرح کوئ چې لوستونکي ستاسو د اصلي مطلب او هدف د پيدا کولو لپاره پر خپلو مغزو فشار راوړي او يا دې ته اړ شي چې بيا بيا يې ولولي.

۷_ د خپلې موضوع تسلسل، د خپلې ليکنې او خبرو تسلسل درڅخه ګډوډ نه شي. کوښښ وکړئ چې هر څه په ترتيب سره بيان کړئ.

۸_ په ليکنو کې د کلماتو په لوبو پسې مه ګرځئ. دې ته په ساده ټکو کې لفاظي وايي او تاسو بايد هڅه وکړئ چې له لفاظۍ څخه ځان وساتئ. موضوع د بيان په ډول يا الفاظو کې داسې مه رانغاړئ چې وغواړئ مقاله مو په اصطلاح ډېره نغاړلې راشي. نه! په دغو مقالو کې غوڅه خبره غوره ده.

۹_ کله چې ليکنه مو بشپړه کړه، يو ځل بيا يې په غور او دقت ولولئ. لازم سمون

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکې راولئ، بيا يې هم د لوستونکي په توګه په انتقادي نظر ولولئ او هر کله چې ډاډه شوئ چې په ليکنه کې مو خپل هدف ته رسېدلي ياست او لوستونکو ته به هم خپل مطلب ورسولای شئ، بيا يې نو د خپرېدو نيت وکړئ.

علمي او څېړنيزه مقاله:

د علمي او څېړنيزو (تحقيقي) مقالو لپاره د يوې موضوع په اړه د ډېرو زياتو معلوماتو لرل، پر موضوع پوره پوهېدل او د ډېرو کتابونو مطالعه لازمي دي.

علمي او څېړنيزې مقالې زياتره ځانګړې او تخصصي بڼه لري او له همدې کبله يې د ليکلو او لوستلو ساحه ځانګړې (يا تر يو حده محدوده) ده، د تخصص کسان يې ليکي او زياتره يې له يوې ځانګړې علمي موضوع سره اړوند کسان د لوستلو لېواله وي.

که تاسو هم کله غوښتل چې په يوه موضوع کې علمي او څېړنيزه مقاله وليکئ، نو لازمه ده چې دغو ټکو ته پام وکړئ:

۱ــ له پرله پسې لوستلو (مطالعې) او لټون وروسته بايد ځانته داسې يوه موضوع وټاکئ چې ستاسو په نظر نوې ده او په دې برخه کې ډېرې څېړنې نه دي شوې. که څېړنې شوي دي، نيمګړتياوې لري او تاسو غواړئ ددې موضوع په اړه نوي ټکي څرګند کړئ. ستاسو په نظر به دغه موضوع د نور زيات لټون غوښتنه کوي.

۲ــ ټول هغه کارونه چې د همدې موضوع په اړه تر تاسو دمخه ترسره شوي، په دقت سره ولولئ او په لازمو برخو کې ترې يادښتونه واخلئ. له دغو يادښتونو څخه به په خپله مقاله کې ګټه اخلئ. يادښتونه به په يو جلا کاغذ کې ليکئ. پر پاس څنډه به د يادښت موضوع ليکئ. بيا به يادښت ليکئ او په پای کې به يې د کتاب نوم، ليکوال، د چاپ کال او وخت او د يادښت د مخونو شمېره ليکئ. دغه ليکنه ځکه په کار ده چې تاسو به بيا د خپلې مقالې په اخځونو او لمن ليکونو کې خپلې دغه د ګټې وړ منابع ليکئ. د کتابونو په لټون پسې ببلابېلو کتابتونونو ته لاړ شئ او يا له هغو کسانو سره اړيکې پيدا کړئ چې ددې موضوع اړوند کتابونه لري او يا د منابعو او اخځونو په باب لارښوونه درته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳_ د یادښتونو له بشپړېدو وروسته، خپلې مقالې ته يو چوکاټ جوړ کړئ.

کوم کوم ټکي غواړئ چې په پرله پسې توگه يې بيان کړئ، د موضوع تسلسل ته لازم غور وکړئ، پر چوکاټ بيا ځلي نظر واچوئ.

۴_ خپله ليکنه په پوره غور او دقت سره وليکئ.

۵_ خپله ليکنه بيا بيا ولولئ، سمونه پکې وکړئ او هر کله چې پرخپله ليکنه ډاډه او باوري شوئ نو مقاله د خپرېدو لپاره رسنيو ته وسپارئ.

د متن لنډيز:

مقاله د نثر په بڼه هغه ليکنه ده چې د يوې ځانگړې موضوع په اړه په نسبتاً لنډه توگه ليکل کېږي. مقاله له رسالې يا کتابگوټي او کتاب سره دا توپير لري چې: ۱- مقاله لنډه وي. ۲- د مقالې موضوع د رسالې او کتاب په پرتله يو څه عامه وي، يا د عامو لوستونکو لپاره وي.

د مقالو په باب بايد ووايو چې په عمومي توگه په دوو برخو کې ورته غور لازم دی: لومړی عامې، عادي او اخباري ليکنې دي. په دغو مقالو کې هڅه کېږي چې عام لوستونکي مخاطب وي. د داسې ليکنو مينه وال عام خلک دي. ډېر لوستونکي يې لولي او ډېره تخصصي او ځانگړې بڼه نه لري.

علمي او تحقيقي مقالې، تخصصي ليکنې او څېړنې دي. دغه مقالې زياتره په يوه علمي ځانگه کې د متخصصو کسانو له خوا ليکل کېږي او پر څېړنيز اړخ يې ټينگار کېږي.

څرگندونې

ويبپاڼه: د برېښنايي رسنيو يو ډول دی چې د انټرنېټ له لارې وړاندې کېږي.

وېبلاگ: د ځانگړو کسانو د خپلو اثارو او ليکنو د رسنۍ په توگه کار ورکوي. ويبلاگ داسې وي لکه د يو ځانگړي کس يا کسانو د خپرونو او ليکنو آرشيف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱_ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځوابونه ووايي:

- مقاله څه ته وايي؟
- د مقالې او رسالې توپیر په څه کې دی؟
- د یوې اخباري مقالې د لیکلو په وخت کې مو باید کوم ټکي په پام کې وي؟
- علمي او څېړنیزه مقاله څه ځانګړتیاوې لري؟

۲_ په اوسنیو اخبارونو، مجلو او ویبپاڼو کې مو د کومو کومو لیکوالو مقالې تراوسه لوستي دي؟ یو یو زده کوونکی دې د یو یو تن لیکوونکي نوم واخلي.

۳_ دوه تنه زده کوونکي دې، په دغه موضوع لنډې خبرې وکړي:

- ښه مقاله هغه ده چې ....
- د مقالې د چوکاټ جوړول دغه ګټه لري چې ....

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې دغه لوست یو ځل بیا په کورونو کې ولولي او د همدې په رڼا کې دې د خپل شاوخوا یا ددغو ورځو د یوې مهمې موضوع په اړه یوه لنډه مقاله ولیکي. په مقاله کې دې د لوست لارښوونې په پام کې ونیول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهاند عبدالحی حبیبي
لیکوال او څېړونکی

ـ د پښتو د معاصر ادب د کومو نومیالیو له نومونو سره اشنا یاست؟
ـ د پښتو کوم مشهور تاریخ لیکونکي او څېړونکي پېژنئ؟

پوهاند عبدالحی حبیبي د افغانستان لوی لیکوال، مؤرخ او څېړونکی دی. د معاصر افغانستان په محققینو او لیکوالو کې به ډېر لږ کسان له پوهاند حبیبي سره برابري وکړای شي.

هغه له یوې خوا د ګڼ شمېر ادبي تاریخي او علمي آثارو څښتن دی او له بلې خوا یې لیکنې ډېرې پخې، هر اړخیزې او ژورې دي. په دې لوست کې تاسو ته د هغه د ژوند، کتابونو او علمي هلو ځلو په باب رڼا اچول کېږي.

د پښتو ادبیاتو په مخکښو معاصرو څېړو کې د پوهاند عبدالحی حبیبي نوم لکه ستوری داسې ځلېږي. د پښتو د معاصر ادب د نومیالیو ستورو په کتار کې د هغه نوم تر ټولو دمخه دی. هغه هم شاعر دی، هم د نوي نثر له مخکښانو څخه دی، هم ژورنالیست و، هم د افغانستان د ګوتو له شمېره د کمو مؤرخینو په ډله کې مخکښ ځای لري، هم د ادبي، علمي څېړنو یوه پیاوړې څېړه ده.

عبدالحی حبیبي په ۱۲۸۹هـ. ش. کال په کندهار ښار کې زېږېدلی دی. د کندهار په ښوونځیو کې یې لومړنی زده کړې وکړې. بیا په کندهار کې د ((طلوع افغان)) جریدې مرستیال او وریسې ددې جریدې د مسؤول چلوونکي په توګه وټاکل شو. لس کاله یې دغه جریده وچلوله. په همدې وخت کې ((طلوع افغان)) بشپړه پښتو شوه. ددې په څنګ کې چې له ژورنالیستیک اړخ څخه ډېره په زړه پورې وه، دې جریدې پښتو ادب ته هم د قدر وړ خدمتونه کړي دي.

استاد حبیبي د ((طلوع افغان)) د مسؤول مدیر په حیث له دندې څخه وروسته په کابل کې د مطبوعاتو د مستقل ریاست مرستیال او د پښتو ټولنې مشر شو. دلته یې د پښتو ژبې د ودې لپاره بنسټیز کارونه ترسره کړل. د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي له تاسیس سره سم یې نوموړی لومړنی رئیس وټاکل شو.

په ۱۳۲۷ هـ. ش. کال کې د کندهار د خلکو له خوا د ولسي جرګې غړی شو او د وکالت دوره یې لا پای ته نه وه رسېدلې چې د وخت له حکومت سره د اختلافونو له کبله له هېواده بهر لاړ. څه موده یې په کراچی کې سیاسي، علمي او ادبي هلې ځلې وکړې او بیا بېرته افغانستان ته راستون شو. څه موده د تاریخ ټولنې رئیس او د صدراعظم فرهنګي سلاکار و. خپلو علمي او کلتوري هلو ځلو ته یې د ژوند تر پای پورې دوام ورکړ.

پوهاند عبدالحی حبیبي له اوږدو ملي، علمي او ادبي خدمتونو وروسته د زړه د ناروغۍ له امله د ۱۳۶۳ هـ. ش. کال د ثور په شلمه نېټه په کابل کې له نړۍ سترګې پټې کړې او په ((شهدای صالحین)) کې خاورو ته وسپارل شو.

استاد حبیبي د خپل له ثمره ډک ژوند په اوږدو کې زیات شمېر مقالې، رسالې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه وليکل. د افغانستان د تاريخ، کلتور، ادب او نورو بېلابېلو اړخونو په سپړنه او څېړنه کې يې له نوښته ډکې هلې ځلې کړې دي. په پښتو او دري دواړو يې زيات شمېر آثار چاپ او خپاره شوي دي. دلته يې د ځينو کتابونو نومونه اخلو:

د پښتو ادبياتو تاريخ (دوه ټوکه)، افغانستان بعد از اسلام، پښتانه شعراء (لومړی ټوک)، نومورکي مؤرخين، جنبش مشروطيت در افغانستان، د پښتو ادب په تاريخ کې قصيده، د افغانستان پېښليک، تاريخ مختصر افغانستان او يو زيات شمېر نور...

ددې په څنګ کې پوهاند حبيبي شاعر او د ادبي- داستاني نثرونو ليکوال هم و. د شعرونو د بېلګې په توګه يې ((د خوشحال روح ته خطاب)) تر سرليک لاندې د يو نظم ځيني برخې لولو:

د پښتون بهار له تاوه — اي مېړه نره سرداره
تا پښتو ده ژوندۍ کړې — له خټک ترکندهاره
پښتانه تا يادوينه — ننګيالي ښاغلي پلاره
چې پر مرګ دې هېره نه وه — د پښتون د ننګې لاره

تا ويل پس له مرګه هلته تاسې ښخ کئ مړ خوشحال
د مغولو د پښو ګرز يې چېرې نه کي بيا پايمال

نه يې مړ ته خو ژوندی يې — اي اديبه ننګياليه
دا ښه نوم دې دايمي دی — په ابد ژوندون ژوندیه
ته زموږ ملي پېشوا يې — د پښتو پلار توريالیه
پښتونواله دې ژوندۍ کړه — د پښتون لوی برياليه

تا و موږ ته وښودله، د پښتو دا سمه لاره
ستا په توره به نازېږو د پښتو پښتونه پلاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتون ښېرۍ چپه وه — د غزني دوران و تللی
د غوري لويي وه ورکه — د سوري قام و نتلی
د لودين جنډه نسکوره — قطب الدين په زړه داغلی
د مغولو طالع لوړ وو — د اورنګ توغ رپېدلی
يو ځو ستا د سوز نارې وې چې پښتون يې راولاړ کړ
که نه ژر وو چې خپل کوريې د مغول په لاس ويجاړ کړ

اروابناد پوهاند حبيبي پښتو داستاني او ادبي نثرونه هم ليکلي دي. په افغانستان کې د پښتو معلومه لنډه کيسه هم په ۱۳۱۵ هـ. ش. کال کې په طلوع افغان کې خپره شوې او د استاد حبيبي په قلم کښل شوې ده. دغه کيسه (چې د نندارې ځانګړنې هم لري) د ((توربالی پښتنه)) په نوم خپره شوې او د ((تور پيکی)) په نوم په اوسني ليکوال نومې کتاب کې چاپ شوې ده.

د (متلونه) په نوم د پوهاند حبيبي د ليکنې يوه برخه د هغه د علمي آثارو د نثر د نمونې په توګه وړاندې کوو او وينو چې هغه استاد د پښتو متلونو په اړه څومره د کار خبرې لري:

((په پښتو کې متل عين هغه شي ته وايي چې په عربي يې مثل بولي. د پښتو ادب يو مهم توک دغه متلونه دي چې په لنډو ويناو و کې حکمتونه او د ګټې خبرې ځای شوي دي. په متلو کې د ملتو د روحياتو خورا ښې ښې نکتې پرتې وي او ځينې پوهان وايي چې تر شعر لا متلونه د ملتو پر عقليت ښه دلالت کوي، ولې چې اشعار د داسې خلکو له کومو راوځي چې فکر او ذهن او عقليت يې تر عوامو لوړ وي، اما متلونه د عوامو له تفکره حکايت کوي او د متلونو الفاظ مصنوعي او پالش شوي نه وي او د عوامو په ژبه وي، نو متلونه د وګړو برغګنلې شو. متلونه د ملتو د اجتماعي ژوندون او ددوی د عقلي هويت ښکاره کوونکي دي، په مختلفو اوضاعو او کيفياتو کې د تجربو او ازمېښتو نتيجې دي چې په لنډو کلماتو کې ځای شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو متل دی: (جنګ په وسله کېږي او ننګ په غله) له دې متله لاندې خبرې استخراج کېدلای شي:

د پښتنو اجتماعي ژوند پر دوه رکنه ولاړ و. اول له ځان څخه دفاع، دويم يو له بله سره په روغه ژوند کول، په دې متل کې اول ته جنګ او دويم ته ننګ ويل شوی دی. د دوی عسکري احساسات په دفاعي او منظمانه حرکاتو کې او د ننګ جذبات په خپلوۍ او روغه کې د ژوندانه مدار و، وسله په دوی کې مهمه او غله د اړتيا مهم شی و. دې اجتماعي اړتيا دوی زراعت او کرنې ته پاځول، نو يې په اخلاقو کې زراعتي روحيه او د کرنې قدر کول شامل شول. دا روحيه که څه هم د زړو آريايانو ده او اوستا د دوی زراعتي حالت ښه ښرګندوي، مګر په پښتونوالي کې خو دغه زوړ روح بل راز شو او د پښتنو له روحياتو سره سم د ننګ لپاره يوه وسيله شوه او له دې څخه موږ ته څرګندېږي چې د پښتنو د اجتماعي ژوند اساس ((ننګ)) و، نو د ننګ لپاره غله او کښت ضرور و او دې کيفيت د پښتونخوا وګړي اکثر کرونکي او زراعت پيشه کړل.))

((پر پچه وخوت کشمير يې وليد)) دا بل متل دی او دا راښکاره کوي چې پښتنو پر عين ملي غرور او د ځان په ويساکې خپل حد نه ورکاوه او بې ځايه تکبر يې نه کاوه.

((د ډېرو لرګی د يوه غوړزی)) د اجتماعي تعاون روح څرګندوي.

کله کله په پښتو متلو کې د فلسفي ګرانې خبرې هم راغلي او دا ښيي چې د پښتنو عقليت، سوچ، بدوي او غرنی نه و او د دوی په فکر کې ژورتوب هم موجود و، مګر طبيعي رنګ يې درلود، د صنعتي او موضوعي پوهنو صيقل نه و وهلي))

ارواښاد پوهاند حبيبي د افغانستان له لويو پوهانو، اديبانو او مؤرخينو څخه و. د هغه راپاتې آثار د افغانستان د کلتوري او علمي ميراث يوه ډېره مهمه برخه ده. د ښاغلي عبدالله بختاني خدمتګار په وينا: ((استاد پوهاند عبدالحی حبيبي زموږ د زمانې هغه ستر افغاني ليکوال او مؤلف دی چې زموږ د هېواد او سيمې د ادب او تاريخ د تياره ګوټونو په رڼولو کې يې ستر خدمتونه سرته رسولي دي، دده له آثارو، ليکنو، ويناوو او مشورو څخه زموږ د نسل ليکوالو، پوهانو او محققانو زياته استفاده کړې ده او په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې برخه کې دده د استادۍ حق ثابت دی. سربېره پر دې، دی يو داسې معلم او استاد هم و چې د ښوونې او روزنې په چارو کې يې مستقيمه برخه اخيستې ده، د ابتدايي ښوونځي معلمي، د پوهنتون استادي، د پوهنې، ښوونې او روزنې د مقاماتو اداره او لارښوونه او د درسي آثارو تاليف، هغه له شرف او وياړه ډک خدمتونه دي چې د هغو په نتيجه کې د نوموړي پوهاند د استادۍ مقام رسماً ثبتېږي.))

د استاد حبيبي پر دغه ځلوريزه ددې لوست لمن رانغاړو:

مـــړ مــلـــت د مـــرگ لـــه خـــوبـــه راويـــښـــېـــږي
چـــې مـــېـــړونـــه پـــه رښـــتـــيـــا ورتـــــه غـــږېـــږي
د مـــســـيـــح پـــه دود احـــيـــا کـــانـــدي، مـــېـــړونـــه
پـــه اواز يـــې ولـــســـونـــه ژونـــــدي کـــېـــږي

څرگندونې

اوسني ليکوال: دا د پښتو د معاصرو ليکوالو يوه غوره تذکره ده. د ارواښاد عبدالرؤف بېنوا په قلم ليکل شوی دغه مهم کتاب په دريو ټوکو کې خپور شوی دی. د پښتنو د ليکوالو او شاعرانو ژوند ليک او د آثارو بېلگې پکې خوندي شوې دي.

اوستا: اوستا د آريايي زړو ژبو له ډلې څخه ده چې اوس مړه شوې ده. دغه ژبه د (زند) په نوم هم ياده شوې ده. څرنگه چې د زردښتي دين، مذهبي کتاب اوستا نومېږي او دا د نوموړې ژبې او دين په باب يوازينی راپاتې مستند کتاب دی، نو دا ژبه هم د اوستا په نوم ياده شوې او مشهوره شوې ده. د ژبې د جوړښت او د لغتونو د څېړنې له مخې اوستا له پښتو ژبې سره ډېره نږدې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ یو ځل دې ټول زده کوونکي د استاد حبیبي ((د خوشحال روح ته خطاب)) شعر له ځانه سره په چوپه خوله ولولي. بیا دې یو زده کوونکی په خپله خوښه دغه شعر د ټولګي په مخ کې په لوړ غږ د دکلمې په توګه ولولي، معنا دا چې شعر دې په دقیقه توګه ښه او غوره ولولي. په هر ځای کې چې لوستل غوره نه وو، یا ترې د کومې کلمې دقیق تلفظ سم نه ادا کېده، بل زده کوونکی دې یې سمه ښه ورته ووایي. د غلطیو له نیولو وروسته دې یو بل زده کوونکی همدغه شعر په لا دقیقه توګه په لوړ غږ د ټولګي په مخ کې دکلمه کړي.

۲ـ زده کوونکي دې دغو پوښتنو ته ځواب ووایي:

- استاد حبیبي د ژورنالستیک کار په لړ کې کومه دنده ترسره کړې ده؟
- د متلونو په باب د پوهاند حبیبي نظر څه دی؟
- استاد حبیبي کومه لومړۍ لنډه کیسه لیکلې او خپره کړې ده؟
- په ولسي جرګه کې د استاد حبیبي د غړیتوب او وکالت دوره ولې پوره نه شوه؟
- د (طلوع افغان) جریده په کوم ځای کې خپرېدله؟
- (اوسني لیکوال) د پښتو د کوم پیاوړي لیکوال په قلم لیکل شوی او څو ټوکه دی؟

۳ـ یو یو زده کوونکی دې د استاد حبیبي د لیکل شویو کتابونو له ډلې څخه د یو یو نوم اخلي. که کوم زده کوونکي د استاد حبیبي د داسې کتاب نوم واخیست چې په دې لوست کې یې نوم نه و راغلی، نو ټول دې شاباش ورته ووایي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د دې لوست ددغو لغتونو او کلمو په اړه دوه دوه کرښې ولیکي او بله ورځ دې یې خپلو ټولګیوالو ته ولولي: مؤرخ، متل، هویت، تعاون، دکلمه، ویسا.

د اشنایی په لېونتوب مې قسم
لېونی نه یم چې پردو پسې ځم
راځه چې ځو د عشق نغري ونګوو
زړه زه په بلو انګازو پسې ځم
سپینو وېښتو راکړئ پیغام د تلنې
زه خو زلمیو ارمانو پسې ځم
((پوهاند عبدالحی حبیبي))

راشه وغوروه سترګې
د جهان ننداره ګوره
چې ښایست لري په ستورو
د آسمان ننداره ګوره
ددې خپل وجود په باغ کې
په هرشان ننداره ګوره
چې هرګل وته نظر کړې
د باغوان ننداره ګوره
((شمس الدین کاکړ))

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شرابو (الکولو) زیانونه

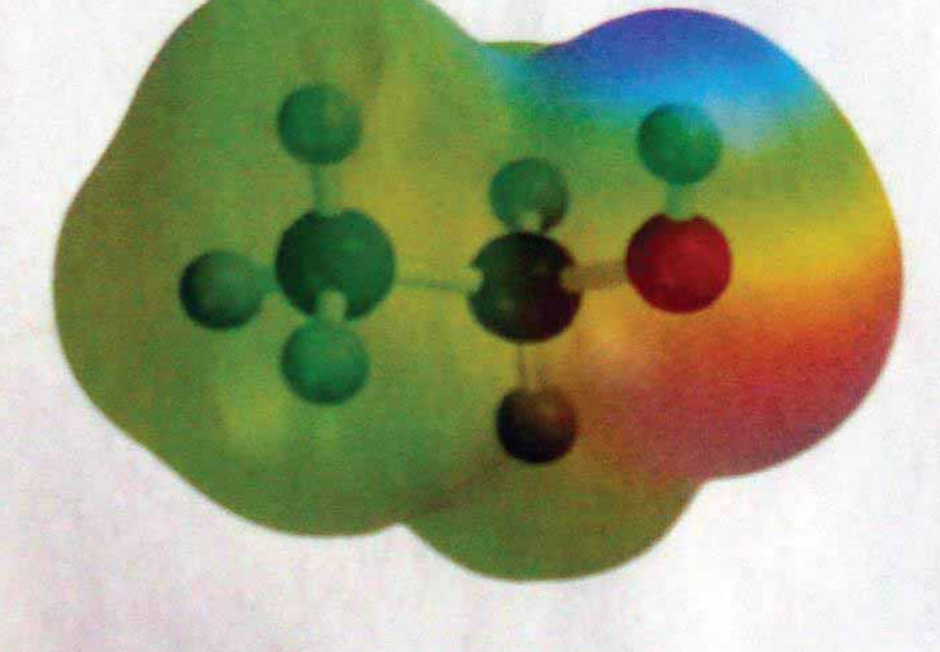

C_2H_5OH

د نشه يي توکو د زيانونو په اړه تاسو په بېلابېلو ټولګيو کې پوره معلومات ترلاسه کړي دي. دا چې اوس په ټوله نړۍ کې د نشه يي توکو يا مخدره موادو پر ضد پراخې هلې ځلې روانې دي، ددې لامل دادی چې بېلابېل نشه يي توکي انسانانو ته ډېر زيانونه ور رسوي. په دې لړ کې د شرابو (الکولو) د زيانونو په باب خبرې سره لرو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نشه يي توکو يا مخدره موادو په لړکې شراب پوره زيانونه لري. اوس پوهان او ډاکټران ټول په يوه خوله دا خبره کوي چې شراب د انسان روغتيا، ودې، ذهني او فکري ثبات ته زيات تاوان ور رسوي. هغوی ټول شراب يوه زهرجنه ماده ګڼي او بشريت ته يې زيانمن شمېري.

د ډاکټرانو په اند، کله چې شراب بدن ته ورداخلېږي، د اعصابو د تحرک سبب کېږي او دا طبيعي خبره ده چې که هر غړی له حده زيات تحريک يا راوهڅول شي، بيا نو له حرکته پاتې کېږي او له سکون او وقفې سره مخ کېږي. همدغه ځنډ او وقفه په زړه او مغزکې د سکتو سبب کېږي او انسان په بېړه له منځه وړي.

امېدوارو ښځو ته د شرابو څښل ډېر تاوان لري، هم خپله هغو مېرمنو ته چې اميدوارې دي او هم د هغوی ماشومانو ته. د نوو زېږېدونکو ماشومانو لپاره په ځانګړې توګه تاوانونه لري. د مېندو له خوا د شرابو استعمال، د نيمګړو او (غير نورمال) ماشومانو د پيدايښت سبب کېږي. کومې طبي څېړنې چې په نړيواله کچه پر اميدوارو ميندو شوې دي، دا جوتوي چې په ۳۲۲ نوو پيدا شوو غير نورمال او نيمګړو ماشومانو کې ۳۲ سلنه هغه ماشومان دي چې د هغوی ميندو د اميدوارۍ په وخت کې په ډېره زياته کچه شراب استعمال کړي دي.

د نړۍ يو ډېر مشهور ډاکټر چې ملوين کنزي "Malvin Kinzy" نومېږي، په واشنګټن کې د شراب څښلو پر ضد په يوه جوړه شوې نړيواله غونډه کې داسې وويل:

((د شرابو په لږه کچه کارول هم کېدای شي چې د زياتو مغزي زيانونو او ضايعاتو سبب شي. هغه کسان چې شراب څښي او له دې کار څخه خوند اخلي، په دې نه پوهېږي چې په حقيقت کې هغوی د خپلو مغزي ضايعاتو سبب کېږي. هغه کسان چې داسې کوي، په دې نه پوهېږي چې هغوی د خپلو مغزو حجرې نابودوي.))

نوموړی ډاکټر په دې اړه نورې خبرې هم لري، هغه وايي: ((په لوړه کچه د شرابو استعمال او څښل په وينه او رګونو کې داسې بدلونونه رامنځته کوي چې په پايله کې يې مغزي حجرې د اکسيجن له کمښت سره مخامخ کېږي او لږ وروسته بېخي له منځه ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې دغه حجرې له منځه لاړې شي، هغه کس له مغزي اختلالونو سره مخامخ کېږي. هغه وخت چې وينې ته شراب ورداخل شي، د وينې جريان له خنډ سره مخامخ کېږي، همدغه پېښه کله کله د وينې د پرنډکېدو سبب کېږي.))

ډاکټران په دې باور دي چې د هغو ناروغيو درملنه ډېره گرانه او ستونزمنه ده چې لامل يې د ډېرو شرابو څښل وي. د شرابو او يا هر الکولي څښاک استعمال دغه ناوړه پايلې لري:

۱ـ د هاضمې په سيستم کې د سرطان مرضونه رامنځته کوي.

۲ـ د ينې يا ځيگر د سرطان سبب کېږي.

۳ـ د خېټې (معدې) پړسوب رامنځته کوي.

۴ـ د زړه ټکان زياتوي او د زړه د حملو سبب کېږي.

۵ـ اعصاب سخت کمزوري کوي او حافظه له منځه وړي.

۶ـ د انسان عمر لنډوي.

۷ـ بې اشتهايي رامنځته کوي.

ډاکټر توماس هويتگر چې خپله هم يو حاذق طبيب دی، د الکولي مشروباتو په هکله وايي: ((شراب د انسان طبيعي عمر کموي. يو داسې کس چې په شرابو روږدی نه وي د منځني عمر اندازه يې څلوېښت کاله وي، خو د يو روږدي کس د منځني عمر اندازه ۲۸ يا ۳۰ کاله وي.))

د طب له نظره کله چې د انسان بدن ته شراب ورننوځي نو د هغې ځانگړتيا له مخې چې شراب يې لري، د بدن لوندوالی جذبوي او د بدن په غړو کې يو لړ بدلونونه راولي. ددغو بدلونونو له امله د بدن يو شمېر غړي خپلې دندې په ښه توگه سرته نه شي رسولای. په دغه وخت کې د زړه ټکان زياتېږي او د وينې فشار لوړېږي. په بدن کې دغه اختلال او بدلون د عقلي او عصبي گډوډيو سبب کېږي او په پای کې يوه غولونکې مستي او لېونتوب رامنځته کېږي. همدغه غولونکي مستي انسان د مرگ تر پولې هم رسوي.

څېړنو دا ښودلې ده چې د شرابو همېشه څښل د تريخي د کڅوړې اختلال، د معدې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلمو ټپونه او نور بېلابېل رنځونه زېږوي.

له دې کبله ټولو ته لازمه ده چې له دغو نشه يي توکو څخه ځانونه وساتي. له همدې کبله ده چې د اسلام په مبارک دين کې هم د الکولي مشروباتو څښل منع شوي دي.

د متن لنډيز:

الکولي مشروبات او شراب هغه مخدره او روږدېدونکي مواد دي چې انسان ته بېلابېل ځاني او روحي زيانونه ور اړوي لکه: لېونتوب، عصبي او رواني ناروغی، د معدې تپ، سرطانونه او نور بېلابېل رنځونه. د اسلام په سپېڅلي دين کې د الکولو او شرابو څښل حرام دي. نن ورځ ډاکټرانو هم د علمي څېړنو او برياوو (لاسته راوړنو) په رڼا کې دا جوته کړې ده چې د شرابو څښل د ځاني او مالي تاوانونو او بېلابېلو رنځونو د زېږېدلو په څنګ کې په اوسنۍ پېړۍ کې د جرمونو او جناياتو يو لوی لامل هم دی.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې په خپل خپل وار د دې لوست يو يو پراګراف ولولي. نور ټولګيوال دې په پوره چوپتيا دغه برخې واوري. په پای کې دې دوه تنه زده کوونکي ددې لوست په عمومي ټکو خبرې وکړي.

۲ـ درې تنه زده کوونکي دې په دغو موضوعاتو خپلو ټولګيوالو ته لنډې خبرې وکړي:

- د شرابو استعمال او د عمر له منځني حد سره يې اړيکې
- د شرابو ډېر مصرف کوم رنځونه زېږوي؟
- شراب او الکولي مشروبات ټولنې ته کوم لوی لوی زيانونه رسوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرامري برخه

۳_ زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي.

الف: لومړۍ ډله دې د دغو کلمو مترادف پیدا کړي:

ډول

درملنه

ناروغي

ټول

دندې

ب: دویمه ډله دې د لاندې کلمو متضاد پیدا کړي:

ناوړه

ستر

زیان

ورځ

ماشومان

بریا

۴_ دغه لغتونه په لاندې تشو ځایونو کې په سمه توګه ولیکئ. جملې په خپله کتابچه کې بشپړې کړئ:

جرم او جنایت، سرطان، عمر، حجرې.

- د زیاتو شرابو استعمال د انسان د طبیعي .... په وړاندې مبارزه ده.
- د څېړنو په رڼا کې په ټولنه کې د الکولي مشروباتو استعمال په ټولنه کې د .... کچه زیاتوي.
- د شرابو استعمال د ینې یا ځیګر د .... سبب کېږي.
- د شرابو د څښلو له امله په لومړي سر کې د مغز .... ته اکسیجن نه رسېږي او بیا له منځه ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

په خپل شاوخوا کې د یو داسې چا د ژوند د ستونزو یا بدمرغیو په اړه یو یو مخ ولیکئ چې د مخدره موادو د استعمال له امله ورته پیدا شوي وي، کېدای شي د نسوارو، سګرټو، شرابو، الکولو، پوډرو او نورو په اړه هم وي.

ناامیدۍ کې امیدونه راسره وي
په تیاره کې مشالونه ښکلي ښکاري

چې په سیوري پسې زغلي ای طاهره
سر ته نه رسي د هغو مرادونه
((طاهر کلاچوي))

هر چه غمونه د دنیا ډېر کړي
د عقبا غم به له دله هیر کړي

د حسد اور په طاعت لګیږي
غریب حاسد به تر عمل تېر کړي
((پیرمحمد کاکړ))

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شعر په اړه څرګندوني

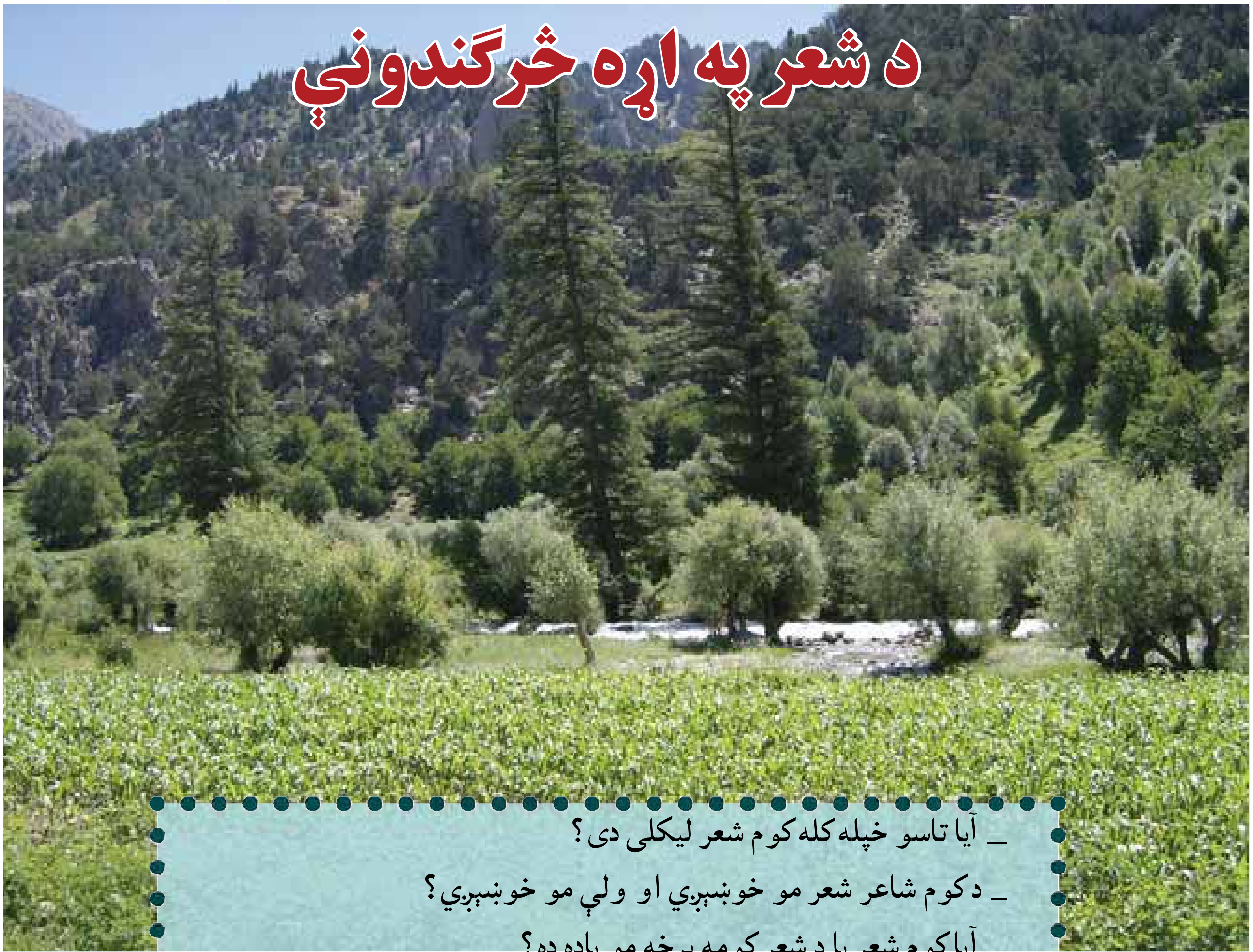

ـ آیا تاسو خپله کله کوم شعر لیکلی دی؟
ـ د کوم شاعر شعر مو خوښېږي او ولې مو خوښېږي؟
ـ آیا کوم شعر یا د شعر کومه برخه مو یاده ده؟

د شعر په باب خبرې او دا چې کوم شعر د یو چا خوښېږي او ولې يې خوښېږي؟ دا یو ډېر په زړه پورې بحث دی. ددې لپاره لازمه ده چې موږ په دې پوه شو چې شعر څه شی دی؟ څه ځانګړنې لري، کوم ډول شعرونه غوره شعرونه دي او ولې غوره دي؟

په دې لوست کې په همدې ښکلې موضوع له تاسو سره خبرې اترې کوو.

د شعر په اړه او د شعر د تعریف، پېژندلو او ځانګړنو په اړه ډېرې خبرې شوي او کېږي. په عمومي توګه دوه نظره د پام وړ دي. هغه کسان چې د شعر ظاهري اړخ یې په نظر کې وي، هغوی شعر موزون او مقفی (قافیه لرونکی) بیان بولي. د دوی په نظر وزن او قافیه د شعر نه جلا کېدونکې برخې دي. البته په همدې ډله کې هم ځینې کسان بیا قافیه د شعر ذاتي ځانګړنه نه، بلکه له لازمو یا فروعاتو یې ګني.

یو بل نظر چې زیاتره د شعر په اړه منطقي او فلسفي نظر دی، د شعر جوهر د هغه په ظاهري څرګند اړخ کې نهویني، بلکې د هغه په منځپانګه او هنري اړخ کې یې لټوي چې هغه د خیال، تصویر او د شعر د نورو ځانګړنو غوښتنه کوي. له همدې کبله زیاترو کسانو شعر هغه کلام ګڼلی دی چې وزن او تخیل ولري. د شعر په اړه همدغه دویم نظر تر ننه پورې د ډېرو د منلو وړ دی.

د نړۍ شعر پېژندونکي او پوهان، په دې اړه هم په دوو ډلو وېشل کېږي چې د شعر د موضوع، محتوا یا منځپانګې په اړه یې لري. د یو شمېر په نظر د شعر اصلي موخه تربیتي او روزنیزه ده. د هغوی په نظر د شاعر دنده داده چې د ټولنې د یو آګاه (باخبره) ژمن او رسالت لرونکي غړي په توګه د انسانانو د لارښوونې او روزنې په لاره کې اغېزمن کار وکړي. د دوی په نظر دغه اړخ له ښکلاییز او هنري اړخ څخه زیات مهم دی.

بله ډله پوهان او شعر پېژندونکي بیا په دې نظر دي چې د شعر اصلي اړخ یا جوهر د هغه د ښکلا او هنر اړخ دی. دوی وایي: د شعر دنده دا نه ده چې لارښوونه او تبلیغ وکړي، بلکې مهمه ځانګړنه یې باید دا وي چې په انسانانو کې د ښکلا خوښوونې احساس پیاوړی کړي.

ځیني شعر پېژندونکي، کره کتونکي او پوهان بیا منځنۍ لاره غوره ګڼي او وايي چې شعر باید هم د یو عالي او پیاوړي انساني پیغام او عالي متن او محتوی لرونکی وي او هم د ښایست او ښکلا هنګامې راوهڅوي. رنګینی ولري او د موسیقی په څېر ولولې راوپاروي.

په پخوانیو شعري یا منظومو چوکاټونو کې چې موږ ورته د کلاسیک شعر چوکاټونه وایو، قافیه، د شعر چوکاټ او ځانګړی وزن د زیاتې پاملرنې وړ دی. د نظمونو یا شعرونو په دغو چوکاټونو کې غزله، قصیده، مثنوي، څلوریزه او نور د یادولو وړ دي.

په نوې شاعرۍ کې د پخوانیو شعري قالبونو د پاللو په څنګ کې د سپین او آزاد شعر خواته هم پوره پاملرنه اوښتې ده. آزاد شعر هغه شعر دی چې قافیه پکې حتمي نه ده، وزن یې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمومي ډول د يو شعر په کليت کې په پام کې نيول کېږي او وزن يې د کومې ټاکلې بېلګې تابع نه دی. کربښې يې لنډې او اوږدې دي. په آزاد شعر کې وزن د يو ډول طبيعي آهنګ او موسيقی تابع وي. په اروپا کې هم دغه شعر په ۱۹مه پېړۍ کې خپل اوج ته ورسېد. دا په حقيقت کې آزادو شعري قالبونو ته د نوو نظرونو او افکارو ننوتل دي. مهمه خبره داده چې آزاد شعر نه يوازې دا چې له کلاسيکو شعرونو او نظمونو سره د چوکاټ له نظره توپير لري، د مضمون او محتوی له پلوه هم ورسره بايد توپير ولري. په آزادو شعرونو کې بايد د شعر مضمون هم د نوي دوران مضمون وي.

سپين شعر بيا هغه شعر ته ويل کېږي چې قافيه ونه لري. په اروپايي شعرونو کې زياتره کلاسيک روايتي او کيسه يي شعرونه په همدغه قالب کې وو چې د بيتونو وزن او اندازه يې سره برابره وه خو د قافيې له قيد څخه آزاد وو.

د شعر ځينې ځانګړنې:

لکه چې ومو ويل، د شعر د تعريف، پېژندنې او ځانګړنو په اړه بېلابېل نظرونه شته، په دې اړه د ځينو شاعرانو او شعر پېژندونکو نظرونو ته پاملرنه لازمه ده:

ـ ((شعر په ولوله ييز او موزونه (آهنګواله) ژبه د بشري فکر ځانګړې او هنري څرګندونه ده، له دې امله به موږ شعر موزيکال فکر وګڼو.))

ـ ((په شعر کې د الفاظو معنا له هغه څه نه چې په قاموسونو کې يې راوړې، پراخه ده او د بيان قدرت يې زيات دی.))

ـ ((شعر بايد د ژوند د اړتياوو او معيارونو تابع نه کړو. د ګلاب ګل ځوک ددې لپاره نه خوښوي چې د هغه اوبه د سترګو د درمل په توګه استعمالېدای شي، بلکه ددې لپاره يې خوښوي چې ګلاب ښکلی دی او ښکلا پخپله يو مستقل ارزښت دی.))

ـ ((د شعر هدف په ملت کې د روښنايي خپرونه ده.))

د شعر په اړه په تعريفونو کې په ځانګړي ډول دغه ګډ ټکي د پام وړ دي:

تخيل، جذبات (يا احساسات)، ښکلا، عواطف، خوند، مفکوره (په بله معنا د واقعيت انګازه) همدغه ټکي د شعريت معيارونه هم ګڼل کېدای شي.

((په شعر کې يو ډول مفکوره شته، خو يوازې د مفکورې شته والی د شعريت دليل نه ګڼل کېږي، بلکې مفکوره بايد په شاعرانه بڼه راوځلېږي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاندید اکادمیسین محمد صدیق روهي د شعر د عمده او اساسي توکو یا ځانګړنو په اړه لیکي:

((شعر له څلورو ضروري توکو څخه جوړ دی: مفکوره، تخیل، احساس (عاطفه) او وزن. ددې خبرې ضمني معنا داده چې هر نظم شعر نه دی، په شعر کې د مفکورې شته والی حتمي دی، ځکه چې بې مفهومه شعر، شعر نه دی، لیکن په شعر کې باید مفکوره شاعرانه بڼه ولري.

له دغو یادونو څخه وروسته کولای شو چې د شعر لپاره دا لاندې تعریف پیشنهاد کړو:

((شعر په وزن لرونکې ژبې سره د مفکورې او تخیل عاطفي ترکیب ته ویل کېږي)).

د مفکورې او وزن په اړه خو خبره څرګنده ده، په ښه شعر کې د تخیل په اړه باید و ویل شي چې: په شعر، ادب او ټولو هنرونو کې تخیل ځانګړی ارزښت لري. تخیل په شعر کې د تشبهاتو، استعارو او څېرو په بڼه راڅرګندېږي. احساس او عاطفه هم په شعر کې له ضروري توکو څخه ده. په شعر کې احساس یا عاطفه ضروري شرط دی. که شاعر درد، هیله، احساس، اندېښنه، قهر او تاثر ونه لري، نو لوستونکی او اورېدونکی له داسې شعر څخه خوند نه شي اخیستلای. د لیو تولستوی په قول: ((د شعر اصلي وظیفه داده چې مقابل لوري ته احساس ورولېږدوي.))

یو بل لیکوال وایي: ((په هنر کې قضاوت، مفکوره او حقیقت په عاطفي بڼه راڅرګندېږي.))

استاد روهي له دغو بحثونو څخه نتیجه اخلي او لیکي:

شعر دوه ډوله ارزښتونه لري. ذاتي (یا اصلي او پخپله په شعر پورې مربوط) او بهرني (چې د شعر لپاره دغه ارزښتونه هم مهم دي خو د شعر خپل جز نه دی).

د شعر بهرني ارزښتونه دین، اخلاقو، علم، فلسفې، سیاست یا ایډیالوجۍ (مفکورې) ته خدمت کوي. متعهد شاعران د شعر بهرنیو ارزښتونو ته زیات اهمیت ورکوي.

متعهد شعر د یوې ټاکلې برخې، سیاسي ډلې یا ایډیالوجۍ مرام ته وقف شوی دی او له دې امله د ټولو لپاره د خوند او لذت منبع نه ګرځي، خو همیشنی (تلپاتې) شعر د ټولو انسانانو په هکله ویل کېږي او د شعر له ذاتي ارزښتونو څخه کار اخلي. په دغه ډول شعر کې هم مفکوره د بشریت لپاره له دایمي ارزښتونو سره اړه لري. د زمانې په اوږدو کې هر نسل ته احساس او عواطف ور انتقالوي. عشق، ښکلا، سوله او دوستي، ایثار، زړه سوی، ګډ ارمانونه او داسې نور همېشني ارزښتونه د شعر بې تازه او سمسور ساتي. د شعر ذاتي ارزښتونه: ښکلا، تخیل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصویر، هنري ژبه، آهنګ (وزن)، احساس او جذبات دي. بهرني ارزښتونه باید شاعرانه شي. له هغې وروسته پرې د شعر نوم اېښودل کېدای شي.

د متن لنډیز:

شعر د ادبیاتو یوه مهمه برخه ده. شعر له څلورو ضروري توکو څخه جوړ دی: مفکوره، تخیل، احساس (عاطفه) او وزن. د شعر په باب بېلابېل تعریفونه شوي دي. موږ کولای شو، د شعر یو ښه تعریف په دې ډول وکړو:

((شعر په وزن لرونکې ژبې سره د مفکورې او تخیل عاطفي ترکیب دی.))

د شعر په ذاتي او اصلي ځانګړتیاوو کې: ښکلا، تخیل، تصویر، هنري ژبه، وزن احساسات او جذبات د یادولو وړ دي. د شعر بهرني ارزښتونه په اخلاقو، علم، فلسفې، سیاست، ایډیالوجۍ (مفکورې) او نورو پورې اړه پیدا کوي.

همیشنی او تلپاتې شعر د ټولو انسانانو لپاره ویل کېږي او له همېشنیو ارزښتونو سره یې کار وي. نه له موقتي او سرسري ارزښتونو سره چې یوازې په یوه ډله خلکو پورې اړه ولري.

ځرګندونې

د شعر جوهر: له دې څخه موخه د شعر اصلي اړخ یا اصلي ټولګه ده. د شعر جوهر د شعر د هغو توکو ټولګه ده چې بې له هغې شعر، د شعر په نوم نه شو یادولای.

لیو تولستوی: د روسیې یو نومیالی لیکوال دی چې په نولسمه پېړۍ کې یې په روسیه او ټوله نړۍ کې د ستر لیکوال په توګه شهرت لاره. ((جګړه او سوله)) یې ډېر مشهور ناول یا رومان دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ د لوست یو یو پراگراف دې یو یو زده کوونکی ولولي او نور دې غوږ ورته ونیسي.

۲ ـ زده کوونکي دې په څلور ډلو وویشل شي. یوه ډله دې ددې لوست د یو لغت یا اصطلاح په باب له بلې ډلې پوښتنه کوي او هغه ډله به ځواب ورکوي، بیا به په سرچپه توگه همدغه کار تکرارېږي. ځوابونه دې لنډ لنډ وي.

۳ـ څلور تنه زده کوونکي دې د یوې یوې ډلې په استازیتوب پر دغو موضوعاتو لنډې لنډې خبرې وکړي:

- هغه کسان چې شعر ته په ظاهري توگه گوري، د شعر په اړه څه نظر لري؟
- د شعر جوهر څه شی دی؟
- د شعر ذاتي او اصلي ځانگړتیاوې
- د شعر بهرني ارزښتونه

۴ـ زده کوونکي دې په ټولگي کې یوه کوچنۍ مشاعره جوړه کړي. د هر چا چې کوم شعر خوښ وي او هغه یې په یادو یاد وي، ټولگیوالو ته دې یې واوروي، که یوازې یو، یا څو بیته وي، هم سمه ده. بیا دې یو بل ټولگیوال د هغه شعر په ارزښت، معنا او ښکلا یو څه ووایي، داکار دې همداسې دوام وکړي او ټول زده کوونکي دې یا په شعر لوستلو او یا په خبرو کې ونډه واخلي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلې خوښې یو ښه شعر انتخاب کړي، هغه دې په یوه پاڼه کې ولیکي او ترې لاندې دې دا هم ولیکي چې ولې یې دا شعر انتخاب کړی او شعر دده په نظر کومې ځانگړتیاوې لري؟ په دې اړه دې د همدغه لوست متن په پام کې ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ماين، ناچاودو توکو او معلوليت رواني اغيزې

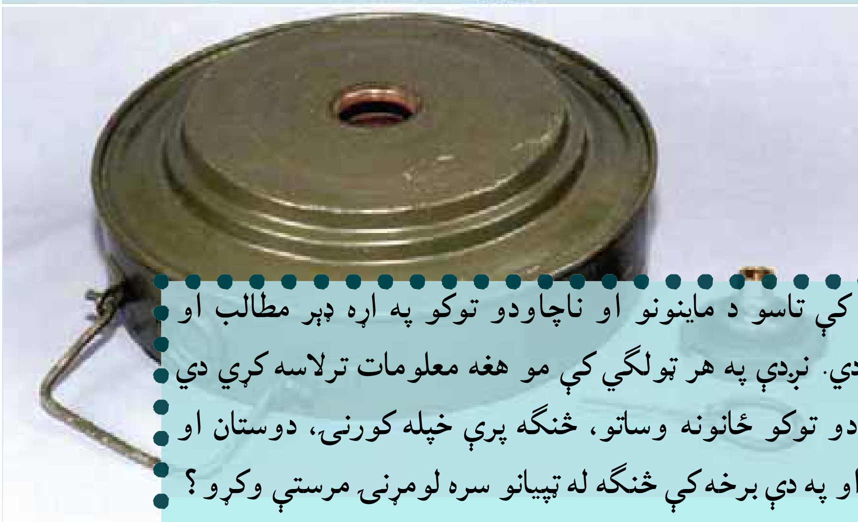

په تېرو ټولګيو کې تاسو د ماينونو او ناچاودو توکو په اړه ډېر مطالب او لارښوونې لوستې دي. نږدې په هر ټولګي کې مو هغه معلومات ترلاسه کړي دي چې څنګه له ناچاودو توکو ځانونه وساتو، څنګه پرې خپله کورنۍ، دوستان او هېوادوال وپوهوو او په دې برخه کې څنګه له ټپيانو سره لومړنۍ مرستې وکړو؟

په دې لوست کې دې خبرې ته تم کېږو چې له ماين او ناچاودو توکو څخه ډېرې ځانګړې، کورنۍ او عمومي ټولنيزې ستونزې هم راپيدا کېږي. دا په حقيقت کې يو ډول رواني ستونزې دي چې زموږ ټولنه او په تېره بيا وېښ او بيدار ځوانان بايد ورته ځانونه چمتو کړي، ځان هم پرې پوه کړي، خپله کورنۍ او ټولنه هم. په دې لوست کې پر همدغه موضوع له تاسو سره خبرې لرو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بېلا بېلو جنګونو کې چې په جلا جلا هېوادونو کې ترسره شوي دي، له ماینونو هم د خپلو اهدافو لپاره ګټه اخیستل شوې ده. په افغانستان کې هم په بېلا بېلو وختونو کې ماینونه کارول شوي او زموږ يو شمېر افغانان يې د غم پر ټغر کښېنولي دي.

دا چې د ماینونو له کبله يو شمېر افغانان ټپيان شوي او بيا معلول شوي دي، دغه معلوليت د ښکاره ستونزو او تکليفونو تر څنګ، رواني ستونزې او ناروغۍ هم له ځانه سره لري. که پوره پاملرنه ونکړو له څرګندو نښو نښانو او ستونزو څخه دغه پټ رنځ چې رواني ناروغي يې بايد وبولو، هم د معلول کس لپاره او هم د ټولنې لپاره ډېر زيات خطر لري. دا يوه کورنۍ او بشپړه ټولنه له رواني او ټولنيزو ستونزو سره مخامخولای شي. له همدې کبله دې ستونزې ته د يوې درنې ټولنيزې ستونزې په توګه بايد غور وکړو.

ستونزه په پيل کې له دې څخه راولاړېږي چې:

۱_ د ماینونو او ناچاودو توکو (او يا په عمومي توګه د جګړو له امله) يو څوک ټپي شي. لاس، پښه، سترګه يا د بدن کوم بل غړی له لاسه ورکړي. د بدن هېڅ غړی د انسان په ژوندکې اضافي نه دی او هر يو يې په خپل خپل ځای کې ضروري دی. کله چې يو څوک معلول شو، هغه سرې د عادي ژوند لپاره خپلې هيلې له لاسه ورکړي.

۲_ ښايي دغه معلول کس د خپلې کورنۍ له خوا هم قبول نه شي.

۳_ ښايي کله کله په شاوخوا چاپېريال او ټولنه کې هم داسې ناوړه کسان پيدا شي چې معلول کس ته په سپکه سترګه وګوري.

۴_ په داسې حالاتو کې که معلول انسان له ټولنې څخه ځان ګوښه کړي، يا خپل مهارتونه او وړتياوې له لاسه ورکړي، نو ورو ورو له رواني پلوه په يو ناروغ انسان بدلېږي چې هم ځان او هم ټولنې ته زيان رسوي.

موږ ټولو ته (د معلول کس په ګډون) لازمه ده چې ددې ستونزې د مخنيوي لپاره په ټولنه کې د معلولينو د ښه جذب او په عمومي توګه د يوې سالمې ټولنې د جوړېدو لپاره دغو ټکو ته پاملرنه وکړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ـ معلول کس باید په هېڅ ډول خپل ځان د ټولنې نیمګړې برخه ونه ګڼي. هغه باید په رواني ډول ځان داسې وګڼي چې هېڅ نیمګړتیا او عیب نه لري. هغه معیوب نه دی، معلول دی او په ټولنه کې خپل ځای، خپل قدر او خپل درنښت لري.

۲ـ د معلول کس کورنۍ باید په دې برخه کې زیاته پاملرنه وکړي، که هغوی د خپلې کورنۍ معلول غړي ته په خپله غېږه کې لکه د پخوا په څېر په مینه او محبت ځای ورکړي، ټوله کورنۍ ورسره نېکمرغه پاتې کېږي.

۳ـ موږ باید په خپلو خبرو اترو کې، له معلولینو سره په چلند کې، په لیکنو او ویناوو کې معلولینو ته د معیوب او نیمګړي خطاب ونه کړو. هغوی ته داسې کلمې ونه کاروو چې د توهین، ملنډو او تحقیر څرک ترې ولګي. دا به په هېڅ ډول غوره نه وي چې موږ هغوی ته د کانه، ړانده، ګوډ، شل، لیوني او نورو خطاب وکړو او دغه نومونه داسې وکاروو چې د توهین او تحقیر بوی ترې راپورته شي. ددې په ځای باید هغوی داسې معلولین وګڼو چې د بېلابېلو علتونو له امله له دغې ستونزې سره مخامخ شوي او که موږ هر یو له داسې پېښو سره مخامخ شوي وای، په همدغه حالت کې به وای.

۴ـ معلولین باید د ټولنې د روغو کسانو په څېر د ټولو حقوقو لرونکي وي. هغه کسان یې چې د زیات معلولیت له کبله د کار جوګه نه وي، باید د ژوند ټولې اسانتیاوې ورته برابرې شي. هغوی چې د کار جوګه وي، په هره برخه کې ورته د کار لارې چارې برابرې شي. په دې توګه به هغوی د عادي انسانانو په توګه ځان د ټولنې داسې مهمه برخه وبولي، لکه نور ټول چې دي.

۵ـ معلولو ماشومانو، ځوانانو او لویانو ته باید د زده کړې امکانات هم برابر شي. په هغه صورت کې چې دوی کولای شي د عمومي زده کړو په مؤسسو کې ګډون وکړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید ټول همزولي ورته د ورونو او خویندو په توګه له ځانه سره په برابره بڼه وګوري او زيات درنښت يې وکړي چې له معلوليت او ستونزو سره سره له دوی سره په څنګ کې ناست دي او زده کړه کوي چې په راتلونکي کې ترې د ټولنې د پرمختګ او سوکالۍ لپاره ګټه واخيستله شي. که ددې امکان نه وي چې ځينې کسان يې د زده کړو په عمومي مرکزونو کې زده کړو ته دوام ورکړي، بايد بېلابېل ځانګړي ښوونځي ورته جوړ شي.

د اسلام مبارک دين او دغه راز نړيوالو بېلابېلو تړونونو د معلولينو د حقونو په برخه کې ډېر زيات ټينګار کړی دی. معلولين يې د ټولنې هغه برخه ګڼلې ده چې هم ورسره بايد مرسته وشي، پالنه يې وشي او هم ورته د ژوند په ټولو چارو کې له نورو انسانانو سره يو ځای د ګډ ژوند او ګډ کار لارې چارې برابرې کړي.

که موږ داسې وکړل، نو له رواني او ټولنيز پلوه به مو مهم کار ته پاملرنه کړې وي. دا د ټولو افغانانو او په تېره بيا د ټولو ځوانانو دنده ده چې معلولينو ته درناوی وکړي او هغوی ټول په هره برخه کې د خپل ځان سيال او له ځانه سره برابر او د مساوي حقونو لرونکي وګڼي.

د متن لنډيز:

د ماينونو او ناچاودو توکو له امله زموږ زيات شمېر هېوادوال وژل شوي، ټپيان شوي او معلول شوي دي. دغه معلول افغانان له يو لړ ځانګړو کورنيو او ټولنيزو او رواني ستونزو سره هم مخامخ کېږي. موږ بايد خپلې دغه خويندې او خپل ورونه د خپلې ټولنې پر اوږو بار ونه ګڼو، بايد درناوی ورته ولرو او هغوی په ټولو برخو کې له ځان سره د برابرو حقوقو او وجايبو لرونکي وشمېرو، نه نيمګړي کسان.

له معلولينو سره غوره چلند هغوی له رواني پلوه پياوړي کوي او په ټولنه کې د ګټورو او اغېزمنو غړو په توګه خپله دنده ترسره کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه

۱ـ زده کوونکي دې په خپل خپل وار ددې متن یو یو پراګراف ولولي. نور زده کوونکي دې ورته غوږ وي. د پراګراف له لوستلو وروسته دې د هغه په څنګ کې ناست ټولګیوال ددغه پراګراف (صفتونه) په نښه کړي.

۲ـ پنځه تنه زده کوونکي دې په خپله خوښه په خپل کور، دوستانو او یا په خپل شاوخوا کې د کوم معلول په باب خبرې وکړي، دا چې څنګه معلول شوی او اوسنی حالت یې څنګه دی؟

۳ـ دغه متن د (ی) ګانو له نظر کې نیولو پرته لیکل شوی دی. تاسو یې په خپلو کتابچو کې ولیکئ او د (ی) ګانو سمه کارونه په پام کې ولرئ:

((موږ ته لازمه ده چې خپلو معلولو هیوادوالو ته د ژوند په هره برخه کی د خپلو سیالو او د مساوی حقونو لرونکو هیوادوالو په سترګه وګورو. له دوی سره مرسته زموږ دنده ده. که داسی ونه کړو، هغوی له ډېرو روانی ستونزو او ناروغی سره مخامخ کیږی. راځی چی دوی له یاده ونه باسو. دوی خپلی خویندی او ورونه وګڼو او ټولنی ته یی د غوره انسانانو او غړو په توګه روزنی او پالنی ته پرله پسی پاملرنه وکړو.))

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې په خپل کلي کور کې د یو معلول کس په زړه پورې کیسه ولیکي، څنګه معلول شوی؟ د خلکو چلند ورسره څه ډول دی؟ اوس څه کوي؟

ددغې لیکنې (کیسې) د متن ټولې (ی) ګانې باید سمې لیکل شوې وي او که ناسمې وي، سبا ته یې په ټولګي کې سمې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې کیسه کې دې دغه ټکي په پام کې ونیسي:

۱_ د ټولنې روان واقعیتونه دې په پام کې ونیسي.

۲_ نثر دې هنري او ادبي ځانګړنې ولري، یعنې نثر دې خوږ او روان وي.

څه غواړو ؟

چې وړي تیاره د جهالت هغه سحر غواړو مور
وطن د علم په رڼا کې منور غواړو مور
چې په وطن کې یې خبرې د ښېګڼې وشي
هسې مامور هسې آمر، هسې عسکر غواړو مور
نه چې سبب د زرد رویۍ شي د وطن لپاره
چې خوار غریب په ګېډه موړ کا هغه زر غواړو مور
په فېشنو او عبثیاتو پسې مه ځه ګوره
ای د مکتب ځلمیه تا ته لوړ هنر غواړو مور
چې وي صادق او په ایمان سره خادم شي د قام
داسې ادیب داسې شاعر داسې رهبر غواړو مور
((قیام الدین خادم))

یوه بیباکې یوه نرۍ هڅه او هاند له منځه وړي.

((لویي پاستور))

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي کره کتنه

په تېرو ټولګیو کې تاسو د ادب او ادب پوهنې په اړه یو لړ معلومات ترلاسه کړي دي. د ادب څېړلو، ارزولو، کره کولو او تاریخي مطالعې ته ادبپوهنه وايي. ادب پوهنه درې عمده څانګې لري: د ادب تیوري، ادبي کره کتنه (یا ادبي نقد) او د ادب تاریخ.

ادبي کره کتنه د ادبپوهنې یوه مهمه څانګه ده، د ادبیاتو د ودې او پرمختګ په بهیر کې ادبي نقد یا ادبي کره کتنه ځانګړی ځای لري. په دې لوست کې به ولولو چې ادبي کره کتنه څه شی دی؟ په ادبي هلو ځلو کې یې ارزښت څه دی؟ کوم کوم معیارونه لري او کوم کوم ډولونه یې مهم دي؟

د ادبي نقد یا کره کتنې په هکله ډېر تعریفونه وړاندې شوي دي، خو د پېژندنې تر ټولو مهمې برخې یې دادي:

ادبي کره کتنه د ادبي آثارو د هر اړخیزې ارزونې په معنا ده چې ددغو آثارو ښکلاوې، ارزښتونه او نیمګړتیاوې په نښه کوي. د ادبي کره کتنې له لارې لوستونکي پوهېږي چې کوم ادبي اثر عالي، ځلند او پیاوړی، کوم منځنی او کوم یو کمزوری دی؟

د ادبي کره کتنې له لارې لوستونکي او د ادبي آثارو لېوال او مینه وال د ادبي اثارو له ارزښتونو سره اشنا کېږي. له همدې کبله څېړونکي په دې نظر دي چې د ادبي نقاد کار دادی چې د ادبي اثر د لیکوال او عادي لوستونکي ترمنځ وسیله شي. کره کتونکی د لیکوال او لوستونکي ترمنځ د اړیکو پل دی، د اړیکو مزی دی او څومره چې دا مزی پیاوړی وي، د یو ملت د ادبي یون په پیاوړتیا او ښکلا کې خپل اغېز زیاتوي. د کره کتونکي دنده داده چې لوستونکو ته څرګنده کړي چې په دې یا هغه ادبي اثر کې مهم ارزښتونه، لوړې ښکلاوې او پیاوړتیاوې کومې کومې دي، یا دغه او هغه اثر څه کمزورۍ او نیمګړتیاوې لري؟ که دغه واسطه، یا د اړیکو پل او مزی نه وي، ښایي یو غوره اثر خلک ښه ونه پېژني او یا یې له پیاوړو اړخونو، ځلندو برخو او ښکلاوو څخه ناخبره پاتې شي. دغه راز کېدای شي چې مینه وال د یو ادبي اثر له نیمګړو خواوو او کمزوریو هم پوره خبر نه شي. له دې لارې د ادبي آثارو او لیکنو اصلي او رېښتیني ارزښتونه رابرسېره کېږي.

د یو دقیق کره کتونکي کار دا نه دی چې د یو ادبي اثر په باب د ښه یا بد حکم وکړي، یعنې یو اثر په بشپړه توګه (ښه) یا (بد) وګڼي. د هغه موخه باید دا وي چې د یو اثر هر اړخېزه ارزونه وکړي، ټول اړخونه یې راوسپړي، ځلاوې او نیمګړتیاوې یې یادې کړي. سره له دې چې نقاد یا کره کتونکی هم ښایي کله کله د خپلو ځانګړو احساساتو، نظرونو او ذوقونو له مخې د ادبي اثر په اړه شخصي ټکي هم ورداخل کړي، خو مهمه خبره داده چې دی وکولای شي خپل دغه احساسات داسې مهار کړي چې د یو ادبي اثر اساسي ارزښتونه ترې پټ پاتې نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبي کره کتونکی د یو ادبي اثر د کره کولو او نقد په وخت کې باید د یو ځانګړي ادبي اثر د لیکوال د وخت حالات، شرایط او امکانات له یوې خوا په نظر کې ولري، له بلې خوا باید دې ته پام وکړي چې د هغو شرایطو په رڼا کې د هغه وخت عمومي ادبي وضعیت څه ډول و؟ ایا لیکوال هغه څه په ښه توګه ویلي دي چې غوښتل یې ویې وایي؟ که داسې نه وي او منقد او کره کتونکی د ادبي اثارو ارزونه یوازې د خپل نظر او فکر له مخې وکړي، کره کتنه به یې بریالۍ نه وي.

لکه چې ومو ویل ادبي نقد د ادبي آثارو ارزونه ده او دا خبره په حقیقت کې له یو ډول ((قضاوت)) سره ملګرې ده. ددې خبرې معنا داده چې ادبي کره کتنه د آدبي اثارو په اړه ((قضاوت)) دی او له همدې کبله لازمه ده چې کره کتونکی د ادبي آثارو په هکله د رښتیني معرفت او پوهنې لرونکی وي. هغه باید یو لړ داسې اصول او معیارونه خپلې مخې ته ایښې وي چې د هغو له مخې وتوانېږي، په غوره او دقیقه توګه د کره کتنې په کار کې بری ترلاسه کړي. له همدې کبله یې دغو ټکو ته پاملرنه اړینه ده:

۱_ د کره کتونکي موخه دا نه ده چې یو نوی شی رامنځته کړي، بلکې هغه څه چې موجود دي او لیکل شوي دي، تحلیل او توصیف یې کړي، بېلابېل اړخونه یې وڅېړي او د بېلابېلو برخو اړیکې یې وارزوي، له همدې کبله هغه باید د یو منځګړي او دریمګړي کس په توګه ادبي اثر وارزوي.

۲_ ادبي کره کتونکی ددې په څنګ کې چې له شعر او داستان او په عمومي توګه له ادبیاتو سره یې مخه ده، له ډولونو څخه په یو ډول یې له ښکلا پوهنې، ټولنپوهنې او اروا پوهنې سره هم اړیکې باید له پامه ونه غورځوو. په دغو برخو کې هم کره کتونکي ته د تجربې لرل لازمي دي.

۳_ کره کتنه د ادبي بهیر په وده او بشپړتیا کې اساسي ونډه لري. دا یوه ستره موخه ده. نقاد د یوې داسې سترې دندې لرونکی دی. له همدې کبله باید ادبي کره کتونکی له سرسري ټکو، لکه شخصي لېوالتیا یا کینې څخه بهر په عمومي توګه د یو ولس د ادبي بهیر په پیاوړتیا کې خپله ونډه جوته کړي او سره له دې چې د یو ځانګړي ادبي اثر په اړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

قضاوت کوي، ددغه عمومي ادبي بهير بشپړتيا، ښکلا او ځلا ته يې پام وي.

ځينو څېړونکو د کره کتنې لپاره درې شرطونه لازم ګڼلي دي:

۱ـ ذوق، ۲ـ پراخ ادبي معلومات او اطلاعات، ۳ـ تجربه او زيات تمرين.

۱ـ ادبي ذوق: د ادبي اثارو د پياوړتياوو او نيمګړتياوو د څرګندولو غوره عامل دی. ذوق له دوو برخو جوړ دی، فطري استعداد او بل ادبي او هنري تربيت چې اکتسابي (زده کېدونکې) بڼه لري.

۲ـ هغه څوک چې ښه ادبي ذوق ولري، که چېرې د زياتې مطالعې، لوستنې او څېړنې ستونزې پر ځان ومني، کولای شي چې د ادبي آثارو غوره ارزوونکی او کره کتونکی شي. د خپلو ادبياتو او د نړۍ د ادبياتو په باب پراخه او ژوره مطالعه، د ادبياتو په باب د نورو آثارو لوستل او عمومي معلومات ترلاسه کول، د يوه کره کتونکي کار ته پياوړتيا وربښي.

۳ـ کره کتونکي ته لازمه ده چې د کره کتنې کار ته د يو عادي او سرسري کار په سترګه ونه ګوري، پرله پسې تجربې ترلاسه کړي، بيا بيا تمرين وکړي او وتوانېږي چې يو ښه کره کتونکی شي.

د ادبي کره کتنې د ډولونو په اړه هم ډېرې خبرې شوې دي. ځينو څېړونکو ورته بېلابېل ډولونه په نظر کې نيولي دي چې يو څو يې يادوو:

سنتي نقد، تاريخي نقد، فلسفي نقد، فورموليستي (شکلي) نقد، ارواپوهنيز نقد، اجتماعي نقد او نور...

د متن لنډيز:

ادبي کره کتنه يا ادبي نقد د ادبپوهنې يوه مهمه برخه ده. کره کتنه د ادبي آثارو د ارزښتونو د راڅلونو څرګندونه کوي. ادبي کره کتنه د ادبي آثارو د هر اړخيزې ارزونې په معنا ده. موږ کولای شو چې د کره کتنې په وسيله لوستونکي او د ادبي ليکنو مينه وال په دې وپوهوو چې کوم اثر ډېر لوړ او پياوړی، کوم يې د منځنې حد

(c) ketabton.com: The Digital Library

او کوم يې کمزورې دي؟ ادبي نقاد او کره کتونکی په حقيقت کې د ادبي اثر د ليکوال او د اثر د لوستونکي ترمنځ د اړيکو پل يا د اړيکو مزی دی.

ښېړونکو د کره کتنې يا کره کتونکي لپاره درې شرطه لازم ګڼلي دي:

۱ـ ذوق، ۲ـ پراخ ادبي معلومات او اطلاعات، ۳ـ تجربه او زيات تمرين.

غوره کره کتونکی د ټولنې د ادبي بهير په وده، ښکلا او بشپړتيا کې ستره ونډه لري. له کره کتنې پرته د يو ولس ادبيات لازمه وده نه شي کولای.

فعاليتونه

۱ـ زده کوونکي دې يو ځل بيا ټول متن په چوپه خوله په دقت سره ولولي او دغو پوښتنو ته دې ځواب ووايي:

- ادبي کره کتنه څه ته وايي؟
- ادبي کره کتنه د اثارو د ليکوال او لوستونکو ترمنځ د څه شي حيثيت لري؟
- د ادبي کره کتنې هدفونه کوم کوم دي؟
- د ادبي اثر د ارزولو په وخت کې کومو کومو ټکو ته پاملرنه پکار ده؟

۲ـ څو تنه زده کوونکي دې په دغو موضوعګانو (د خپلو نورو معلوماتو او د ادبي کتابونو او ليکنو د مطالعې له مخې) پنځه پنځه دقيقې خبرې وکړي.

- د کوم پښتو ليکوال ليکنې مو خوښې دي او ولې؟
- ايا په کوم شعر يا داستان مو نقد لوستی دی؟ که مو لوستی وي، آيا خوښ شوی مو دی که نه؟ د خوښېدلو يا نه خوښېدلو علتونه يې په لنډه توګه خپلو ټولګيوالو ته ووایاست.
- کره کتونکی بايد څه وکړي چې کره کتنه يې ښه او پخه راشي؟
- کره کتنه د ټولنې د ادبي بهير په وده او پرمختګ کې کومه ونډه لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د دولسم ټولګي د پښتو لوست د کتاب کوم شعر یا داستان په غور ولولي او یوه دوه مخیزه کره کتنه دې پرې ولیکي. معرفي دې یې کړي او پیاوړي او نیمګړي اړخونه دې یې په ګوته کړي.

د کره کتونکي کار دا دی چې د یو کتاب د ارزښتونو په هکله خبرې وکړي، د کتاب په لیکلو کې د لیکوال محرک یا د هڅونې لاملونه په هغه پورې اړه نه لري، لکه د یو کتاب د خرڅو شوو نسخو له شمېر سره چې یې کار نشته.

انګلیسي لیکوال

سامرست موام

((داسې کوم شی نشته چې د زده کړې له لارې تر لاسه نشي.
هیڅ شی زده کړې ته نه رسیږي. زده کړه بد اخلاق پر ښو اخلاقو بدلوي. ناوړه اصول سموي او د هغې پر ځای یې راوړي. زده کړه انسان د پرښتو ترکچې لوړ وي.))

مارک تواین

(c) ketabton.com: The Digital Library

وييپانګه

((الف))

آز: حرص

آغلی: ښکلی

استخراج: راويستل، راوتل، خارجېدل

استوګه: استوګنه، مېشتېدنه

اشلوک: شعر، نظم

امسال: سږکال

انتشار: خپرېدل، خواره واره (منتشر- پاشلی، خپاره)

انتصابي: نومول شوی، چې انتخابي نه وي، نصب‌شوی

اند: فکر

اوربلکی: اورلګيد

اوره: وربخ

اوالعزم: لوی پيغمبران چې په خپل ماموريت کې يې له پوره زغم او استقامت څخه کار اخيستی وي.

ايثار: قرباني، سرښندنه

ايرونه: يوه دسته کښتی (د اېړ په بڼه هم شته)

ايلايي: اطاعت (له ايل او ايلېدل څخه)

ايواد: (اوس د هېواد په بڼه)

اړينه: ضروري

(c) ketabton.com: The Digital Library

((ب))

باجره: غنمو او وربشو ته ورته یو ډول دانې دي چې ډوډۍ ترې پخوي.

بال: وزر

بجلی‌گر: د برېښنا مسوول

بدوی: لومړنی، ابتدایي، وحشي

بربڼ: لوړ باغ

برتي: څېره (لکه په پوځ کې برتي کېدل- څېره کېدل) په لښکر کې شاملېدل

بردمه: بالکل، مالامال

برمل: ماسپښین

برهان: دلیل

بری: پخوا یې فعلي بڼه (بول: فتحه کول) هم مستعمله وه، اوس بری د بریالیتوب یا ظفر لپاره کارول کېږي.

بریا: لاسته راوړنه، کامیابي

بریځر: غرمه

بصر: سترګې، نظر

بلاغت: خرګند، تیار

بمبڼ: د هندوانو روحاني مشر

بنسټیز: بنیادي، اساسي

بهیر: جریان، کتار، لړ

بودتون: بتخانه، بتکده

بورجل: اقامت‌ګاه، سنګر، مسکن

بوللـه: قصیده

بټ بېدیا: توده صحرا، تود بیابان

بېړی: زولنې

((پ))

پامور: د پام ور، د پاملرنې ور، د توجه ور

پرتله: مقایسه

پرتم: دبدبه، شکوه

پسمانده‌ګي: وروسته پاتې والی

پسول: ګاڼه، زېور

پسولل: ګاڼل، ښکلې کول، آراستن

پلوڅه: مو، بته

پن: انداز

پوپل: د یو ګل نوم

پوکړونه: پوکول، پوف کول، دمول

پویایي: فعالیت، حرکت، ولولې

پیشنمی: پیشلمی

پیودل: پییل، منظم کول

پیغ: زغم، صبر، نیمګړتیا، عیب

پېر: دوران، مهال، وخت، ځل، وار

((ت))

تاثر: خواشیني، خپګان

تادیب: ادب ورکول

(c) ketabton.com: The Digital Library

تالاو: ډنډ، تالاب

تانی: حوصله، دقت

تبعید: شړنه، له خپل هېواد څخه په زور شړل، په بل ځای کې چېرې اوسېدنه

تپ: زخم

تثبیت: جوت، ثابت، څرګند، ښکاره

تحقیر: کم ګڼل، سپک ګڼل

تذکره نګار: تذکره لیکونکی، د ژوندلیک لیکونکی

تربته: وارخطا، هک حیران

ترقي یافته: پرمختللی

ترمل: مانېام (ښایي مل د مهال لنډیز وي په دې توګه: برمل: لوړ مهال (ماسپښین)، برمل: کوز مهال: مازیګر او ترمل: تور مهال یا تیاره مهال مانېام وي.)

تری: د تېرېدو ځای، عبور، پلی، (د تری په مؤنثه بڼه اوس هم په ختیځه لهجه کې ژوندۍ کلمه ده، هغه نرۍ لار چې د سیند او غر ترمنځه تېرېږي.)

تریخی: تلخه

تسلسل: دوام، جریان

تسبیهات: په پاکۍ یادول، په سپېڅلتیا سره

تصنعي: غیر طبیعي

تعاون: مرسته، همکاري

تعلیقات: نښلونې، لمن لیکونه

تکلف: سختي، پېچلتیا (له تکلیف څخه)

تکلف: سختي، تکلیف

تل: ژورې، عمق

تمهید: مقدمه، سریزه

تمیز: پاکي، نظافت، غور، فکر

توکم: نژاد

توکي: عناصر، برخې

توکي: عناصر، مواد

تیرون: تېرېدل، ګذر، (خو دا کلمه د تیري او یرغل په معنا هم راځي)

تېرېدنګ: فعلي بڼه: تېرېدل، د نوم بڼه: تېرېدنګ لکه خپرېدل: خپرېدنګ

((ټ))

ټاپي: دوران، وخت، مهال

ټوټکي: شګون، جادو

ټیک: له سرو څخه جوړه شوې ګاڼه چې په تندي راځړېږي

((ث))

ثقافت: کلتور، فرهنګ

ثمین: ګران بیه، قیمتي، ارزښتمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

((ج))

جاج: سوچ، فکر

جاگیر: ملکیت، د ډېرو زمکو ملکیت

جام جم: د جمشید جام چې هر څه په کې ښکارېدل

جبلی: غرنی، طبیعي

جبین: تندی، ټنډه

جرړې: ريښې، بيخونه

جگړن: جنگیالی، عسکر، لښکر

جندڼ: جگه ونه

جنډی: گل

جیل: زندان

((چ))

چنډی: شاعر

چونی: بلبل

چیتر: د چیتر میاشت، د پسرلي باراني میاشت

((ح))

حاذق: هوښیار، تکړه (حاذق طبیب ښه او اغېزمن طبیب

حباب: د اوبو په سر فوقانی

حباب: پوښاکه

حزم: محکم، استوار ساختن، هوشیاری

حشم: شوکت، جلال

خصمانه: غلیمانه، دښمنانه

حلقه: کړی

حلیم: مهربان، شفقت، نرمي

((خ))

خاړپوخي: خاپوړې

خپسر: ځان، خپل ځان، خپلسر

ختن: په چین کې د افسانو او ښکلاوو سیمه گڼل شوې ده. وايي چې د هوسیو نافې یې د مشکو او عطرونو ښکلې خپې خپروي.

ختي: لباس، کمیس

خدم: خادم، خدمتگار

خلقت: خوی، عادت

خنډ: مانع

خوان: دسترخوان

خوف او رجاء: ډار او امید

خونول: (په بولله کې وخونولیه) مصدر يې خونول: قربانول، ځارول، نثارول

خوړ: د سیلاب د راوتلو لار

(c) ketabton.com: The Digital Library

((ځ))

ځل: ځلېدل، درخشش

ځلا: رڼا، روښنايي

((ښ))

ښپان: ښپاند، مواج، ښپه لرونکی

ښکول: کشول، کشيدن

ښندونه: ښند: افق، کناره

((د))

د ژوند مدار: د ژوند چاپېريال، د ژوندانه ډگر

درنگ: کان، معدن

دُرونه: غمي، مرغلرې

درى: له دربدلو ښخه اخيستل شوى، دربري، ودربري

درېځ: منبر، د دربدو ځاى

دکلمه: په دقيقه او شاعرانه بڼه د شعر لوستل، د شعر بڼه او غوره لوستل، غوره ادا

دلالت: د دليل راوړل

ديباچه: سريزه، مقدمه

ديوات: مشوانۍ

دښنه: دښمن، غليم

((ذ))

ذاتي: اصلي

((ر))

رابيا: راگرځول، بېرته ترلاسه کول

رامشت: طرب، ساز او سرود

رامشتگر: مطرب، سازى

رپي: بيرغ، جنډه

رسالتمن: د رسالت لرونکی، متعهد، ژمن

رسن: (دار و رسن):

رغونه: د غرو لمنې

رکن: برخه، غړى

رمز: راز، سمبول

رندانه: مستانه

((ز))

زايد: اضافه، سرباري، ډېر زيات

زبون حالي: بدمرغي

زغل: زغستل، منډه وهل

زلما: ځواني، زلميتوب

زنار: رسۍ

زوږ: فرياد، هنگامه، ولوله

زېرمه: ملاتړ حمايت، حفاظت، (اوس د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذخیرې په معنا کارول کېږي)

((ژ))

ژانر: ډول (ادبي ډول)

((س))

سالونه: شنبلی، سرمه ریگ

سپند: سپیلنی

ستهان: ستان، ځمکه، سرزمین

سجع: سجع لرونکی، وزن لرونکی، اَهنگ لرونکی

سرپول: گرټ کول، لکه د چایو سر پول

سرگذشت: هغه څه چې په ژوندکې تېرېږي، د ژوند حالات، ژوندلیک

سفله: ناپوه، جاهل

سلاست: رواني

سلنه: فیصدي

سماج: ټولنه

سمبول: نښه

سهل: اسان

سورارا: وچ کلک

سوژه: موضوع

سیر: سفر، گرځېدل، یون

سینگړ: کاږ، سنگلاخ

سپنسن:

((ش))

شاخ: ښاخ

شام: ماښام

شرف: ویاړ، شرافت

شنسب: د غوریانو د لوی نیکه نوم دی (شین اسبه)

شها (شهی): ښکلې، معشوقه

شهکار، بې جوړې کار، له عظمته ډک اثر، ستر کار

شولل: شول (اوس یوازې په یو لام په فعلي بڼه)

شڼ (شڼا): مست، مستي، فعلي بڼه یې شنېدل دی چې اوس هم په ختیځه لهجه کې شته او د آس د شنېدلو لپاره کارول کېږي.

((ښ))

ښندو: د ښندل له مصدر څخه، نثارول، بخششول

ښکلونکی: سینگاروونکی، ښکلی کوونکی (آراینده) (ښکل یې هم د فعلي مصدر بڼه ده).

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځمنو: ښځينه وو، مېرمنو

((ص))

صراحت: ځرګندوالی، په ښکاره ښه

صم: کوکک، زهر

صيقل: توږل

((ط))

طنازه: ښکلی، دلربا

طوس: طوس په اوسني ايران کې يوه سيمه ده، د فردوسي د زوکړې ځای

طوق: د غاړې زنځير

طيلسان: بې لستونو اوږده جامه، هغه جامه چې قاضيان او خطيبان يې اغوندي.

((ع))

عارضه: نقصان

عارضي: ضمني (چې اصلي نه وي)

عروج: لوړتيا

عقليت: هوښياري، پوهه

((غ))

غزال: هوسۍ

غله: غله جات، دانې، حبوبات (غنم،

وريشې او نور مواد)

غوړول: خپرول، خورول

((ف))

فانوس: څراغ، (د پانوس په ښه هم راځي)

فتنه: فساد، امتحان، ازمايش

فراغت: خلاصون، وزګارتيا

فرقان: د پاک قرآن يو بل نوم، د قرآن عظيم الشان ۵۲ سورت چې (۷۷) آيته لري

فروعات: ضمني، څنګيز، چې اصلي نه وي

فکټ (فاکټ) سند، لاسوند

((ق))

قريحه: شعري ذوق او وړتيا، استعداد (د شعر په برخه کې راځي) ښه قريحه، ښه ذوق، ښه استعداد

قطب: شمال

((ک))

کتابګوټی: کوچنی کتاب، رساله

کجل: د رنجو په شان تور مواد

کرکټر: (د کيسو او افسانو) څېره، اتل، قهرمان

کلاسیک: لرغونی
کمند: لومه، جال، پړی، تناب
کهاله: کهول: کورنی، خاندان
کوکب: ستوری
کون: دنیا
کوږ: هېڅ، په هېڅ شمېرلی
کیکر: یوه ونه چې پاڼې زیړې او ازغنه ده
د یوه سحرايي مرغه نوم هم دی، صحرايي
چرک.
کخوړه: خلطه
کښل: لیکل

((گ))

ګاڼل: ښکلی کول، زیورول، د زیور او
ګاڼې فعلي بڼه (پخوانی)
ګرز: ګرد
ګره: غوټه
ګهیځ: سهار
ګوټ پیر: خنګ، ګوټ، څنډه
ګوښې: جلا، بېل

((ل))

لاسکښلي: قلمي
لاښونه: د غرو څنډې

لرمل: مازیګر
لوغړن: ضعیف، کمزوری
لونل: پاشل
لوړول: پورته کول

((م))

مؤرخ: تاریخ لیکونکی
ماته پېړی: مات تخت، ماته څوکۍ
مالکي: مالک والی
متانت: کلکوالی، پیاوړتیا، دروندوالی
متبرک: مبارک، سپېڅلی
مثل: متل
مجال: فرصت، امکان
مخبط: دا هم امیخته شفته، تباه، فاسد
مخکښ: تر ټولو مخکې، پېشګام
مرأة العروس: د ناوې هنداره
مراقد: د ((مرقد)) جمع، زیارتونه
مرقد: (جمع یې مراقد): مزار، قبر، زیارت
مزیت: ښېګڼه
مستعار نوم: پور شوی نوم، د خپل نوم پر
ځای یو بل نوم غوره کول چې اصلي نوم
یې څوک ونه پېژني.
مسجع: وزن، وزن لرونکی
مشاطه: ناینه، سینګارګره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مظاهر: ښېلګې، نمونې، ښکارندې

معاشره: ټولنه، جامعه

مافيها: هغه څه چې په هغې کې دي

مرسل، مرسلان: د خدای له خوا رالېږل شوی،

معراج: اسمان ته تګ، پورته تلل، تکامل

معرفت: پوهه، علم، د عرفان د سلوک درېم پړاو

معشيت: ژوندګي

معلول: د يوه پېښې او علت له کبله ناتوانه يا کم توانه شوی

معيوب: عيب لرونکی، نيمګړی

مقفي: قافيه وال، د قافيې لرونکی

مقيد: ژمن

مکيز: ناز، عشوه

مملوکي: بنده ګي، غلامي، مرييتوب، د مملوک وضع او حالت

منثور: په نثر

منقد: نقاد، کره کتونکی، نقد ليکونکی

مهار: تابع، په ولکه کې راوستل

مهار: قابو، په خپل لاس کې نيول

مهتاب: سپوږمۍ

مواعظ: وعظونه

موشګاف: نازکخيال، باريکخياله، چې خيال يې وېښته سوری کوي

ميرڅمن: دښمن، غليم

((ن))

ناچاودي: نامنفجر شوي

ناخن: نوک

نادر: ډېر لږ، کم، خال خال

نرد: (شطرنج) يوه لوبه ده

نسب: نژاد، قوم، قبيله

نشت: نشت د شته او نشته يوه د لنديز بڼه ده. نابود اوس هم په پښتو کې شته لکه په ښېرا کې ((خدای دې نشت کړه))

نغرل: تېرول، خوړل

نغوړېدل: اوړېدل

نقاد: کره کتونکی، نقد ليکونکی

نقش نګين: د غمي انځور

نمرۍ: جامې، کالي، لباس

نمزدک: جومات، مسجد

نوع: ډول

نول: غم، بدمرغي، خپګان، وير، کړاو، ماتم

نيسان: پسرلی (د ثور مياشت)

نيلی: اس

(c) ketabton.com: The Digital Library

((و))

واله: ویاله، جوی

وجایب: دندې، وظایف، مکلفیت

وچوبی: وچوالی، وچ شوی، بې اوبو

ویسا: باور، اعتماد، ډاډ، اوستا

ویساک: د هندوانو جشن

ویلاړ: نیت، هوډ، اراده

ویرپا: وړیا، مفت

وړتیا: استعداد

وړنګن: درخشان، مشعشع، (وړانګو ته منصوب)

((هـ))

هتیاتي: هت، کلمه که خوشی و در وقت اختیتام کار بکار برده میشود.

هلال: سپوږمی (نوې میاشت)

هویت: پېژند

هویه: هګی

هډو: بیخي (اصطلاح غوندې ده)

((ي))

یم: دریاب

ینه: ځیګر

یون: حرکت، سفر، رفتار، په پښو تګ

اخځلیکونه:

۱_ احمد شاهي شهنامه، ناظم حافظ مرغزی، پېژندنه او تعلیقات: پوهاند عبدالشکور رشاد، د متن سمون، سریزه او لمنلیکونه: محمد معصوم هوتک، کندهار، علامه رشاد اکاډیمي، ۱۳۸۷هـ.ش. کال

۲_ اوسني لیکوال، دویم ټوک، عبدالرؤف بېنوا، کابل

۳_ اوسني لیکوال، لومړی ټوک، عبدالرؤف بېنوا، کابل، ۱۳۴۰هـ.ش. کال

۴_ پټه خزانه، محمد هوتک بن داوود، کابل، ۱۳۳۹هـ.ش. کال

۵_ پښتانه شعراء، لومړی ټوک، عبدالحی حبیبي، کابل

۶_ پښتانه، پوهاند ډاکټر حبیب الله تږی، د پښتني فرهنگ د ودې ټولنه، جرمني، پېښور چاپ، ۱۳۷۷هـ.ش. کال

۷_ پښتو ادب کې د مېرمنو برخه، شاه جهان، پښتو اکیډیمي، ۱۹۹۳م. کال

۸_ پښتو قلمي نسخې، (ناچاپ اثر)، څېړندوی حبیب الله رفیع

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹_ تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو، پوهاند عبدالحی حبیبي په سریزه، کابل
۱۰_ تور بربښ، سرمحقق عبدالله بختاني، ۱۳۴۷هـ.ش. کال
۱۱_ د ادبیاتو په لړ کې، پوهنمل بريالی باجوړی، ۱۳۸۷هـ.ش. کال
۱۲_ د استاد یاد (د مقالو ټولګه) کابل، ۱۳۶۴هـ.ش. کال
۱۳_ د افغانستان ژبې او توکمونه، دوست محمد دوست، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۵۴هـ.ش. کال
۱۴_ د پښتو ادبیاتو تاریخ، دویم ټوک، پوهاند عبدالحی حبیبي، کابل
۱۵_ د پښتو ادبیاتو تاریخ، دویم ټوک، پوهاند عبدالحی حبیبي، کابل چاپ.
۱۶_ د پښتو ادبیاتو تاریخ، لومړی او دویم ټوک، پوهاند عبدالحی حبیبي، پېښور، دانش خپرندویه ټولنه، ۱۳۸۴هـ.ش. کال
۱۷_ د پښتو د نوي ادب لارې، پوهاند عبدالحی حبیبي
۱۸_ د پښتو لومړی ژباړل شوی ناول کوم یو دی؟ کابل مجله، ۱۳۶۶هـ.ش. کال (جدي _ حوت) د زرین انځور مقاله.
۱۹_ د پښتو نثر تاریخ، محمد افضل رضاء، پېښور، دویم چاپ، ۱۹۹۵م. کال
۲۰_ د پښتو نثر هنداره، پوهاند صدیق الله رښتین، پېښور
۲۱_ د حمزه شینواري کلیات، پېښور، پښتو اکیډیمي چاپ
۲۲_ د خلکو سندرې، حبیب الله رفیع، کابل، ۱۳۴۹هـ.ش. کال
۲۳_ د عبدالحمید دیوان، د سرمحقق زلمي هېوادمل په زیار او سریزه، کابل چاپ.
۲۴_ د عبدالحمید مومند کلیات، د محمد آصف صمیم په سریزه، ۱۳۸۶هـ.ش. کال
۲۵_ د عبدالحمید مومند کلیات، دویم چاپ، سریزه، سپړنه او تدوین د محمد آصف صمیم، پېښور، دانش خپرندویه ټولنه
۲۶_ د عبدالحمید مومند یاد (د مقالو ټولګه) کابل، ۱۳۶۶هـ.ش. کال
۲۷_ د علي محمد مخلص دیوان، ډاکټر پرویز مهجور خویشکی سریزه او تدوین،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکیډیمي، پېښور یونیورسټي.
۲۸_ د غني کلیات، غني خان، کابل، د قومونو او قبایلو وزارت، ۱۳۶۴هـ.ش. کال
۲۹_ د قافیې فن، محمد ابراهیم همکار، پېښور چاپ، ۱۳۸۱هـ.ش. کال
۳۰_ د قلم خاوندان، همیش خلیل، پېښور
۳۱_ دکاظم خان شیدا دیوان، د عبدالرؤف بېنوا په زیار او سریزه، کابل چاپ
۳۲_ د میرزا خان انصاري دیوان، سمونه او څېړنه د ډاکټر پرویز مهجور خویشکي، پښتو اکیډیمي، پېښور، یونیورسټي، ۲۰۰۴م. کال
۳۳_ دربارهٔ ادبیات و نقد ادبي، دکتر خسرو فربک ورد، تهران، ۱۳۷۸هـ.ش. کال
۳۴_ دستارنامه، خوشحال خان خټک، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۴۵هـ.ش. کال
۳۵_ شعر پېژندنه، اکادمیسین کاندید محمد صدیق روهي، پېښور، ناهید کتاب چاپولو مؤسسه، ۱۳۷۴هـ.ش. کال
۳۶_ شفیق د پښتو لنډې کیسې یو شهید لیکوال، د محمد زرین انځور مقاله، سپېدې مجله، پېښور
۳۷_ عبقریان، محمد موسی شفیق، کابل، ۱۳۴۶هـ.ش. کال
۳۸_ غني او اجمل، د سمینار د مقالو ټولګه، کابل، د قومونو او قبایلو وزارت، ۱۳۶۵هـ.ش. کال
۳۹_ فرهنگ اصطلاحات ادبي، سیما داد، تهران، انتشارات مروراید، ۱۳۸۵هـ.ش. کال
۴۰_ فرهنگ اصطلاحات ادبي، سیما داد، تهران، چاپ سوم، ۱۳۸۵هـ.ش. کال
۴۱_ فرهنگ بزرگ سخن، دکتر حسن انوري، تهران، سخن، چاپ چهارم، ۱۳۸۶هـ.ش. کال
۴۲_ قافیه، پوهنمل محمد آقا شېرزاد، کابل، ۱۳۸۶هـ.ش. کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۳_ قصه نویسی، رضا براهنی، تهران، ۱۳۴۸هـ.ش. کال
۴۴_ کمکی خیبر (مجله)، ۱۳۸۸هـ.ش. کال، شپږمه گڼه، کیسه او ژوند، د زرین انځور مقاله
۴۵_ گجري، قلندر مومند، یونیورستي بک ایجنسي، پېښور، ۱۹۵۸م. کال
۴۶_ محکوم بېگناه یا گلچینی از بهترین آثار نظم و نثر ویکتور هوگو، ترجمه شجاع الدین شفا، تهران چاپ.
۴۷_ مکتب های ادبی، رضا سید حسینی، تهران چاپ
۴۸_ ملي هنداره، محمدگل نوري
۴۹_ نقد ادبي، ج ۱، دکتور عبدالحسین زرین کوب، تهران چاپ
۵۰_ نقد ادبي، دکتر عبدالحسین زرین کوب، تهران، اتم چاپ، ۱۳۷۳هـ.ش. کال
۵۱_ ننګیالی پښتون، د خوشحال خان خټک د سمینار د مقالو ټولګه، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۴۵هـ.ش. کال
۵۲_ ولسي سندرې، زلمی هېوادمل، کابل، ۱۳۴۶هـ.ش. کال
۵۳_ سلسلة الاحادیث الصحیحة للالباني
۵۴_ مرقاة المفاتیح شرح مشکاة المصابیح
۵۵_ سیرت النبي، ابن هشام
۵۶- په ۴۵ مخ کې «ادبیات د اسلام ... »، اتم لوست د عربي ژبې له ځانګې څخه اخیستل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library